

Madyu

Jisas Kraiss Manö Aij u Madyu kalik kliñ rika

*Ebrahim rikö rik dam dapil gilö Jisas Kraiss nip
yag daula*

(Luk 3:23-38)

¹ Jisas Kraiss nap nihi itan nipe gau riklö rik amil apil göm nip yag daula rö hagnig gabin. Bi kub Ebrahim rikö rik damöm, kin Depid nip yag daula. Depid nipe rikö rik damöm, Jisas Kraiss nip yag daula. *

² Anig gila:

Ebrahim Aisak nip yag daua.

Aisak Jekop nip yag daua.

Jekop nipe pen, Juda nip riköm, nimam hain magö u agip yag daua.

³ Juda nipe nibi Dema aip midöm, Peres aip Sera aip kalip yag daua.

Peres, Hesron nip yag daua.

Hesron, Ram nip yag daua. *

⁴ Ram, Aminadap nip yag daua.

Aminadap, Nason nip yag daua.

Nason, Salmon nip yag daua.

⁵ Salmon, Boas nip yag daua. Boas nime nipe u Rehap.

Boas, Obed nip yag daua. Obed, nime nipe u Rud.

* **1:1:** 1Kr 17:11; Jen 22:18 * **1:3:** Jen 38:29-30

Obed, Jesi n̄p yag daua.

⁶ Jesi, kin Depid n̄p yag daua.

Depid, Solomon n̄p yag daua.

Solomon n̄me n̄pe u, nöd b̄i ne Yuraia n̄p udö
umö, hainö Depid n̄p udöm me, Solomon n̄p
yag daua. *

⁷ Solomon, Riaboam n̄p yag daua.

Riaboam, Abaija n̄p yag daua.

Abaija, Esa n̄p yag daua.

⁸ Esa, Jihosapad n̄p yag daua.

Jihosapad, Joram n̄p yag daua.

Joram, Asaia n̄p yag daua.

⁹ Asaia, Jodam n̄p yag daua.

Jodam, Ehas n̄p yag daua.

Ehas, Hesekaia n̄p yag daua.

¹⁰ Hesekaia, Manasa n̄p yag daua.

Manasa, Emos n̄p yag daua.

Emos, Josaia n̄p yag daua.

¹¹ Josaia, Jekonaia n̄p yag dapöm, n̄mam
r̄imnap yag daua. Ñ̄n an̄bu, daun kub
Babilon n̄bi b̄i apöm, Isrel n̄bi b̄i kal̄p naḡi
l̄i dam Babilon ud arla. *

¹² Ud areila, Jekonaia an̄b gau m̄döm, Sialdiel
n̄p yag daua.

Isrel n̄bi b̄i kale Babilon arö göm ram m̄nön̄
Juda ado ḡi arla u, Sialdiel, Serababel n̄p yag
daua. *

¹³ Serababel, Abaiad n̄p yag daua.

Abaiad, Eliakim n̄p yag daua.

Eliakim, Eso n̄p yag daua.

* **1:6:** 2Sa 12:24 * **1:11:** 2Ki 24:14-15; 2Kr 36:10; Jer 27:20

* **1:12:** Esr 3:2

14 Eso, Sedok n̄p yag daua.

Sedok, Ekim n̄p yag daua.

Ekim, Elaiad n̄p yag daua.

15 Elaiad, Eliesa n̄p yag daua.

Eliesa, Madan n̄p yag daua.

Madan, Jekop n̄p yag daua.

16 Jekop, Josep n̄p yag daua.

Josep me, n̄bi Maria n̄p ñeila. Maria n̄pe Jisas n̄p yag daua. Jisas n̄p Kraiss a ḡm̄dal.

17 An̄b u me, bac hon Ebrahim n̄pe r̄k̄ö r̄kl̄ö r̄k̄ dam dap̄l ḡm̄ unbö s̄duŋ böŋ daŋ ara u, hainö bac kiŋ Depid n̄p yag daua. Yag daulö, Depid n̄pe pen r̄k̄ö r̄kl̄ö r̄k̄ dam dap̄l ḡm̄ u rö nöŋ s̄duŋ böŋ daŋ areia, hainö Babilon b̄ ke gau n̄bö apöm kal̄ip naḡi l̄i dam ram m̄n̄öŋ kale u ud arla. Ud areila, hainö pen kauyaŋ r̄k̄ dam dap̄l ḡm̄ unbö s̄duŋ böŋ daŋ ara u, hainö Kraiss n̄p yag daua.

Maria Jisas n̄p yag daua

(Luk 2:1-7)

18 Jisas Kraiss n̄p yag daua manö u hagn̄g gabin. Jisas n̄me Maria, Josep n̄p ñeila, n̄pe aip ajmil wasö, kale n̄ŋla Maria ñi mudun m̄deia. Ana U† n̄pe u ke gö, ñi mudun an̄bu m̄deia.

* 19 Pen nugmul n̄pe Josep b̄ aij u me, manö kub hagaga; gasi u nöŋ n̄ŋöm haga, “Ñi mudun m̄döp an̄bu, n̄bi b̄ gau hag ñi n̄abin, n̄p nable ḡnab. An̄b u, agam̄j hag yu+n,” a ga. 20 Josep an̄g n̄ŋa u pen, s̄böŋ yaŋ uhön n̄ŋa, Bi Kub ejol n̄pe ap n̄p haga, “Josep, Depid ñi n̄pe! ‘N̄bi an̄bu, n̄hön ḡn̄g udnam?’ a ḡm̄ön, gasi u

* 1:18: Luk 1:27,35

nıŋagmön; haŋöwaŋö udmön. Nıŋ mudun mıdöp u, Ana Uŋ u nöp gö mıdöp. ²¹ Hainö nıŋ u rık dauö nıpe kub göm, nıbi bı nıpe gau nan si nan naij gıpal prı u kık gı yunab u me, hib nıpe Jisas a gımön,” a ga. * ²² Anıg ga anıbu, Bı Kub nıpe bı manö nıpe hagep bı ap nıp hag nıa nıŋöm nıpe pen anıg gınab a göm haga. ²³ Nıpe haga, “Nıbi praj bı ap aip ajöm wasö, nıŋ mudun mıdöm, nıŋ ap yag daueinab, hib nıpe u Emanyuel a gınaböl,” a ga.

Emanyuel manö iŋ u, God hon aip mıdöp. *

²⁴ Pen Josep uhön hanöm uraköm, Bı Kub ejol nıpe manö haga u udöm, nıbi Maria nıp udnam, a göm nıŋa. ²⁵ Nöd Josep Maria aip ajmil wasö, Maria nıŋ u yag dauö, Josep nıŋ anıbu hib nıpe Jisas a göm me, Maria nıp böŋ nöp uda. *

2

Bı gası kıd hiık nıŋeb gau apöm Jisas nıp nıŋla

¹ Pen Herod Judia Propins kiŋ mıdmıdöp nıŋ u, Maria Jisas nıp yag daua Bedlehem daun, ram mınöŋ Judia aŋ au. Yag dauö, bı gapı kıd hiık nıŋeb gau, sıdö auab lau nıbö Jerusalem apöm, nıbi bı gau hag nıŋöm hagla, ² “Juda nıbi bı, Kiŋ hon, a gıpim u nıp yag daubal! Mıŋi lıbal mıdöp gaiŋ Hon ram mınöŋ hon sıdö auab lau nıbö gau mıdun nıŋbun gapı u waielöp; nıŋun me, hib nıpe hagno adö araŋ a gun aubun,” a gıla. * ³ Anıg hageila, kiŋ Herod manö anıbu nıŋöm, nıbi bı gai i kale nıŋ anıbu nıp gası nıŋöm yıp

* **1:21:** Luk 1:31; 2:21 * **1:23:** Ais 7:14 * **1:25:** Luk 2:21

* **2:2:** Nab 24:17

n+ŋagöl rö löp, a göm, gas+ iru n+ŋa. Jerusalem n+bi b+ gau magöŋhalö u rö nöp gas+ iru n+ŋla. ⁴ Pen kinj Herod, God n+ŋ nan sabe gep b+ kub gau abe, God lo manö hag ñeb b+ gau abe, kal+ŋ w+ñ alö aueila haga, “God manö hagep b+ gau Kraiss n+ŋ yag daunaböl ram m+ŋnöh gai, a g+la?” ö ga. ⁵ An+g hageia hagla, “B+ God manö hagep ap, hadame nöp manö kal+ k+ñ r+köm haga rö, n+ŋ yag daunaböl Bedlehem daun, ram m+ŋnöh Judia an au. God manö hagep b+ an+bu God Manö kal+ k+ñ r+köm haga,

⁶ ‘Ram m+ŋnöh Judia an gau
 ram m+ŋnöh ke ke iru m+döp u me,
 ram m+ŋnöh Bedlehem n+ŋö pro rö l+ŋab u
 pen B+ Kub u ram m+ŋnöh an+bu n+bö apöm,
 n+bi b+ yad Isrel n+bi b+ kal+ŋ abad m+deinab.
 An+g g+ŋab rö, Bedlehem hib kub m+deinab,
 a ga,” a g+la. *

⁷ An+g hageila, kinj Herod n+ŋöm, am b+ gas+ k+id hi+k n+ŋeb gau kal+ŋ agam+ŋ w+ñ alö aueila haga, “Magö mai rö gap+ an+bu waiela?” ö ga. ⁸ Hageia, n+ŋ manö an+bu hag ñeila, kal+ŋ Bedlehem hag yuöm pir alöm haga, “Kale am ñ+ an+bu ulhai n+ŋ aij g+mim, ado g+ apim y+ŋ hagpe, yad abe amem hib n+pe hagnö adö aran,” a ga.

⁹ Kinj Herod an+g hagö, kale hadlö n+ŋöl g+, gap+ kale s+idö auab lau n+ŋla u nöd nöd gö n+ŋöl g+, kale hain g+la. Gap+ u am am, ñ+ŋan u ram m+deia an au g+lan nöp p+döh ga. ¹⁰ An+g gö kale n+ŋlö, aij a gö n+ŋöl g+, ¹¹ ram raul m+gan yan amöm n+ŋla, ñ+ŋan u n+me Maria aip m+dailö. Kale am kugom

* **2:6:** Mai 5:2; Jon 7:42

yimöm, ñiñan u hib haglö adö areia niñöm, wadî kale gau anja löm, niþ nan aij rîmnap ñiñla. Gol rîmnap, pauda hañiñ aij auep rîmnap, wel hañiñ aij auep rîmnap ñiñla. *

¹² Pen kale siþbön an yañ hanöm uhön niñla, God haga, “Ado gi Herod midöp u aragmim!” a ga. Anib u, haga rö niñöm, adan mîlö ap aramöm, ram kale ado gi arla.

Josep Maria amil mihau ud piñiñ gi ram mîñöñ Ijip ara

¹³ Pen bi gasi kid hiik niñeb gau kale anig göl arla niñöl gi, Josep uhön niña, ejol ap apöm niþ haga, “Herod ñiñan u al pak linam a göm, ulhai niñniñgab. Anib u, ñiñan amil mihau yinid ut gi, piñiñ gi ram mîñöñ Ijip armön. Aumön a geinam nöþ, kauyan ado gi aumön,” a ga.

¹⁴ Hagö, Josep siþbön an yañ nöþ uraköm, ñiñan amil mihau ut gi ram mîñöñ Ijip ara.

¹⁵ Ut gi ara anibu, Bi Kub niþe bi manö niþe hagep ap niþ hag ña niñöm niþe pen kali kñiñ riköm haga, “Ñi yad u Ijip niþbö wiñ alnö auöp,” a ga.

Pen Josep amilap am Ijip nöþ midlö, Herod umaia me, hainö kauyan ado gi aula. *

¹⁶ Pen Herod niþe niña, bi gasi kid hiik niñeb gau, niþe haga rö gageila, niþ mulu kal yabiñ lugö haga, “Yip gipal anibu, ñiñan bi kub midniñgab u yad aigö gi gem niþ al pak linam?” a göm niña. Pen niþe gasi ap niñöm haga, “Bi gasi kid hiik niñeb gau kalip gapî u waiela ñin u, yip hag aij

* **2:11:** Sam 72:10-15; Ais 60:6 * **2:15:** Hos 11:1

göm arla. Anıbu u yad nıñbin, Bedlehem sölä au ñıñıñ yag daulö, mı mıñöp lugöp gau abe, ñıñıñ hainö yag daubal gau abe, al pak lınaböl u, ñı anıbu abe al pak lınaböl,” a ga. Anıg hagöm me, bı nıpe rımnab hag yuö amöm, ñıñıñ Bedlehem sölä au mıdeıla magöñhalö al pak lı hakla.

¹⁷ Bedlehem ñıñıñ al pak lıla anıbu, bı God manö hagep Jeremaia gınab a göm kalı kılın rıka rö nöp gıla. Jeremaia manö anıbu kalı kılın rıköm haga,

¹⁸ “Rama daun au mög gö,

manö hauł kub göm, mıñöñ kub gınaböl.

Nıbi Resel rıkö, rıklö rık amıl apıl gınab gau,

mög gö mıñöñ gınaböl.

Ñı kale um hakla nıñöm

nıbi bı rımnab kalıp hag udöl rö lagnab,” a ga. *

Josep Maria amıl mıñau aıp kauyanı ado gı arla

¹⁹ Pen hainö bı kub Herod umö, Josep Ijip gau mıdöm hanöm uhön nıñı, Bı Kub ejöl nıpe ap apöm nıp haga, ²⁰ “Bı ñıñıñ al pak lınıg geıla gau hadö umbal u me, nabin amıl mıñau kalıp uł gı, ado gı ram mınöñ Isrel armön,” a ga.

²¹ Hagö, Josep ñıñıñ amıl mıñau uł gı, ado gı Isrel ara. ²² Pen amjakö, manö ap hagla, “Herod umö, ñı nıpe Akeleas Judia Propıns nıbi bı kalıp abad mıdöp,” a gıla. Hageıla, Josep nıpe Akeleas mıdöp ram mınöñ anıbu nıñhön gınıg arnam a göm, pıñıñ ga u pen, hanöm uhön nıñı God nıp haga, “Ram mınöñ Judia ado gı aragmön, ne ram

* **2:18:** Jer 31:15; Jen 35:19

m+nöŋ Galili armön,” a ga. ²³ Hagö, Josep ñiŋaŋ am+i mihau kalip uŋ g+i Nasared daun aramöm midm+dal. Arla an+bu, b+i God manö hagep gau an+g g+nab a göm kal+i kliñ r+ka rö nöp ga. Kale kal+i kliñ r+köm hagep, “N+i b+i Nasared n+bö ap, a g+naböl,” a g+la. *

3

*Jon B+i Ñ+g Pak Ñeb u God manö hag ñ+i m+idöp
(Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)*

¹ Nasared m+deila ñ+n aŋ an+bu, Jon b+i ñ+g pak ñeb u apöm, ram m+nöŋ Judia aŋ au, ram m+nöŋ n+bi b+i iru m+dagm+dal, ram m+nöŋ kabö nöp m+dm+idöp aŋ gau m+idö n+iŋöl g+i, n+bi b+i gau aulö, n+iŋe kalip manö hag ñ+i m+idöp. ² Kalip hag ñöm hagem+idöp, “Söl m+idöp, God n+bi b+i udöm abad m+deinab. An+bu u, nan si nan naij g+iŋim u, n+iŋön g+n+g an+g g+iŋun a g+iŋim, arö g+iŋim,” a g+i m+idöp.

* ³ Jon kalip manö hag ñ+i m+idöp an+bu, b+i God manö hagep Aisaia hadame nöp g+nab a göm, kal+i kliñ r+ka rö nöp ga. Aisaia manö an+bu kal+i kliñ r+köm hagep,

“B+i ap, ram m+nöŋ n+bi b+i iru m+dagpal,
ram m+nöŋ kabö nöp m+idöp aŋ au am
m+idöm,

w+iñ alöm hagnab, ‘B+i Kub u auab!

Adan s+iŋ u g+ilaŋ g+iŋaŋ g+i m+dain+iŋ gau,
dum goŋ p+iŋu g+i m+dain+iŋ gau,

b+iŋ+g ral aij g+i m+daimim,’ a g+nab,” a ga. *

* **2:23:** Luk 2:39; Ais 11:1; 53:2; Jon 1:45 * **3:2:** Mad 4:17; 1:15

* **3:3:** Ais 40:3

4 Pen Jon wałij nıpe u, kaj kamel uŋ udöm gıla wałij ap yımöm, kaj kau hañ dip nagı an u piğ limıdöp. Nan ñıneb nıpe u, jon habıadıŋ u abe, bom ñıg u abe ñıŋmıdöp. * 5 Ñın anıbu, Jerusalem nıbi bı mıdeila gau abe, nıbi bı ram mınöŋ Judia yöp anıb gau mıdeila gau abe, ñıg Jodan söl gau nıbi bı mıdeila gau abe, kale magöŋhalö Jon mıdeia au arla. 6 Jon mıdeia au amöm, nan si nan naij gıla gau waiö hag payık pe gılö nıŋöl gi, Jon kalıp ñıg Jodan an au ñıg pak ñımıdöp.

7 Pen bı Perisi gau abe, bı Sadyusi gau abe iru nöp, Jon hanıp ñıg pak ñan a göm aueila, Jon kalıp sılık hag göm haga, “Kale hainjo ñı pai gai i! Gası nıhön nıŋmim piñıŋ gi aubimŋ ‘Ñıg pakno, God nıbi bı ke nıbö gau kalıp hag gınab ñın u, hanıp hag gagnab,’ a gımim, piñıŋ gi aubim aka? * 8 Kale ñıg paknıg gınabim u, nan si nan naij gıvim u, nıhön gınıg anıg gıpun, a gımim, arö gımim, mıd aij gımim. Anıg geinabim me, nıbi bı nıŋnaböl, kale nan si nan naij gımıdim u hadö arö gıvim. 9 Pen kale gası ap nıŋmim, ‘Hon bac ıtaŋ Ebrahim ñı pai nıpe mıdpun nıŋöm God hanıp nan naij ap gagnab,’ a gımim, gası u nıŋagmim. Ebrahim ñı pai nıpe mıdpun a gıvim u nan yıharıŋ! God kabö gai i udöm, Ebrahim ñı pai nıpe gau gi linıg göm, gi lıböp! Anıb u, ‘Bı aij Ebrahim rıköm rık amıl apıl göm hon ke rık dap lıbal,’ a gıvim u, manö u rö hagagmim. *

10 “Nıŋ aij gımim! God mab u ıf halö rıb junıg,

* 3:4: 2Ki 1:8 * 3:7: Mad 12:34; 23:33 * 3:9: Jon 8:33,39; Ro 4:12

ru u mab il yaŋ kið gi miðöp. Mab ap magö ñiñeb aij riṁnap piḷagnab u, riḃ gi dö gi ud mab inab yaŋ yunab. * ¹¹ Kale nan si nan naij giṁim u, niñhön giñig aniḡ giṁpun a giṁim, arö giṁim me, yad kalöp ñiḡ nöṁ pak ñiñabin. Pen bi yiṁ hain aunab u, niṁpe yad rö wasö; niṁpe bi kub yabiḷ, yad bi pro. Yad niṁ niññö nable giñab. Ma hañ niṁpe ud ajeinam rö lagöp. Yad kalöp ñiḡ nöṁ pak ñabin, pen bi anḃbu niṁpe apöm, kalöp Ana U† u pak ñöm, mab miḷtaŋ pak ñöm giñab. *

¹² “Niṁpe wid magö po gö, riḷk dap pakpal rö u giñig gab. Wid magö ñiñeb gau ke löm, wid cög naböŋ naböŋ gau ke liñab. Aniḡ göm, wid magö ñiñeb niṁpe gau dam ram raul miḡan au liñab; pen naböŋ naböŋ gau dam mab pör inmiðöp u launab,” a ga.

Jon Jisas niṁpe ñiḡ pak ña
(*Mak 1:9-11; Luk 3:21-22*)

¹³ Niñ anḃbu, Jisas niṁpe, Jon yiṁ ñiḡ pak ñaŋ, a göm, ram miñnön Galili arö göm, ñiḡ Jodan aramöm, ¹⁴ Jon niṁpe haga, “Yiṁ ñiḡ pak ñi,” a ga. Hageia, Jon haga, “Ne nöṁ me yiṁ ñiḡ pak ñiḃnap. Pen yad aige gem nöṁ ñiḡ pak ñiñam?” ö ga.

¹⁵ Hageia, Jisas haga, “Ne hagabön u arö giṁmön, yad hagabin rö nöṁ gul me, God hagöp hagöp rö nöṁ giñabul,” a ga. Hageia Jon, “Niññö hagpan,” a göm, Jisas niṁpe ñiḡ pak ña.

¹⁶ Niṁpe ñiḡ pak ñö niññöl gi, Jisas ñiḡ goḷ au laŋ apöm niñña, kumi kabö adö laŋ miḡan piḷral hiḷkö, God Ana u yaur dapo rö u gi niṁpe aua. * ¹⁷ Aniḡ

* **3:10:** Mad 7:19; Luk 13:6-9 * **3:11:** Jon 1:26-27,33; Ap 1:5

* **3:16:** Jon 1:32

göm auö niṅöl gi, manö ap kumi kabö adö laṅ niḅö apöm haga, “Ñi aij anibi, ñi midmagö yad yabiḷ. Yad niḅ niṅnö, yip aij yabiḷ göp,” a ga. *

4

Seden, Jisas niḅ gasi ñinö nan si nan naij ginim a göm niṅa

(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹ Ñin anibu God Ana u, Seden niḅi bi gau kalip pör gimidöp rö, Jisas niḅ u rö nöḅ ginim a göm, Jisas niḅ uḷ gi, ram minöṅ niḅi bi midagmidal, ram minöṅ kabö nöḅ midöp aṅ gau ud arö, Seden niḅe Jisas nan si nan naij rimnap ginim aka göm ga. *

² Jisas ram minöṅ nöḅ aṅ anib gau nan ñiṅöm wasö, ñin unbö ñin juöl miḅöp (40) mailö abe sibön abe yiḅariṅ nöḅ mideia. Anig göm yiḅariṅ nöḅ midö, niḅ kiyö kub yabiḷ u gö, *

³ Seden Jisas niḅ gasi ñinö, naij ginim a göm apöm, Jisas niḅ haga, “Yad God Ñi niḅe midpin a gipan u, kabö gai i hagö, bred rö laṅ,” a ga.

⁴ Hageia, Jisas pen haga, “God Manö u kali kliñ riköm hagla,

‘Niḅi bi gau, bred nöḅ ñiṅöm

kamiṅ midageinaböl;

God manö hagöp anibu magöṅhalö niṅ udöm me,

kamiṅ mideinaböl,’ a gila,” a ga. *

⁵ Jisas anig hagö, kijaki Jisas niḅ uḷ gi dam daun kub uḷ Jerusalem amöm, God sabe gep ram i adö gilaṅ gila u löm haga, ⁶ “Yad God Ñi niḅe midpin

* **3:17:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mad 12:18; 17:5; Luk 9:35 * **4:1:** Hib

2:18; 4:15 * **4:2:** Eks 34:28 * **4:4:** Dud 8:3

a gɪpan u, ujaŋdi mɪnɔŋ yaŋ lɪ. God Manö u kalɪ
kliñ rɪkɔm hagla,
'God ejol nɪpe gau hagö, nöp ñɪmagö kale udein-
aböl me,

kabö ma nöp u bɪnɪŋ gagnab,' a gɪla," a ga. *

⁷ Hageia, Jisas pen haga, "Wasö! God Manö u
manö rɪmnap halö kalɪ kliñ rɪkɔm hagla, 'God Bɪ
Kub u, nɪpe bɪ nɪŋö aka bɪ pir alep, a gagmim,' a
gɪla," a ga. *

⁸ Hagö, Seden Jisas nɪp dam dum kub yabɪt ap
amöm, ram mɪnɔŋ aij aij bɪ kub ke ke abadpal gau
Jisas nɪp yamöm haga, ⁹ "Ne kugom yɪmmön, hib
yad hagö adö laŋ arö, yad ram mɪnɔŋ anɪb gai i
magöŋhalö nape nöp ñɪnabin," a ga.

¹⁰ Hageia, Jisas Seden nɪp haga, "Ne ke gau aru!
God Manö u kalɪ kliñ rɪkɔm hagla, 'God Bɪ Kub hib
nɪpe u nöp hagpe adö arnɪm; wög nɪp nöp gɪmim,'
a gɪla," a ga. *

¹¹ Jisas anɪg hageia nɪŋöm kɪjaki, Jisas nɪpe nan
naij rɪmnap gɪnɪm a göm gɪ gɪ wasö nɪŋöm, nɪp
arö göm arö nɪŋöl gɪ, ejol rɪmnap apöm, nɪp ap aɪ
ba göm abad mɪdeila.

*Jisas ram mɪnɔŋ Galili it göm nɪbi bɪ gau God
manö hag ña*

(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

¹² Ñɪn anɪbu Jon bɪ ñɪg pak ñeb u nɪp nagɪ leila,
Jisas manö anɪbu apdi nɪŋöm, ram mɪnɔŋ Galili
ado gɪ ara. * ¹³ Amöm daun nɪpe Nasared am
mɪdageia; am mɪdeia daun pro Kapaneam, ram

* **4:6:** Sam 91:11-12 * **4:7:** Dud 6:16 * **4:10:** Dud 6:13

* **4:12:** Mad 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20

m+nöŋ Sebyulan Napdalai aŋ au m+idöp Ñ+g Waŋö Galili goł au. ¹⁴ Jisas ram m+nöŋ an+bu amöm, n+bi b+ gau kal+p manö aij u hag ñ+ ajm+idöp u me, b+ God manö hagep Aisaia g+nab a göm kal+ kliñ r+ka rö nöp ga. N+pe haga,

¹⁵⁻¹⁶ “Ram m+nöŋ Sebyulan abe Napdalai abe, Ñ+g Waŋö Galili goł au,

Ñ+g Jodan s+idö wad arab böŋ lau,

Juda n+bi b+ wasö ram m+nöŋ Galili au m+idpal gau kale mailö kub yab+ł n+ŋbal.

S+ibön gau m+idöm umöl rö la u

pen mailö kub u hadö n+ŋbal,” a ga. *

¹⁷ Jisas ñ+n an+bu ił göm, n+bi b+ gau kal+p God manö aij u hag ñ+ ajöl g+ haga, “Nan si nan naj g+pim adö u, n+hön g+n+g an+g g+pun a g+mim, arö g+mim. Söl m+idöp, God n+bi b+ udöm kumi kabö adö laŋ au abad m+deinab; ñ+n hain pör abad m+dm+dim u, m+ñi auöp!” a ga. *

Jisas b+ m+hau m+hau, “Kale yad aip aumim,” a ga

(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

¹⁸ Jisas Ñ+g Waŋö Galili goł adö au ap lug aramöm n+ŋa, b+ kabsał udep mamil m+hau, uben yumil kabsał udailö. B+ madöl m+hau, n+mam ap hib n+pe u Saimon, n+mam ap hib n+pe u Edru. Saimon n+p hib ap Pida a g+m+dal. ¹⁹ Jisas kal+p m+hön n+ŋöm haga, “Y+p hain g+mil. Yad kalöp g+nö, kale mamil m+hau, kabsał udep b+ wasö, n+bi b+ udep b+ m+deinabil,” a ga. ²⁰ Hagö, haga

* **4:15-16:** Ais 9:1-2 * **4:17:** Mad 3:2; 19:27

rö nöp niŋmil, kabsaŋ udailö uben gau arö giŋmil, Jisas aip ajm+dil.

²¹ Pen magö ap rapin amöm niŋa, Jems aip Jon aip nap Sebedi aip ñig magib migan u apilap midöl göm, uben luöl udöl gi mideila. Jisas niŋöm, kalip mihöŋ wiñ alö, ²² kale nap Sebedi ñig magib au arö giŋmil, Jisas aip arla.

*Jisas gau ajöm niŋi bi kalip manö hag ña
(Luk 6:17-19)*

²³ Jisas ram m+nöŋ Galili aŋ gau gi ajöl göm, Juda magum gep ram gau gau amöm, God niŋi bi udöm abad m+deinab manö aij u, niŋi bi gau kalip hag ñi ajöl gi, nan niŋön niŋön niŋi bi gau kalip ga gau gö kamij l+m+döp. * ²⁴ Anig gö, ram m+nöŋ Siria niŋi bi gau magöŋhalö manö anibu niŋöm, niŋi bi nan niŋön niŋön ga gau daulö, Jisas gö kamij l+m+döp. Niŋi bi anib gau, r+mnap nan ga; r+mnap hañ romaŋ ilön kub ga; r+mnap kijaki abañ ala; r+mnap amgö m+mainö auö, ap lug paköm giŋ giŋ gi+m+dal; r+mnap ñin ma kila ga; pen niŋi bi nan niŋön niŋön ga gau daulö, Jisas gö magöŋhalö kamij la. * ²⁵ Pen Galili niŋi bi löm, Dekapolis niŋi bi löm, Jerusalem niŋi bi löm, Judia niŋi bi löm, ñig Jodan nö lödaŋ au niŋi bi löm, iru nöp Jisas arö niŋöl gi, hain arla. *

5

*Jisas nö ilö laŋ am m+döm, manö hag ña
(Luk 6:20-23)*

* **4:23:** Mad 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38

* **4:24:** Mak 6:55

* **4:25:** Mak 3:7-8

¹ Jisas, nɪbi bɪ iru nöp anɪb gau nɪŋöm, am nö ilö laŋ bɪ nɪpe unbö mɪgan laŋ u aip asɪk mɪdöl göm, kalɪp manö hag ña.

Nɪbi bɪ mɪñ mɪñ gɪnaböl

(Luk 6:20-23)

² Jisas nɪpe kalɪp hag ñöl gɪ haga,

³ Nɪbi bɪ gau, hon nɪbi bɪ aij wasö,
God nɪpe nöp hanɪp gɪ ñɪnab a göm,

God nɪp hag nɪŋnaböl gau,

God kalɪp udöm kumi kabö adö laŋ abad
mɪdeinab u me,

mɪñ mɪñ göl. *

⁴ Nɪbi bɪ mɪtöŋ gɪpal gau,

God kalɪp hag udnab u me,

mɪñ mɪñ göl. *

⁵ Nɪbi bɪ hain agamɪj mɪdpal gau,

kale mɪnöŋ naböŋ ɪt i udnaböl u me,

mɪñ mɪñ göl. *

⁶ Nɪbi bɪ, God haga rö nöp gɪnabun a göm, nɪŋbal
gau,

God kalɪp abad mɪdeinab u me,

mɪñ mɪñ göl. *

⁷ Nɪbi bɪ kale nɪbi bɪ gau kalɪp mög nɪŋöm ud aij
gɪnaböl gau,

God kalɪp pen u rö nöp mög nɪŋöm ud aij gɪnab u
me,

mɪñ mɪñ göl.

⁸ Nɪbi bɪ God nɪp gasɪ añɪ nɪŋbal gau,

God nɪp nɪŋnaböl u me,

mɪñ mɪñ göl.

* **5:3:** Ais 57:15 * **5:4:** Ais 61:2-3; Rep 7:17 * **5:5:** Sam
37:11 * **5:6:** Ais 55:1-2

9 Nibi bî niḡnaböl, nibi bî rimnap pen pen
 ḡnaböl gau,
 kale apöm hagnaböl, ‘Kale unbö gagmim,
 agamij m+daimim,’ a ḡnaböl gau,
 God kalip ñi pai yad a ḡnab u me,
 miñ miñ göl.

10 Nibi bî kale God haga rö nöḡ ḡnabun a ḡ
 m+dlö,
 nibi bî rimnap kalip ḡi naj ḡnaböl u,
 God kalip udöm kumi kabö adö laḡ abad
 m+deinab u me,
 miñ miñ göl. *

11 “Kalöp Jisas nibi bî nipe a göm ḡi naj göm,
 manö piral hagöm hag juaiöl, kale miñ miñ yabiḡ
 ḡmim. * 12 Bî God manö hagep hadame nöḡ gau
 kalip adö anibu nöḡ ḡila. Anib u, kalöp u rö nöḡ
 geinaböl u, gasi kub u niḡagmim; God hanip kumi
 kabö adö laḡ ud aij ḡnab a ḡmim, miñ miñ yabiḡ
 ḡmim,” a ga. *

*God nibi bî nipe gau kale dö sol rö midpal; kale
 mailö rö midpal*

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 Jisas manö anibu hagöm haga, “Nibi bî
 m+nöḡ naböḡ iḡ i midpal gau, dö sol rö kale
 m+dpim. Pen dö sol kal u am haköm kauyaḡ kal
 gagnab; böḡ nöḡ naj göḡ a göm, abhib jaköm ud
 yunaböl.

14 “Daun kub dum laḡ m+döm, pi göl m+dnim
 rö lagnab; waiö yabiḡ m+deinab. Anib u rö, nibi
 bî m+nöḡ naböḡ iḡ i midpal gau kalip hapö mailö

* 5:10: 1Pi 3:14 * 5:11: 1Pi 4:14 * 5:12: 2Kr 36:16; Ap 7:52

rö m+dpim. * 15 N+bi b+ gau hapö lauöm rin cög m+gan gau pi gagnaböl. Adö au g+lanj r+ik l+lö mailö gö, n+bi b+ ram raul m+gan gau magöñhalö n+ñ aij g+ naböl. * 16 An+b u rö, kale n+bi b+ gau kal+p g+ aij g+pe, n+bi b+ gau kalöp n+ñöm, Nap kumi kabö adö lanj m+dpöp hib n+pe nöp haglö adö arnab. *

Lo manö u

17 “Kale hagnabim, Jisas auöp u, God Mos+is n+p lo manö haga manö adö u abe, b+ God manö hagep r+mnap hagla manö adö u abe, arö g+mim a g+n+g auöp a g+nabim u pen u wasö! Yad aubin u, b+ God manö hagep gau g+nab a g+la rö magöñhalö g+nam a gem aubin. * 18 Yad kalöp n+ñö yab+ hagabin. Kumi kabö adö lanj abe, m+nöñ naböñ i+ i abe böñ nöp ur g+nab u pen God Manö u manö magö r+mnap ur gagnab; magöñhalö pör pör nöp m+deinab. Manö n+hön n+hön haga u, magöñhalö haga rö nöp g+nab. *

19 “An+b u, n+bi b+ an God lo manö u n+ñöm, manö pro magö ap arö g+nam a göm, n+bi b+ gau ha+öw+ö hag ñö arö g+naböl u, God n+bi b+ udöm abad m+deinab ñ+n u, hib kale ap lugnab. Pen n+bi b+ an God lo manö n+ñöm, n+ñ aij göm, n+bi b+ gau kal+p hag ñ+ aij g+naböl u, God n+bi b+ udöm abad m+deinab ñ+n u, hib kale ap rannab. * 20 B+ Perisi gau abe, God lo manö hag ñeb b+ gau abe, ‘God haga rö nöp g+pun,’ a g+p+al u pen kale y+har+ñ manö hagöm God haga rö gagpal,

* 5:14: Jon 8:12; 9:5 * 5:15: Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33

* 5:16: Ep 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17: Ro 3:31 * 5:18: Luk

16:17; 21:33 * 5:19: Jem 2:10

wasö. Kale ke pen, God manö haga rö nöp niŋmim kabö rö nöp hain giŋmim. Anig giŋnabim u me, God kalöp udöm kumi kabö adö laŋ au abad miðeinab.

*Nibi bi kotmat kale gau aip manö hag jim
niŋmim miðaimim
(Luk 12:57-59)*

²¹ “Hadame nöp naps nahai iŋaŋ gau God lo manö hagdald adö u kale niŋbim. Kale hagdald, ‘Wip al pakagmim. Nibi bi ap, nibi bi ap al pak lınab u, manö kub niŋnab,’ a giŋmdal.

* ²² Manö anibu niŋbim u pen kalöp miñi hag aij giŋnam. Nibi bi ap, nibi bi ap niŋ niŋö mulu lugnab u, manö kub niŋnab. Nibi bi ap, nibi bi ap hib dap lugnab u, Juda Kansol gau ap magum göm, niŋ manö kub hagnaböl. Nibi bi ap, nibi bi ap niŋ hagnab, ‘Ne bi hauł halö,’ a giŋnab u, ram miŋnöh mab ke inab miŋgan yaŋ arnim rö löp. *

²³ “Anib u, ne nan God niŋ sabe gi ñeb dam kabö bið adö u sabe gi niŋniŋ, añ mam ne niŋ giŋna rö manö miðöp a giŋnabön u, * ²⁴ nan God niŋ sabe gi ñeb anibu kabö bið au arö giŋmön, niŋpe aip manö hag aij giŋmön, uri agamiŋ miðaiul a giŋmön, ado gi ap nan anibu God niŋ sabe gi niŋmön.

²⁵ “Nan niŋhön gi naij giŋnabim u, kalöp manö kub hagnig, dam adan aŋ gau hain ud arlö niŋöl gi, kalip aip manö anibu hag ud asiŋmim, diŋ niŋöl miðaimim. Wasö u, kalöp dam bi kub u niŋ niŋeinaböl, niŋpe pen kalöp ud polisman kai kalip niŋö, kalöp dam nagı lınaböl. ²⁶ Yad kalöp niŋö

* 5:21: Eks 20:13; Dud 5:17 * 5:22: 1Jn 3:15 * 5:23: Mak 11:25

yabił hagabin, nan naböŋ kale u böŋ nöŋ naböŋ ral piŋ gimim höŋ arnabim.

Nibi si bi si gipal

²⁷ “Pen manö ap hagla u, u rö nöŋ niŋbim. Manö anibu hagla, ‘Nibi si bi si gagmim,’ a gila. * ²⁸ Pen yad kalöp hagabin, bi ap nibi ap niŋ niŋöm, niŋ giŋnep a göm gasi niŋnab u, God niŋö, bi anibu gasi niŋpe aŋ yaŋ nibi anibu si giŋnab. ²⁹ Anib u, amgö magö yijig lau niŋöm, nan si nan naij gep rö lainim u, amgö böŋ anibu ud ju yumim. Pen amgö kale u mög niŋnabim u, nan si nan naij gimim, mab ke inab miŋan yaŋ armim rö löp. * ³⁰ Pen niŋmagö yijig kid u u rö nöŋ, nan si nan naij giŋig gainim, riŋ gi dö gi yumim. Anig gimim me, niŋ böŋ lap nöŋ midö kamŋ arnabim. Wasö u, mab ke inab miŋan yaŋ arnabim. * ”

Jisas nibi hag yuep manö hag ña (Mad 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ “Kale niŋbim, manö ap hagla, ‘Bi ap niŋbin niŋ arö giŋig, nibi i böŋ nöŋ arö giŋnam a göm, kali kliŋ bad ap riköm, nibi anibu niŋ niŋöm me, böŋ nöŋ arö giŋnab,’ a gila. * ³² Pen yad kalöp hagabin: bi ap, niŋbin niŋpe bi ap si udagnab wasö, pen nugmul niŋpe niŋbin yiŋharŋ nöŋ arö giŋnab u, gi naij giŋnab. Pen nibi u niŋ anig göm arö gö, am bi hain niŋbö ap udnab u, bi u niŋpe niŋbin niŋpe arö giŋnab u me, niŋpe anig gö, niŋbin niŋpe bi si udep

* **5:27:** Eks 20:14; Dud 5:18

* **5:29:** Mad 18:9; Mak 9:47

* **5:30:** Mad 18:8; Mak 9:43

* **5:31:** Dud 24:1-4; Mak 10:4

nibi lınab. Pen bi an nıbi anıbu udnab u, nıpe u rō nöp nıbi si udep bi lınab. *

*Manö niñö yabiñ hagabun, a gıpal
(Mad 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)*

³³ “Hadame nöp manö ap hagla u, u rō nöp niñbim. Manö anıbu hagla, ‘Kale Bi Kub amgö ilö nıpe manö niñö yabiñ hagnabim u, hagnabim rō nöp gımim. God nıpe niñmıdöp niñöm hagnabim rō nöp gımim,’ a gıla. * ³⁴ Pen yad kalöp hagabin: manö ap hagnıg, ‘God amgö ilö adö u niñö hagabin,’ a gımim hagagmim. ‘Ram mınöñ kumi kabö adö lañ au mıdöp rō, niñö hagabin,’ a gımim hagagmim; God nıpe ram mınöñ anıb au sea kiñ adö au asık mıdöp. * ³⁵ ‘Mınöñ naböñ iñ i mıdöp rō niñö hagabin,’ a gımim hagagmim; God nıpe sea kiñ adö au asıköm, ram mınöñ iñ i ma adö au abö gi mıdöp. ‘Jerusalem mıdöp rō niñö hagabin,’ a gımim hagagmim; u Kiñ Kub yabiñ daun kub nıpe me. * ³⁶ ‘Nabiç yad mıdöp rō, niñö hagabin,’ a gımim hagagmim. Kale ke giıpe, nabıç uñ kale añı ap ule aka piñ ranagnab. ³⁷ Anıb u, ‘Gınabin’ a gımim, ‘Gınabin’ nöp a gımim; pen ‘Gagnabin’ a gımim, ‘Gagnabin’ nöp a gımim. Manö kuöyañ lımim hagmim, lımim hagmim u, Seden kalöp gasıñ ö, hagnabim.

*Jisas pen pen gep manö haga
(Luk 6:29-30)*

* **5:32:** 1Ko 7:10-11 * **5:33:** Eks 20:7; Lep 19:12; Nab 30:2; Dud 23:21 * **5:34:** Ais 66:1; Jem 5:12; Mad 23:22 * **5:35:** Sam 48:2; Ais 66:1

38 “Pen manö ap hagla u, u rö nöp niŋbim. Manö aniŋbu hagla, ‘Amgö magö u biŋ juaiöl, kalip pen abe biŋ jumim. Meg magö pa jö gaiöl, kalip pen abe pa jö giŋmim,’ a giŋla. * 39 Pen yad kalöp hagabin: bi ap kalöp gi naij gainim, niŋp pen gi naij gagmim. Bi ap kalöp alaun pak hil gainim, ado giŋmim böŋ lap abe paknim. 40 Bi ap apöm kalöp manö kub hagöm, ‘Sior ne u yiŋp haji gi,’ a gainim, sior nöp ñagmim, kolsior u abe ñimim. 41 Bi ap kalöp hag niŋöm, ‘Nan wadi i dam ka au yumön aumön,’ a geinab u, ji niŋagmim; ka hagöl au hil giŋmim, dam yiŋharŋ ka au yumim aumim. 42 Niŋbi bi riŋmnap kalöp, ‘Hanip nan riŋmnap ñim,’ a gaiöl, haŋöwaŋö ñimim. Pen niŋbi bi riŋmnap kalöp, ‘Hanip nan riŋmnap yiŋharŋ ñibe, hainö pen kalöp ado gi dam ñinabun,’ a gaiöl, arö gagmim, haŋöwaŋö ñimim.

Koŋmaŋ kale gau kalip miŋdmagö liŋmim
(Luk 6:27-28,32-36)

43 “Manö ap hagla u, u rö nöp niŋbim. Manö aniŋbu hagla, ‘Miŋdaimam kale gau kalip miŋdmagö liŋmim; niŋbi bi koŋmaŋ kale gau kalip mulu adiŋ niŋmim,’ a giŋla. * 44 Pen yad kalöp hagabin: niŋbi bi koŋmaŋ kale gau, kalip miŋdmagö liŋmim; niŋbi bi kalöp gi naij giŋpal gau, God niŋp sabe giŋmim, ‘Kalip abad miŋd aij giŋmön,’ a giŋmim. *

45 “Kale aniŋg giŋnabim u, Nap kumi kabö adö lan miŋdöp u, ñi pai niŋpe yabiŋ miŋdeinabim. Niŋpe gö, siŋdö mailö gö, niŋbi bi giŋ aij giŋpal gau abe, niŋbi

* 5:38: Eks 21:24; Lep 24:20; Dud 19:21 * 5:43: Lep 19:18

* 5:44: Eks 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Ro 12:14,20

bi gi naji gipal gau abe, mailö gab. Nipe gö, mön alöm, nibi bi gi aij gipal gau nan wög kale gau ranöm, nibi bi gi naji gipal gau nan wög kale gau ranöm göp. ⁴⁶ Kale nibi bi kalöp midmagö libal gau nöp ud aij ginabim u, bi dakis udpal gau gipal rö nöp ginabim. Anig geinabim u, God ne aige göm ñiñi löm kalöp nan aij ñinab. ⁴⁷ Kale añ mam kale gau nöp hag wihai udnabim u, nibi bi God nip gasi niñagpal gau, nibi bi yiñarñ gau kalip gipal rö nöp ginabim.

⁴⁸ “Anib u, Nap kumi kabö adö lañ gi aij yabiñ gab rö, kale u rö nöp gi aij yabiñ gimim. * ”

6

Nibi bi nan midagöp gau kalip abönamö ñimim

¹ “Pen kale, hib kub udun a gimim, nibi bi amgö ilö adö kale u nöp God hagöp rö nöp gun, a gimim gipe u, Nap kale kumi kabö adö lañ midöp u nipe niñöm kalöp pen nan aij ap ñagnab. * ² Nibi bi rimnap, God nip niñ udpun, a göm, piral nöp gipal. Hib kub udun, a göm, kale nibi bi mög gep rö gau mani nan rimnap ñinig, Juda magum gep ram nibi bi iru midnaböl raul u aka, adan kub nibi bi iru nöp ajnaböl gau nöp amöm, nibi bi amgö ilö adö au ñinaböl. Ginaböl anibu yad kalöp hagabin: hib kub udun a göm, nan kale pen udnaböl anibu; Bapi kalip nan rimnap halö ñagnab. Kale anig ginaböl u rö gagmim.

³ “Pen kale nibi bi mög gep rö gau kalip nan ñinig, waiö ñagmim; ⁴ agamij pi gimim rö ñimim.

* **5:48:** Lep 19:2; Dud 18:13 * **6:1:** Mad 23:5

Nan n̄hön agam̄j ḡipim u, Nap kale magöñhalö n̄ñöb rö, n̄hön n̄hön ḡinabim n̄ñöm, kalöp pen nan aij ñ̄nab.

Jisas God n̄p sabe gep manö hag ñ̄a
(Luk 11:2-4)

⁵ “Kale God n̄p sabe ḡin̄ig ḡimim u, n̄bi b̄i r̄imnap, God n̄p gas̄i n̄ñbun, a göm, piral nöp ḡipal rö gagmim. Kale n̄bi b̄i r̄imnap han̄ip n̄ñlö, hib kub udnabun a göm, am Juda magum gep ram añ u m̄idöm aka, am adan ramö gau m̄idöm, n̄bi b̄i amgö ilö au God n̄p sabe ḡipal. Ḡipal an̄bu yad kalöp hagabin, hib kub udun a göm, nan kale pen udnaböl an̄bu; God n̄pe manö kal̄ip u udagnab. * ⁶ An̄b u, kale God n̄p sabe ḡin̄ig, ram magö raul m̄igan kale u ammim, ajöñ ḡi ñ̄imim, Bapi hon amgö n̄ñagpun n̄p sabe ḡimim. Nan n̄hön agam̄j ḡipim u, Nap kale magöñhalö n̄ñöb rö, n̄hön n̄hön ḡinabim n̄ñöm, manö kale n̄ñöm, kalöp pen nan aij ñ̄nab.

⁷ “N̄bi b̄i God Manö n̄ñagpal gau, n̄p sabe ḡin̄ig, manö m̄ilö kub yab̄it hagpal. Gas̄i kale nöp n̄ñöm hagpal, ‘Manö m̄ilö kub hagno me n̄ñnab,’ a ḡipal. * ⁸ Pen kale an̄bu rö gagmim. Manö n̄hön God n̄p sabe ḡin̄ig gabim gau, n̄pe nöd n̄ñnab. * ⁹ An̄b u, God n̄p sabe ḡin̄ig, haggim, ‘Bapi kub kumi kabö adö lañ m̄idpan; hib ne i adö lañ m̄idöp.

¹⁰ Ne han̄ip udmön abad m̄idaimön.
Ne kumi kabö adö lañ hagpan rö n̄ñbal u,

* **6:5:** Mad 23:5; Luk 18:10-14 * **6:7:** 1Ki 18:26-29 * **6:8:**
Mad 6:32

hon aui m+nöŋ naböŋ iŋ i g+ ñ+mön n+ŋun hon
abe manö nöŋ n+ŋun. *

11 Han+p nan ñ+ŋeb r+mnap n+me l+mön;
pör pör ñ+ban rö u ñ+n añ+ añ+ ñ+mön.

12 N+bi b+ r+mnap han+p g+ naj g+pal n+ŋun arö
g+pun rö,
hon g+ naj g+pun u u rö nöŋ n+ŋmön arö
g+mön. *

13 Hon g+ naj gun rö löp u,
ne han+p abad m+dö, hon g+ naj gagun, a
g+mim. *

14 “N+bi b+ r+mnap kalöp g+ naj gaiöl n+ŋmim
arö g+nabim u, Nap kale kumi kabö adö laŋ
m+döp u nan si nan naj kale g+nabim u u rö nöŋ
n+ŋöm, arö g+nab. * 15 Pen n+bi b+ r+mnap kalöp
g+ naj gaiöl n+ŋmim arö g+nabim u, Nap kale
nan si nan naj kale g+nabim u u rö nöŋ n+ŋöm
arö g+nab.

Nan ñ+ŋeb hil g+pal

16 “Kale nan ñ+ŋeb arö g+n+g, n+bi b+ God n+p
gasi n+ŋbun, a göm, piral nöŋ g+pal rö, gagmim.
Kale, ‘Hon mulu halö halö rö m+dno, n+bi b+
n+ŋöm hagnaböl, “God n+p gasi n+ŋöm, nan ñ+ŋeb
hil göm me, mulu halö halö m+dpal,” a g+naböl,
a göm, piral an+g g+naböl. Yad kalöp n+ŋö yab+
hagabin: n+bi b+ han+p n+ŋlaŋ, a göm g+naböl
an+ŋ gau, n+bi b+ gau n+ŋöm h+ŋ kale haglö adö
arnab u pen God kal+p nan aij kumi kabö adö
laŋ ñagnab. * 17 Kale pen nan ñ+ŋeb gau hil

* **6:10:** Luk 22:42 * **6:12:** Mad 6:14-15; 18:21-35 * **6:13:**
Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15 * **6:14:** Mak 11:25-26 * **6:16:**
Ais 58:5-9

geinabim u, mulu halö halö rö mîdagaimim. Nîg pak aij gîmim, wel lîmim, kom gîmim mîdaimim.
 18 Anîg geinabim me, kalöp nîbi bî nan magö hil gîpal gau a göm, nîñagnaböl. Nan agamîj gîpim u, Nap kale, hon amgö nîñagpun Bî u, nîpe magöñhalö nîñöb rö, kalöp pen ñöm nan aij ñî nab.

Amun God aip mîdaiun a gîmim, nîñöl gî mîdaimim
 (Luk 12:21,33-34)

19 “Pen mîñöñ naböñ îl i nan aij aij gau ud magum gun, a gîmim gasî u nîñagmim. Nîhön gîñîg: nan anîb gau ud magum geinabim, sîpsop ñîñöm, hij göm, si udöm gî naböl. * 20 Anîb u, nan aij kale rö gau, God ram mîñöñ kumi kabö adö lañ au ud magum gîpe, sîpsop ñîñagnîm, hij gagnîm, si udagöl, mîdep nöp mîdainîm. * 21 Nan aij kale mîñöñ naböñ adö îl i ud magum geinabim u, gasî kale mîdeinab mîñöñ naböñ adö îl i; nan aij kale God ram mîñöñ kumi kabö adö lañ au ud magum geinabim u, gasî kale u arnab anîb lañ.

Hañ romanñ mailö u
 (Luk 11:34-36)

22 “Amgö magö hañ romanñ hapö mailö rö mîdöp. Amgö magö kale u aij mîdö, mailö aij gö nîñ aij gî nabim. 23 Pen amgö magö kale u naij gö, hañ romanñ kale u sîbön gî nab. Mailö gîböp pen böñ nöp sîbön gö, nan ap nîñagnabim. Kale mailö nîñagpim u, sîbön göp rö mîdpim.

* 6:19: Jem 5:1-3 * 6:20: Mad 19:21; Luk 18:22

Mani nan gau god ap rö mîdagnîm
(Luk 16:13; 12:22-31)

²⁴ “Bî añî ap, bî kub mîhöp kalîp wög gi ñîñîm rö lagöp. Nîhön ginîg: bî kub ap nîp nîñö aij geinab, ap nîp arö ginab: pen bî kub ap nîp nîñö aij geinab, ap nîp arö ginab. Anîb u, kale mani nan aij mîñöñ naböñ adö il i mîdöp gau, nîñbe aij gö, God nîp arö ginabim rö löp u, nîñ aij gîmim.

Gasî kub nîñagmim
(Luk 12:22-31)

²⁵ “Adö anîbu me kalöp hagabin: nan gai nîbö ñîñun mîdaiun, wañj gai nîbö rol gun mîdaiun, a gîmim, gasî kub u nîñagmim. Kamîñ mîdep u nan kub; nan ñîñeb nan pro. Uri mîdpun i, hañ roman nan yabî; hañ roman wañj rol gep nan pro. Anîg gö nîñmim, God kalöp gî la u, nîpe nan ñîñeb, wañj hañ roman rol gep, nan pro anîb gau ñagnab a gî nîñbim ar? * ²⁶ Kale nîñbim, yaur gau nan yîñ yîmagal; wid, rais, nan gau rîk dap magum gagpal. Pen Nap kale kumi kabö adö lañ u kalîp abad mîdö, nan ñîñbal. Anîb u, yaur u nan yîharîñ u pen nîpe nan ñö ñîñbal rö, kalöp u rö nöp ñagnab a gî nîñbim ar? * ²⁷ Aka, gasî iru nîñun me, rapîñ mîdun umnabun a gî gasî nîñbim ar?

²⁸ “Pen nîhön ginîg wañj nan gau gasî iru nîñbimî Nan pîpî be gau ranöb gau, wög gagöm, wañj gagöm, gîpal. ²⁹ Pen kiñ Solomon mani iru mîdö rîb adîk aij yabî gîmîdöp u, nan pîpî anîb gau rö rîb adîk aij gaga. * ³⁰ Nan pîpî anîb gau

* **6:25:** Plp 4:6; 1Di 6:6-8; 1Pi 5:7 * **6:26:** Mad 10:29-31; Luk 12:6-7 * **6:29:** 1Ki 10:4-7; 2Kr 9:3-6

nan yiharıñ. Pör midöm wasö, miñi rö midöm, rol rö laubal. Pen God nan yiharıñ anıb gau gı löm rıb adık aij gı ñöb u, nıhön gıñig hanıp abad midagnab a gımim niñbimñ Kale anıg gası niñnabim u, kale God nıp niñ ud aij gagpim.

³¹ “Anıb u, nan mai ñıñun, ñıg mai ñıñun, wañj niñhön rol gun, a gımim, gası kub u niñagmim. ³² Niñi bı God Manö niñagpal gau, nan anıb gau udun a göm, gası kub anıbu rö niñbal. Pen kale niñbim, Nap kale kumi kabö adö lañ midöp u, kale nan niñhön niñhön midagöp u niñöb. * ³³ Anıb u, God niñi bı rımnap udöm abad mideinab u, hanıp u rö nöp udnab a gımim gası añi niñmim; God nıpe haga rö nöp gı midaiun a gımim, gası añi niñmim; kale anıg gıpe arö me, nan ñıñeb, ñıg ñıñeb, wañj rol gep, nan anıb gau magöñhalö kalöp ñınab. * ³⁴ Anıb u, rol ruö niñhön gun midaiun, a gımim gası kub u niñagmim. Ñın uri u ñın uri. Uri ñın i nöp nan miñör rımnap midöp u, u nöp gası niñmim.

7

Nıbi bı rımnap kalıp manö kub hag gagmim (Luk 6:37-38,41-42)

¹ “Hon niñi bı aij a gımim, niñi bı rımnap kalıp gası naj niñnabim u, manö anıbu ado gı kale ke aunab. * ² Anıb u, niñ aij gımim. Kale niñi bı rımnap kalıp gınabim rö, God kalöp pen gınab. Kale niñi bı rımnap niñmim manö kub

* **6:32:** Mad 6:8 * **6:33:** 1Ki 3:13-14; Sam 37:4,25; Ro 14:17

* **7:1:** Ro 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12

hag gɨnabim rō, God kalöp u rō nöp manö kub hag gɨnab. * 3 Mab po amgö kale pak harɨ göl mɨdöp u, nɨhön gɨnɨg mab po anɨbu nan yɨharɨŋ a gɨmim, namam nan acɨp amgö nɨpe mɨdöp u nɨŋmim hagdɨm? 4-5 Ne bɨ manö pɨral hagep bɨ. Mab po amgö kale pak harɨ göl mɨdöp u nöd ud yumim, amgö nɨŋ aɨj gɨmim, namam nan acɨp amgö nɨp mɨdöp u nɨp, ‘Ud yuɨn’ a gɨmim hagdɨm. 6 God nan uɨ nɨpe gau, kain hapeb gau kalɨp ñagdɨm. Kɨbap mɨɨep gau, kaj gau mɨdöp, a gɨmim ud yuagdɨm. Pen nɨhön gɨnɨg: ud yunabim, kale abö jö ma jö gɨ yuöm, ado gɨ apöm kalöp haunaböl.

*Hon aigöl gun bɨ kub nɨp sabe gun?
(Luk 11:9-13)*

7 “Nan nɨhön mɨdagainɨm u, God nɨp hag nɨŋbe kalöp ñɨnab. Pen nan rɨmnap uɨhai nɨŋnabim u, udnabim. Hanɨp ajöŋ hiɨk, a gɨmim, pak gu gɨpe, kalöp ajöŋ u hiɨknab. * 8 Pen nɨhön gɨnɨg: nɨbi bɨ God nɨp hag nɨŋnaböl u, hag nɨŋnaböl rō nöp gɨnab. Nan uɨhai nɨŋnaböl u kalɨp yamnab. Pen, ajöŋ u hiɨk, a göm, pak gu gu gɨlö, hagnaböl rō nɨŋöm hiɨknab. *

9 “Kale bɨ nap gau, ñɨ pai kale ap maj ap ñɨ a gö, kale kabö ñɨnabim? 10 Aka pen, kabsal ap ñɨ a gö, hainjo ap ñɨnabimŋ U anɨg gagnabim. 11 Kale nɨbi bɨ aɨj wasö u pen ñɨ pai kale gau, nan aɨj gau nöp ñɨnabim. Nap kale kumi kabö adö laŋ bɨ aɨj yabɨ

* 7:2: Mak 4:24 * 7:7: Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24

* 7:8: 1Jn 3:22; 5:14-15

u, piral gagnab; kale hag niṅnabim u, niṅpe kalöp nan aij ṅṅnab. *

¹² “Pen kale ke, hanṅp adö u giṅlaṅ, adö u gaglaṅ, a giṅmim niṅbim, adö u nöṅ niṅbi bi gau kalṅp giṅmim. Mosiṅ God lo manö udöm kalṅ kliṅ riṅka manö u abe, bi God manö hageṅp kalṅ kliṅ riṅkla manö u abe, iṅ me anṅbu. *

Adan pro, adan majö

(Luk 13:24)

¹³⁻¹⁴ “Mab ke yaṅ adan kub u waiö niṅöm am aij giṅpal. Niṅbi bi iru nöṅ miṅgan anṅbu arbal. Anṅb u, kale niṅ aij giṅmim, pör mṅdep adan pro u udmim armim. Adan pro anṅbu uṅham arnaböl. Niṅbi bi aṅṅ aṅṅ nöṅ, adan pro mṅlö anṅbu klö göm uṅhai niṅöm arnaböl.

Piral hagnaböl, niṅ aij giṅmim

(Luk 6:43-46)

¹⁵ “Pen niṅbi bi God manö hagabun a göm piral hagnab gau, kaj sipsip hain aij rö halu löm aunaböl u pen apöm mṅdöl gi, kain hapeb niṅbi bi hau löp rö u kalöp giṅnaböl. Anṅb u, niṅ aij giṅmim. *

¹⁶ Niṅbi bi mṅd aij giṅpal rö halu löm aunaböl u pen kale nan si nan naiṅ giṅnaböl rö niṅmim, kalṅp niṅ aij giṅnabim. Kale niṅbim, nagiṅ yṅharṅ kalṅ kalṅ halö gau magö ṅṅṅeb u pṅlö gu ṅṅṅagnabim. *

¹⁷⁻¹⁸ Mab gau u rö nöṅ giṅnab. Mab magö ṅṅṅeb ur gau, mab magö ṅṅṅageṅp pṅlagnab. Pen mab magö ṅṅṅageṅp ur gau, magö ṅṅṅeb pṅlagnab. ¹⁹ Pen mab

* **7:11:** Jem 1:17 * **7:12:** Mad 22:39-40; Luk 6:31; Ro 13:8-10

* **7:15:** Mad 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Jem 3:12

magö aij pɪlagnab gau, rɪb gɪ dö gɪ dam mab inab u yunaböl. * 20 Anɪb u, nɪbi bɪ gau nagɪ gɪnaböl adö u nɪŋmim, nɪbi bɪ gau aij, nɪbi bɪ gau naj a gɪmim nɪŋnabim. *

*Jisas “Yad kale nɪŋagmɪdin,” a gɪnab
(Luk 13:25-27)*

21 “Nɪbi bɪ yɪp, ‘Bɪ Kub hon!’ ‘Bɪ Kub hon!’ a gɪpal gau magöŋhalö, God kalɪp udöm abad mɪdeinab, a gɪ gasɪ u nɪŋagmim. Bapi yad kumi kabö adö laŋ mɪdöp u hagöp rö gɪpal nɪbi bɪ gau nöp kalɪp udöm kumi kabö adö laŋ au abad mɪdeinab. * 22 God nɪbi bɪ manö kub hagnab ñɪn u, nɪbi bɪ iru nöp yɪp hagnaböl, ‘Bɪ Kub, hon nɪbi bɪ ne nöp. Hib ne nöp hagun, manö ne hag ñɪno. Hib ne nöp hagun, nan nɪbi bɪ kɪjaki aban ala gau hag yuno. Hib ne nöp hagun, nan gagep rö gau iru nöp gɪno,’ a gɪnaböl. 23 Yɪp anɪg hagnaböl u pen yad kalɪp hagnabin, ‘Yad kale nɪŋagmɪdin; kale gɪ naj nöp gɪpim, ke gau arim!’ a gɪnabin. *

*Bɪ mɪhöp ram mɪhöp gɪlö
(Luk 6:47-49)*

24-25 “Bɪ gasɪ nɪŋeb yabɪl ap, ram nɪpe u gɪnɪg, kabö adö laŋ gɪnab. Hainö hadal kub apöm, möŋ kub alöm, ñɪg ul apöm gɪnab u pen ram nɪpe kabö adö laŋ gɪ pɪdöŋ gɪnab u, pa jö ma jö gɪ ud aragnab. Anɪb u rö me, nɪbi bɪ manö yɪp nɪŋöm, nɪŋ udöm, hagpin rö gɪnaböl gau.

26-27 “Pen bɪ gasɪ nɪŋ aij gagnab ap, ram nɪpe u gɪnɪg, mɪnön kabö kulup adö au gɪnab. Hainö

* 7:19: Mad 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * 7:20: Mad 12:33

* 7:21: Luk 6:46; Jem 1:25 * 7:23: Sam 6:8; 2Di 2:19

hadal kub apöm, möñ kub alöm, ñig ul apöm, ram nipe u böñ nöp pa jö ma jö gi ud arnab. An+bu u rö me, n+bi b+ manö yad n+ñöm hagpin rö gagnaböl gau,” a ga.

²⁸⁻²⁹ Jisas manö an+bu hag hakö n+ñöl gi, n+bi b+ iru nöp ap m+deila gau n+ñöm hagla, “God lo manö hag ñeb b+ hon gau manö hagpal rö hagagöp; nipe b+ manö n+ñ aij yab+ göm hagöp,” a göm, aiö yab+ gi+la. *

8

Jisas b+ wös hapeb la u gö, kam+ñ la (Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)

¹ Jisas nö ilö lan m+deia u arö göm, sir yan ap lugö n+ñöl gi, n+bi b+ iru nöp n+p hain gi+la. ² Pen b+ wös hapeb la ap, Jisas m+deia sö1 au amöm, kugom y+möm, ubör y+höñ göm haga, “B+ Kub. Ne y+p gö kam+ñ l+n+g, gö kam+ñ l+nab. Y+p kam+ñ l+nab u, yad God sabe gep ram raul arn+g gabin u, y+p w+hö gagnaböl,” a ga. ³ An+g hagö, Jisas ñ+m+gö m+löbö löm b+ an+bu ud n+ñöm haga, “Yad g+nabin; nöp kam+ñ lan,” a gö, magö an+bu nöp n+p kam+ñ lö n+ñöl gi, ⁴ Jisas b+ an+bu n+p haga, “Nöp g+nö kam+ñ löp an+bu, n+bi b+ r+mnab kal+p hag ñ+gmön wasö. Am b+ God n+p nan sabe gep b+ gau kal+p nöp yammön h+gmön, ‘Y+p kam+ñ löp n+ñim!’ a g+mön. An+g h+gmön, Mos+is haga rö, yaur ap God n+p pak sabe gi ñ+mön. An+g geinabön, n+bi b+ gau n+ñöm h+gnaböl, ‘N+p kam+ñ löp u me an+g gab,’ a g+naböl,” a ga. *

* **7:28-29:** Mak 1:22; Luk 4:32 * **8:4:** Lep 14:1-32; Mad 9:30; Luk 17:14

Jisas, ami bɪ kub bɪ wög gɪ ñeb nɪpe u nɪp gö, kamɪŋ la

(Luk 7:1-10)

⁵ Jisas daun pro Kapaneam arö nɪŋöl gɪ, ami bɪ iru nöp abad mɪdmɪdöp bɪ kub ap, Jisas yɪp gɪ ñɪnɪm a göm apöm Jisas nɪp haga, ⁶ “Bɪ Kub, bɪ wög gɪ ñeb yad u nɪp mɪña kub göm, ilön neb neb gö, aŋa gagöp; ram au um mɪdöp,” a ga. ⁷ Hageia, Jisas haga, “Yad am nɪp gɪnö kamɪŋ lɪnab,” a ga. ⁸⁻⁹ Hageia, ami bɪ kub anɪbu haga, “Bɪ Kub, nɪŋö hagpan u pen yad bɪ kub rö ram yad u aumön. Yad nɪŋbin u, ami bɪ kub rɪmnap yɪp abad mɪdlö, yad pen ami bɪ rɪmnap kalɪp abad mɪdem, ‘Arim,’ a gɪnö, arbal halö; ‘Auim,’ a gɪnö, aubal halö. Bɪ yɪp wög göp u nɪp, wög gau anɪg gɪmön anɪg gɪmön a gɪnö, göp. Anɪb u rö, ne yɪharɪŋ, ‘Kamɪŋ laŋ,’ a gɪmön, nɪp kamɪŋ lɪnab,” a ga. ¹⁰ Anɪg hagö Jisas aiö göm, nɪbi bɪ hain areila gau kalɪp haga, “Bɪ anɪbi mɪlö gau nɪbö u pen, God göp rö nɪŋ aij yabɪ göm me, anɪg hagöp. Bɪ hon Isrel nɪbö ap, God nɪp nɪŋ ud pɪdöŋ göm hagöp anɪbu rö hagö, yad nɪŋəppin. ¹¹ Anɪb u, hainö nɪbi bɪ mɪlö gau nɪbö gau, God nɪbi bɪ udöm kumi kabö adö laŋ abad mɪdeinab aŋ u amöm, Ebrahim, Aisak, Jekop bɪ aip asɪköm, nan ñɪŋeb iru ñɪŋöm, mɪñ mɪñ göl gɪ mɪdeinaböl. * ¹² Kale anɪg göm am mɪdeinaböl, pen nɪbi bɪ hon Isrel nɪbö gau, am aŋ anɪbu mɪdageinaböl rö löp. God kalɪp hag yueinab, am mɪdeinaböl höŋ sɪbön göp adö yaŋ. Kale mɪtöŋ magö göm meg magö hau jö ma jö gɪ ñɪŋöl gɪ mɪdeinaböl,” a ga. * ¹³ Anɪg hagöm,

* **8:11:** Luk 13:29 * **8:12:** Mad 22:13; 25:30; Luk 13:28

Jisas ami bi kub anibu nip haga, “Ne ado gi aru! Hagpan rö nöp ginab,” a ga. Jisas anig hagö, nipe ram aramöm niña, bi nipe nan ga u, Jisas haga magö anibu nöp kamij la.

Jisas Pida nibor nip gö, kamij la

(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁴ Pen Jisas Pida ram amöm niña, Pida nibor u, hañ roman gau mab rö inö, abañ adö lañ um midea. ¹⁵ Jisas niñöm, am Pida nibor ñimagö nipe ud niñö, magö u nöp kamij lö, nipe uraköm, Jisas nip nan magö ud li aij ga.

Jisas nibi bi iru nöp gö, kamij la

(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁶ Dugo magö u, nibi bi kijaki abañ ala gau abe, nibi bi nan ga gau abe, dam Jisas midea u aueila, nipe kijaki gau hön yuöm, nibi bi ñi pai nan ga gau gö magöñhalö kamij la. ¹⁷ Nipe ga anibu, bi God manö hagep Aisaia, hadame nöp ginab a göm kali kliñ rika rö nöp ga. Nipe kali kliñ riköm haga,

“Hanip nan ga gau gö kamij la.

Nan nihön nihön hanip naj ga gau
hag yuö mid aij gipun,” a ga. *

Bi ap Jisas nip haga, “Yad aip ajeinabul,” a ga

(Luk 9:57-62)

¹⁸ Jisas niña, nibi bi iru nöp ap nip big gigabö geila, bi nipe gau kalip haga, “Ñig wanö juun böñ lödan arun,” a ga. ¹⁹ Anig hagö niñöl gi, God lo manö hag ñeb bi ap apöm nip haga, “Manö hag ñeb bi. Ne ram minöñ gai gai arnabön u, yad nöp

* **8:17:** Ais 53:4

aip arnabul,” a ga. ²⁰ Hageia, Jisas haga, “Kain hauŋ gau, kale m̄inöŋ m̄igan gau hanbal. Yaur gau, kau kale haneb u m̄idöp. Pen yad B̄i Ñ̄i n̄ipe haneb m̄igan u m̄idagöp,” a ga. * ²¹ Pen b̄i Jisas n̄ip n̄iŋ uda b̄i ap haga, “B̄i Kub, yad ne aip arul u pen, ȳip yau a gö, bap̄i n̄ip umö r̄igöl gem, ne aip ajeinabul,” a ga. * ²² Hageia, Jisas haga, “N̄ibi b̄i ȳip n̄iŋ udagpal r̄imnap umaiöl, n̄ibi b̄i ȳip n̄iŋagpal r̄imnap dam r̄igöl göl; pen ne auö yad aip arul,” a ga.

*Jisas hagö, ȳigön kub ur ga
(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)*

²³ Jisas ñ̄ig maḡib udöm arn̄ig gö, b̄i n̄ipe gau aip hadla. ²⁴ Ñ̄ig an̄ au arlö n̄iŋöl gi, ad̄iŋ ȳigön kub yab̄iŋ u udöm, ñ̄ig ral apöm, ñ̄ig maḡib u ud ado giŋig rö ga. Pen Jisas n̄ipe hon haneia rö, * ²⁵ b̄i n̄ipe gau n̄ip am haglö urakö hagla, “B̄i Kub! P̄inöm asad kub u han̄ip ud ado gö, ñ̄ig ñ̄iŋun rö löp u, ne han̄ip ud kam̄iŋ li,” a giŋla. ²⁶ Hagaila, kal̄ip haga, “N̄ihön giŋig p̄iñ̄iŋ gabim̄iŋ Kale manö yad pro pro r̄imnap n̄iŋ udagpim aka?” ga. An̄ig hagöm, uraköm, p̄inöm asad udeia u hagö hir göm, ñ̄ig ral aueia u ur göm ga. * ²⁷ An̄ig gö, kale aiö göm hagla, “B̄i kal yab̄iŋ i n̄ipe b̄i aige rö b̄i gaj̄ip n̄iŋöm p̄inöm asad udeia u hir göm, ñ̄ig ral auaj̄ip u ur göm göp?” ö giŋla.

*Aiön pi halö b̄i m̄ihau Jisas gö, kam̄iŋ la
(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)*

* **8:20:** 2Ko 8:9 * **8:21:** 1Ki 19:20 * **8:24:** Sam 4:8 * **8:26:** Mad 14:31; Sam 89:9

28 Jisas ñig juöm, ram mɪnön Gadara böñ lödan amjaka niñöm, bi hauɫ kijaki aban ala mɪhau wip riğöl giɱɪdal kabö miğan gau nibö apjaklö. Bi anɪb mɪhau kalɪp kijaki aiön pi aban alla rö, bi hapeb yabiɫ mɪhau miɱmiɱdil. Adan kalpe miɱmiɱdil au, niɪbi bi riɱnap aragmiɱdal. 29 Pen kalpe mɪhön apjakmil, Jisas niɪp haglö, “God Ñi niɪpe. Niñhön giɱniğ auabön? Hanɪp ilön kub ñiniğ auabön aka niñhön? Ñin ne hanɪp ram mɪnön naij hag yuep u auagöp,” a giɱlö. * 30 Pen magö anɪbu, kaj iru nöɸ amɪɫ ñiñeila söɫ goɫ anɪb au me, 31 kijaki aiön pi bi anɪb mɪhau kalɪp aban alla gau, Jisas niɪp neb neb göɫ giɱ hagla, “Hanɪp hag yuniğ giɱmön u, hagö, amun kaj miɱdpal giɱdan kalɪp yuö hiɱkun,” a giɱla. 32 Hageila, Jisas “Arim,” a gö, bi anɪb mɪhau kalɪp arö göm, am kaj gau kalɪp yuö hiɱkla. Hiɱklö kaj gau piñiñ giɱ mɪnön rul goɫ au amöm, giɱ dam ñiğ wanö yan paköm, ñiğ niñöm, magöñhalö um hakla.

33 Pen bi kaj mukmiɱdal gau, ga anɪbu niñöm, yiñɪɱɪɱ daun u amöm, Jisas niñhön niñhön ga u, bi kijaki aban alla mɪhau niñhön niñhön ga manö u, niɪbi bi gau kalɪp magöñhalö hag niɱla. 34 Hag ñeila, niɪbi bi daun miɱdeila anɪb gau magöñhalö Jisas niɪp niñjun a göm, ap niɪp niñöm, neb neb göɫ giɱ hagla, “Ram mɪnön hon i arö giɱmön, ke gau aru,” a giɱla.

9

*Jisas bi ñiɱmagö ma kɱla ga u niɪp gö, kamɪñ la
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)*

* 8:29: Mak 1:24; Luk 4:41

1 Jisas kauyanj ñig magib udöm, ñig wanjo juöm, ram minöj nipe hanmidöp u böj lödanj ara. *

2 Pen nibi bi rimnap, bi ñimagö ma kila ga ap, Jisas gö kamij linab, a göm, nip ilöj li dapöm Jisas mideia au daula. Pen, Jisas gö kamij linab, a göm niñla rö, Jisas bi ñin ma kila ga anibu nip haga, “Ñi me! Gasi halö midaimön. Nan si nan naj gipan gau niñem arö gabin,” a ga. 3 Jisas anig hagö, God lo manö hag ñeb bi gau rimnap hagla, “Bi i God nip hag juöl gi me, anig hagab,” a gila.

4 Pen Jisas gasi niñla anibu ke niñöm haga, “Kale niñön ginig yip gasi naj niñmim anig hagabim? *

5 Yad nip, ‘Nan si nan naj gipan gau niñem arö gabin,’ a ginö, kalöp aij ginab, aka ‘Urak aru!’ a ginö, kalöp aij ginabñ Aka manö niñön hagnö, kalöp aij ginab? 6 Miñi kale niñnabim, Bapi God yip Bi Ñi nipe hag la niñöm, minöj naböj il i apem, nan si nan naj gipal gau niñem arö ginabin,” a ga. Jisas anig hagöm, bi ñin ma kila ga u nip haga, “Urakmön, köp ne u udmön, ram ne aru!” a ga. *

7 Jisas anig hagö, bi anibu uraköm köp bad nipe u udöm ram nipe ara. 8 Ram nipe arö niñöl gi, nibi bi gau niñöm, God hagö Jisas apöm gab, a göm piñij göm, bi ap minöj naböj il i anib unbö rö gö niñagpun a göm, God hib nipe haglö adö ara.

*Jisas bi nipe Madyu nip uda
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)*

9 Jisas ram minöj anibu arö göm, migap amöm niña, bi dakis udep wög gimidöp bi ap

* 9:1: Mad 4:13 * 9:4: Mad 12:25; Luk 9:47; Jon 2:25 * 9:6: Jon 17:2

ram raul migan u asik mideia. Bi anibu hib nipe Madyu. Jisas nip nijnöm haga, “Yad aip aue!” gö, uraköm Jisas aip ara.

¹⁰ Jisas bi nipe gau aip Madyu ram amöm, nan ñinlö nijnöl gi, bi dakis udep gau abe, bi nan si nan naj gimidal bi gau abe, iru nöp apöm Jisas bi nipe gau aip nan ñinla. ¹¹ Nan ñinjeila, bi Perisi gau nijnöm, Jisas bi nipe gau kalip hagla, “Manö hag ñeb bi kale u, nipe nihön ginig, bi dakis udep gau abe, nibi bi nan si nan naj gipal gau abe, aip dim ñöl nan ñinab?” ö gila. * ¹² Hageila, Jisas manö anibu apdi nijnöm haga, “Nibi bi nan gagöp gau, wös wameb bi gau aragpal; nibi bi nan göp gau nöp wös wameb bi gau arbal. ¹³ Pen God manö ap haga it u nin aij gimim midaimim. Nipe haga, ‘Yip nan sabe gi ñinabim u, yip aij gagnab; pen nibi bi gau kalip mög ninmim gi aij geinabim u, yip aij ginab,’ a ga. Pen yad aunö u, nibi bi, hon nibi bi aij, mid aij gipun a gi gasi ninbal gau, kalip ulhai nin udnig auagnö; yad nibi bi, hon nan si nan naj gipun a gi gasi ninbal gau, kalip ulhai nin udnam a gem aunö,” a ga. *

Nan magö hil gep
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ Ñin ap, Jon ñig pak ñeb bi nipe gau, Jisas mideia au apöm hagla, “Hon abe, bi Perisi gau abe, ñin rimnap, God nip nöp gasi ninjun, a gun, nan ñinagpun. Pen bi ne gau nihön ginig u rö nöp gagpal?” ö gila. *

* **9:11:** Luk 15:2 * **9:13:** Mad 12:7; Hos 6:6 * **9:14:** Luk 18:12

¹⁵ Hageila, Jisas kalıp haga, “Nıbi bı gau, bı nıbi udnıg gab bı u aip mıdeınaböl nın u, mıñ mıñ göl göm nan nınaböl; pen bı rımnab apöm bı anıbu nıp ud junaböl nın u, mög gö nan hil göm nınagnaböl,” a ga.

¹⁶ Pen Jisas nıpe kalıp manö ap hod rıköm haga, “Waıj gısön u udöm, waıj papıt gı, pa gı dö gınab ramö u al dör gagnaböl. Pen ai gınıg göm al dör gagnabölñ Anıg geınaböl u, waıj lufo gabin a gınıg gab, mıgan kub yabıt pa bııtı gınab. ¹⁷ Pen nıg wain u, u rö nöp. Wain gısön nıbö u göm, ud kaj meme hañ mılep mıgan u ral lagnaböl. Pen nınhön: anıg geınaböl u, nıg wain kamın u ranöm, bıñ yabıt hagöm, kaj meme hañ u pak gı dö göm, hoñ göm arnab. Anıb u, nıg wain kamın u udöm, kaj meme hañ kamın nıbö mıgan u ud lılo nöp me, aıj gınab,” a ga.

*Jisas gaia nıbi kub ap, pai pro ap, kamın la
(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)*

¹⁸ Jisas manö anıbu hagö nınöl gı, Juda bı kub ap Jisas mıdeia au apöm, kugom yımöm haga, “Pai yad u böñ nöp umöb u pen ne am nıp ud nınö, uraknım,” a ga. ¹⁹ Hagö, Jisas bı nıpe gau aip uraköm, bı anıbu aip arla.

²⁰⁻²¹ Pen nıbi ap, hagape lugöl gı lugöl gı mıdeia, mı unbö mıgan lan ina. Anıg gö, gası nıpe u nöp nınöm, “Jisas waıj nıpe mılo kub got gau nöp ud nınö, yıp kamın lınab,” a göm, Jisas arö nınöl gı, jöl adö gau amöm, waıj nıp u ud nınö. * ²² Ud nınö, Jisas ado göm nıbi anıbu nıp nınöm haga, “Yıp nın udpan u me, nöp kamın

* **9:20-21:** Mad 14:36

löp. Gası halö mıdaimön,” a ga. Hagö, nan nıþ gımıdöp u magö anıbu nöþ kamıñ löm, hagape aumıdöp u mıteþ ga.

²³ Pen Jısas nıbi bı anıbu arö göm am am, bı kub ram u amjaköm nıñ, a lıñ magö pu göm, manö hau kub yabıl geıla. ²⁴ Jısas nıñöm kalıþ haga, “Kale ke gau arım! Pai i umagöp; yıharıñ hon hanab,” a ga. Anıg hagö, nıþ mıhol gıla. ²⁵ Pen Jısas nıbi bı anıb gau kalıþ hag höñ yuöm, ram raul mıgan yañ amöm, pai uma u nıþ, ñımagö kıd u ud nıñö, uraka. ²⁶ Anıg gö, manö anıbu yag dam ram mıñöñ anıb gau magöñhalö ud arla.

Jısas gö, bı amgö we mıhau amgö ñıl nıñlö

²⁷ Pen Jısas ram mıñöñ anıbu arö göm arö nıñöl gı, bı amgö magö we ga mıhau nıþ hain göl gımil meg mıgan dap ranmil, haglö, “Depıd Ñı nıpe! Halıþ mıhöñ mög nıñmön!” a gılö. * ²⁸ Anıg hagailö, pen Jısas nıpe ram raul mıgan u ara. Bı anıb mıhau hain ammil ram u apjaklö, Jısas kalıþ mıhöñ haga, “Kale mıhöñ, yad kalöp gıñö kamıñ lınab a gımil, yıþ ap hagabilñ Yad yau a gınabin, kale gası nıñbil amgö kale ñıl lınab aka wasö?” ö ga. Hageia, haglö, “Bı Kub, holmıñ nıñbul, ne halıþ geınabön kamıñ lınab,” a gılö. ²⁹ Hagailö, Jısas amgö kalıþ mıhöñ ud nıñöm haga, “Yıþ nıñ udpil u me, hagpil rö gınım,” a ga. ³⁰ Hagö, amgö kalıþ mıhöñ kamıñ lö, nıñlö nıñöl gı, Jısas kalıþ mıhöñ manö klö hagöm hag aıj göm haga, “Nıbi bı gau, Jısas gajıþ halıþ kamıñ löp, a gımil hagagmil,” a ga. * ³¹ Anıg haga u pen kalpe mıhöñ

* **9:27:** Mad 20:29-34 * **9:30:** Mad 8:4

ammil, nibi bi ram m+nöŋ aŋ anib gau magöŋhalö hag ñilö ara.

Jisas atab ado ga bi ap nip gö, manö ga

³² Pen kalpe m+höŋ arlö niŋöl gi, nibi bi r+mnap, bi aiön pi halö atab ado ga bi ap, dap Jisas m+deia au daueila. ³³ Jisas aiön pi bi anibu nip aban ala u hag yuö, manö hag aij ga. Anig gö, nibi bi gau aiö göm hagla, “Ram m+nöŋ Isrel i, bi ap anibu rö gö niŋagpun,” a gila. *

³⁴ Pen bi Perisi gau hagla, “Nipe kijaki aiön pi nap kale Seden klö u udöm me, aiön pi gau hag höŋ yuöp,” a gila. *

Jisas nibi bi gau kalip mög niŋa

³⁵ Pen Jisas nipe daun pro gau abe, daun kub gau abe gi ajöl göm, Juda magum gep ram gau amöm, Kiŋ kub ke yabił u nibi bi udöm abad m+deinab manö aij u hag ñim+döp. Pen nibi bi gau kalip nan ni+hön ni+hön ga u, u rö nöŋ gö kamij la. * ³⁶ Jisas niŋa, nibi bi anib gau kaj sipsip gau bi abad m+dep kale ap m+dagöp rö u m+deila. Gası kub niŋöm ułham m+deila u pen kalip bi gi ñeb ap m+dageia. Anib u niŋöm, Jisas nipe mög yabił niŋöm, * ³⁷ bi nipe gau kalip haga, “Nan magö iru yabił nöŋ wög naböŋ au po gi m+döp u pen nibi bi ral daupep iru m+dagpal. *

³⁸ Anib u, kale bi wög naböŋ nap nibö u nip hag

* **9:33:** Mak 2:12 * **9:34:** Mad 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15

* **9:35:** Mad 4:23; Mak 1:39 * **9:36:** Mad 14:14; Nab 27:17; 1Ki

22:17; Sek 10:2; Mak 6:34 * **9:37:** Luk 10:2

nɪŋbe, bɪ ral dauɛp rɪmnap yuö, ral dap nɪp lau adö dauöl,” a ga.

10

Jisas manö ud arep bɪ nɪpe unbö mɪgan la?

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

¹ Jisas bɪ nɪpe unbö mɪgan laŋ u wɪñ alö aueila haga, “Yad ke kalöp hagabin u me, kɪjaki aiön pi nan gau hag yunɪg, hag yunabim. Nɪbi bɪ nan nɪhön nɪhön gɪnab gau u rö nöp gɪpe, kamɪŋ lɪnab,” a ga. *

² Bɪ Jisas manö ud arep unbö mɪgan laŋ Jisas hag yua bɪ gau, hib kale gau me, bɪ ap Saimon, hib nɪpe ap Pida a gɪmɪdal; bɪ ap Edru, Pida nɪmam nɪpe u; bɪ ap Jems, Sebedi ñɪ nɪpe; bɪ ap Jon, Jems nɪmam nɪpe; ³ bɪ ap Pilip; ap Badolomyu; ap Domas; ap Madyu, nɪpe dakɪs udmɪdöp; bɪ ap Jems, Alpias ñɪ nɪpe; bɪ ap Dadias; ⁴ bɪ ap Saimon, hib nɪpe ap Selod a gɪmɪdal; bɪ ap Judas Iskariod, nɪpe me hainö Jisas nɪp mumug nɪŋa.

Jisas manö ud arep bɪ nɪpe unbö mɪgan laŋ kalɪp hag ke ke yua

(Mak 6:7-13; Luk 9:1-6)

⁵ Jisas bɪ nɪpe anɪb gau kalɪp manö aij wög u göl a göm, hag ke ke yuöl gɪ haga, “Kale Juda nɪbi bɪ wasö aŋ gau abe, Sameria kai mɪdpal aŋ gau abe, aragmim. ⁶ Pen kale am nɪbi bɪ hon Isrel, nɪbi bɪ kale God nɪp gasɪ nɪŋagpal gau, kalɪp hag ñöl gɪ haggmim, * ⁷ “God nɪbi bɪ udöm abad mɪdeinab ñɪn u, hadö söl auöp,” a gɪmim. * ⁸ Nɪbi

* **10:1:** Mak 6:7; Luk 9:1 * **10:6:** Jer 50:6 * **10:7:** Mad 3:2; 4:17; Luk 10:9,11

bî nan gînim gau gîpe, kamiŋ lînim. Nîbi bî böŋ nöp umöl gau gîpe, kauyaŋ uraköl. Nîbi bî wös hapeb lînim gau gîpe, kamiŋ lînim. Nîbi bî kijaki aiön pi abaŋ alnim gau hag höŋ yube araŋ. Bapi hol apîl kalöp pör yîharîŋ wög gîpul rö, kale u rö nöp nîbi bî anîb gau kalîp yîharîŋ wög gî ñîmim. ⁹ Mani gol, mani silpa, mani aîî rîmnap ud aragmim. * ¹⁰ Wadi, waîj rîmnap halö, ma rîrup, waîab adîŋ, nan gau ud aragmim. Pen nîhön: nîbi bî wög gî ñînaböl gau pen nan ñîlö ñîŋnaböl. *

¹¹ “Pen daun ap aka ram rîîg aglö ap amjakpe, nîbi bî kalöp hag wîhai udöl rö rîmnap nîŋmim, kalîp aip nöp mîdmim, ram mînönŋ ke ap gau arnîg gînabim ñîn u nöp, kalîp arö gîmim armim. ¹²⁻¹⁴ Pen ram ap ammim, “Kale mîdpim!” a gîpe, “Yau, mîdpun; aij aubim,” a gaiöl, ram raul mîgan anîbu armim. Pen kalöp manö yad hag ñîmim hag wîhai ud nîŋagaiöl u, arîk arnîg, acîp acîp ma kîd kale cîg udöm mîdainîm u, ab îîî gî yumim armim. * ¹⁵ Yad kalöp nîŋö yabîî hagabin: manö kub hagep ñîn u, Sodom Gomora nîbi bî ilön pro pro udnaböl; nîbi bî kalöp udagnaböl anîb gau, ilön kub yabîî udnaböl. *

Marö iru nöp aunab

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶ “Pen nîŋim! Yad kalöp kaj sipsip rö u, nîbi bî kain hauî rö mîdpal aŋ gau yuabin. Anîb u, gasî

* **10:9:** Luk 10:4 * **10:10:** Luk 10:7; 1Ko 9:14 * **10:12-14:**
Luk 10:5-6; Ap 13:51 * **10:15:** Mad 11:24; Jud 7

nɪŋ aij göl gɪ, agamɪj kalɪp hag ñöl gɪ mɪdaimim.
*

17 “Pen nɪbi bɪ rɪmnap kalöp ud sɪsɪ löm, dam Juda magum gep ram gau arlö, kansol kale gau ap manö kub hagöm, kalöp paknaböl. Anɪb u, nɪŋ aij gɪmim. * 18 Kalöp bɪ yad a göm, †ɪp gɪ dam gapman bɪ kub aka kiŋ mɪdeinaböl au ud arlö, kale manö aij yad u, bɪ kub gau abe, Juda nɪbi bɪ wasö ram mɪnöŋ mɪlö kub gau nɪbö gau abe, kalɪp hag ñɪnabim. 19-20 Kalöp manö kub hagnaböl anɪbu, manö nɪhön hagun aka manö aige gun hagun a gɪmim pɪñɪŋ gɪmim, gasɪ iru nɪŋaɣmim. Hagpe nɪŋöl gɪ, Nap God Ana nɪpe kale aip mɪdöp u, gasɪ aij ñeinab, manö kale adö u ke hagagnabim; Nap God Ana nɪpe kalöp hagnab rö nöp hagnabim. *

21 “Ñɪn anɪbu, nɪmam gau uraköm, nɪmam kale ke gau al paklaŋ a göm, bɪ kub gau kalɪp mumug gɪnaböl. Nap gau uraköm, ñɪ pai kale ke gau al paklaŋ a göm, bɪ kub gau kalɪp mumug gɪnaböl. Ñɪ pai gau uraköm, nɪme nap kale ke gau jöl ñöm u rö nöp gɪnaböl. * 22 Yɪp lau adö mɪdeinabim rö, nɪbi bɪ gau magöŋhalö kalöp nɪŋlö, mulu kal alnab. Pen nɪbi bɪ an kɪö göm, yɪp pɪg nöp mɪdeinaböl gau, ñɪn hain u auö, God kalɪp udnab. 23 Pen mɪgan ap arbe, kalöp gɪ naij gaiöl u, pɪñɪŋ gɪ mɪgan ap armim. Yad kalöp nɪŋö hagabin, Isrel daun gau nɪbi bɪ gau kalɪp hag ñɪbe aragnab adö, yad Bɪ Ñɪ nɪpe aunabin.

* 10:16: Luk 10:3; Ro 16:19

* 10:17: Mak 13:9-11; Luk

12:11-12; 21:12-15

* 10:19-20: Jon 14:26

* 10:21: Mai 7:6;

Mad 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16

24-25 “Ñi pai skul hagpal gau kub midlö, hag ñeb bi kale gau pro midagpal. Pen hag ñeb bi midöp rö midaiun a göm me, skul hagpal. Nibi bi wög gi ñibal gau kub midlö, nibi bi kalip abad midpal gau pro midagpal. Wög gipal u, nibi bi kub midpal rö midaiun a göm, wög gipal. Anib u rö, nibi bi yad gau, yad midpin rö midaiun a göm, gipal. Pen nibi bi gau yip hag juöm, Seden hib nipe ap löm yip Bielsebul a gipal rö, kalöp bi wög gi ñeb yad u rö nöp hag juöm manö naj hagnaböl me. *

*God nip nöp piñin gep
(Luk 12:2-7)*

26 “Nibi bi gau kalip ninmim piñin gagmim. Manö nihön miñi harí göl midöp u, hainö waiö mideinab. Nan nihön agamij gipal gau, hainö waiö ninaböl. * 27 Manö yad kalöp pi gem hagnabin u, kale am kalip waiö hag ñimim. Manö yad kalöp rimid it hagnabin u, ram adö lan ammim, manö kub hag ñibe ninöl.

28 “Kale nibi bi al pak libal bi gau ninmim piñin gagmim. Kale yiharin hañ bad u nöp al pak linaböl; ana u halö gi naj göl rö lagöp. Piñin ginig me, Bi Kub nibi bi hañ roman abe ana abe migan mab ke inab yan yunab u nip piñin gimim. * 29 Yaur pro gau, nan yiharin. Mani atí magö añi nöp yuöm, mihöp udpal. Nan yiharin u pen, God kalip nin midöp rö, ap yiharin lug pakagnab. 30 Umagö kalöp u, God magöñhalö wö

* **10:24-25:** Mad 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 6:40; 11:15; Jon 13:16; 15:20 * **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17 * **10:28:** Jem 4:12

ralöp. ³¹ An+bu, piñ+ñ gagmim. Yaur gau nan pro yab+ñ; kale pen nan yab+ñ m+dpim. *

Yad Jisas bi nipe a gimim waiö haggimim
(Luk 12:8-9)

³² “N+bi bi an y+ip lau adö m+ddöm, n+bi bi gau kal+ip waiö hag ñ+naböl gau, yad pen Bapi yad kumi kabö adö lañ m+ddöp u n+ip, y+ip lau adö m+dpal, a gem, waiö hagnabin. ³³ Pen n+bi bi an, y+ip ci+g aij gagöm, n+bi bi aip m+deinaböl an au hagnaböl, bi an+bu yad n+ñagpin, a g+naböl u, yad pen Bapi yad kumi kabö adö lañ u n+ip, n+bi bi gai i yad n+ñagpin, a g+nabin. *

Pen pen g+naböl
(Luk 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ “Yad m+nöñ naböñ if i aunö u, ‘Jisas nipe m+nöñ naböñ if i aua rö, agam+ij m+id aij g+nabun,’ a g+mim, gas+ u n+ñagmim. Yad aunö u me, n+bi bi gau manö kub hagöm, pen pen g+naböl. ³⁵ An+ig g+nab: ñ+ gau uraköm, nap aip pen pen g+naböl. Pai gau uraköm, n+me aip pen pen g+naböl. Ñ+ n+bin gau uraköm, n+pi+s aip pen pen g+naböl. *

³⁶ An+ig g+naböl an+bu, ram kale añ+ m+dpal u, kale ke nöp pen pen g+naböl.

³⁷ “N+bi bi an, n+me nap aka ñ+ pai gau nöp m+dmagö löm, y+ip m+dmagö lagnaböl u, n+bi bi yad m+ddöl rö lagnab. ³⁸ N+bi bi an y+ip pi+g m+dn+g gaböl, pen gas+ ap n+ñöm hagnaböl, ‘N+bi bi r+mn+ap han+ip g+ naj göl rö löp,’ a göm, y+ip arö g+naböl u, n+bi bi yad m+ddöl rö lagnab. ³⁹ N+bi bi

* **10:31:** Mad 6:26 * **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Di 2:12

* **10:35:** Mai 7:6

an, yad ke nöp mïdem, mïd aij gïnam a gïnab u, mab ke inab yaŋ u arnab. Nïbi bï an pen hagnab, yad Jisas lau adö mïdnö, yïp al pak lïnïg al pak löl a gïnab u, kamïŋ pör pör mïdep u udnab. *

*God kalïp pen u rö nöp abad mïdeinab
(Mak 9:41)*

⁴⁰ “Kale arbe, nïbi bï rïmnap kalöp hag wïhai udaiöl u, yïp abe hag wïhai udnaböl. Pen yïp hag wïhai udnaböl rö, Bï yïp hag yuö aunö u nïp abe hag wïhai udnaböl. * ⁴¹ Nïbi bï an, God manö hagep bï ap nïŋöm hagnab, ‘Bï auöp i, God wög göp u me, nïp udnabin,’ a göm, udnab u, aij yabïŋ gïnab. God manö hagep bï anïbu ud aij gïnab rö, hainö God nïp u rö nöp ud aij gïnab. Nïbi bï an, God nïbi bï kamïŋ aij nïpe ap nïŋöm hagnab, ‘Bï auöp i, God bï kamïŋ aij nïpe u me, nïp udnabin,’ a göm udnab u, aij yabïŋ gïnab. God nïbi bï kamïŋ aij nïpe u ud aij gïnab rö, hainö God nïp u rö nöp ud aij gïnab. ⁴² Pen nïbi bï an, bï yïharïŋ yad ap nïŋöm, Jisas bï nïpe u a göm, ñïg mïl dap ñïnab u, God nïŋö, aij gö, pen hauŋ gagnab,” a ga.

11

*Jon bï nïpe rïmnap hag yuö, Jisas nïp nïŋnïg arla
(Luk 7:18-35)*

¹ Jisas bï nïpe unbö mïgan laŋ gau kalïp anïg göl anïg göl gïmim a göm hag ñï aij göm, ram

* **10:39:** Mad 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; 17:33; Jon 12:25

* **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20

m+nöŋ an+bu arö göm, daun yöp söl an+bu gau amöm, n+bi b+ gau kal+ip manö hag ña.

² Pen Jon b+ ñ+g pak ñeb u nag+ m+idöm, Krais n+hön n+hön ga manö u n+ŋöm, b+ n+pe r+mnap hag yuö, Krais m+deia au amjaköm, ³ n+ip hag n+ŋöm hagla, “Han+ip hag ñ+mön, ne b+ ‘Krais’ a gun pör abad m+dpun u nöp auban, aka hon b+ hain n+bö an+bu ke abad m+ daiun?” ö g+la.

⁴ Hageila, Jisas kal+ip haga, “Kale Jon m+idöp au ammim hagmim, ‘Hon amun amgö hon ke n+ŋun, r+m+id hon ke n+ŋbun, ⁵ b+ an+bu n+bi b+ amgö we göp gau gaj+ip amgö n+ŋbal. N+bi b+ ma naij göp gau gaj+ip adan aj aij g+pal. N+bi b+ wös hapeb löp gau gaj+ip m+lep göp. N+bi b+ r+m+id m+gan p+ göp gau gaj+ip gas+ wakö n+ŋbal. N+bi b+ umbal gau gaj+ip kauyaŋ urakpal. N+bi b+ mög gep rö gau, u rö nöp Krais manö aij u hagö n+ŋbal,’ a g+mim. * ⁶ Pen manö ap hagmim, ‘N+bi b+ y+ip n+ŋ udöm, gas+ ap ap n+ŋagnaböl gau, m+ñ m+ñ yab+ g+naböl,’ a g+mim,” a ga.

⁷ An+g hagö, Jon b+ n+pe gau arlö n+ŋöl g+, Jisas n+bi b+ ap m+deila gau kal+ip Jon manö adö u hagöm haga, “Kale nöd ram m+nöŋ kabö nöp m+idöp aŋ gau arbe ñ+n u, n+hön n+ŋn+g arbenj Hod m+lö añ+ ap y+gön ud dan i göp ap n+ŋn+g arbe? ⁸ Aka n+hön n+ŋn+g arbenj B+ wal+j aij aij nöp l+bal b+ ap n+ŋn+g arbenj B+ wal+j aij aij udun a göm n+ŋbal gau, b+ kub ram k+ñ aij gau hanbal. Kale Jon m+dm+idöp ram m+nöŋ nöp aŋ au han m+dagm+dal. ⁹ Pen nan n+hön n+ŋn+g arbenj Y+har+ŋ aragpe. Jon b+ God manö hagep, b+ an+bu

* 11:5: Ais 35:5-6; 61:1

nɪŋnɪg arɐ. Bɪ God manö hagep aunab a gɪmim abad mɪdmɪdim me, bɪ anɪbu me u. Pen Jon nɪpe God manö hagep bɪ nöp wasö. ¹⁰ Jon nɪp gasɪ nɪŋöm, hadame nöp God nɪpe Nɪ nɪpe nɪp manö haga manö anɪbu, God Manö yaŋ kalɪ kɪɲ rɪköm hagla,

‘Bɪ manö hagep yad u,
hag yunö nöd amöm,

nɪbi bɪ gau hag nɪ aɪj gö,

hainö ne ke arnabön,’ a göm kalɪ kɪɲ rɪkla. *

¹¹ Kalöp hagabin, nɪbi bɪ mɪnönŋ nabön ɪt i mɪdpal gau, añɪ ap Jon rö wasö. Pen God nɪbi bɪ yɪharɪŋ yabɪɪ dam kumi kabö adö laŋ au abad mɪdeinab gau, kale Jon rö mɪdageinaböl; God nɪpe nɪbi bɪ yɪharɪŋ yabɪɪ gau ud aɪj yabɪɪ gö, nɪbi bɪ aɪj nɪpe yabɪɪ mɪdeinaböl. ¹² Jon bɪ nɪg pak nɪeb bɪ apöm manö aɪj hag nɪa nɪn u rɪköm, nɪbi bɪ gau, God hanɪp udöm kumi kabö adö laŋ au abad mɪdainɪm a göm, manö anɪbu klö yabɪɪ gɪ dam dam, mɪnɪ u rö nöp klö yabɪɪ gɪpal.

¹³ “Bɪ God manö hagep manö kalɪ kɪɲ rɪkla gau abe, Mosɪs God lo manö kalɪ kɪɲ rɪka u abe, ɪt u me, God Mesaia u nɪp yuö, nɪpe nɪbi bɪ gau kalɪp udöm abad mɪdeinab. Manö anɪbu nöp hag daulö daulö me, Jon aua. * ¹⁴ Pen manö hagnɪg gabin u udnabim aka nɪŋagpin. God Jon nɪp hagö, apöm nɪbi bɪ gau kalɪp manö hag nɪa u, God Manö kalɪ kɪɲ rɪköm, gɪnab a gɪla rö nöp ga. Kalɪ kɪɲ rɪköm hagla, bɪ God manö hagep ɪlajja rö bɪ ap aunab,

* **11:10:** Mal 3:1; Luk 1:76 * **11:13:** Luk 16:16

a gila. * ¹⁵ Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, manö hagabin i rimid li niŋ aij gimim.

¹⁶ “Nibi bi miñi ñin i midpal gau yad niŋbin, kale ñi painaŋ rimnap maker au asiköm, ñi painaŋ rimnap meg miŋan dap ranöm kalip hagpal rö u midpal. ¹⁷ Kale hagpal,

‘Hon aŋ pu gino,

kale niñon ginig kugom ralagpim?

Kimnap mitöŋ gep rö ap hagno,

kale niñon ginig mitöŋ gagpim?’ ö gipal.

¹⁸ Anib u rö, God Jon nip yuö apöm, ñin rimnap nan magö niŋagöm, ñig wain niŋagöm gö, hagla, ‘Bi anibi nip nan niñon aban alö anig göp?’ ö gila. ¹⁹ Bi Ni nipe pen auö hagpal, ‘Bi nan kub niñöm, ñig wain niñöm, bi dakis udpal gau aip ajöm, bi nan naj gimipal gau aip ajöm göp,’ a gipal. Pen nibi bi God Manö u niŋ udöm, gi aij göm, mid aij ginaböl u, nibi bi gau niñöm hagnaböl, God Manö u manö aij yabił, a ginaböl,” a ga. *

*Manö kub udnaböl
(Luk 10:13-15)*

²⁰⁻²¹ Jisas daun kub nöd gi ajöm, nan gagep iru nöp gö, nibi bi gau niŋla u pen kale, niñon ginig nan si nan naj gimipun a göm, nan si nan naj gimidal u arö göm, Jisas nip niŋ udagla. Anig gilö, Jisas kalip hag göm haga, “Korasin daun nibi bi gau! Bedsaida daun nibi bi gau! Nan gagep gau ginö, niŋbe. Pen nan si nan naj gimipim u arö gimim, yip niŋ udagpim. Anig gimipim u, kale manö kub yabił udnabim. Daun kub Daia Juda

* **11:14:** Mal 4:5; Mad 17:10-13; Mak 9:11-13 * **11:19:** Mad 9:14

nibi bi wasö gau, daun kub Saidon Juda nibi bi wasö gau, nan gagep anib gau kalip u rö nöp gaibnep, kale nan si nan naj gimidal gau arö göm, wadi asöl rö r+mnay y+möm, run he löl gi löl gi m+daiblap. * ²² Anib u, manö kub hagep ñ+n u, Daia nibi bi abe, Saidon nibi bi abe, manö pro rö udnaböl; pen kale Korasin nibi bi abe, Bedsaida nibi bi abe, manö kub yabił udnabim.

²³ “Kapaneam nibi bi gau. Ñ+n anibu kale kumi kabö adö lañ au aragnabim; böñ nöp mab ke inab ulöm m+gan yañ u arnabim. Nan gagep kale añ aui ginö u, daun kub Sodom gaibnep, kale nan si nan naj gimidal gau arö göm, uri kam+ñ m+daiblap. * ²⁴ Adö anibu yad kalöp n+ñö hagabin, manö kub hagep ñ+n u, Sodom nibi bi gau manö pro rö udnaböl; kale Kapaneam nibi bi manö kub yabił udnabim,” a ga. *

Yip aumim ake limim

(Luk 10:21-22)

²⁵⁻²⁶ Ñ+n anibu Jisas Nap nip haga, “Bapi, yad hib ne hagnö adö lañ arañ. Ne Bi Kub, kumi kabö adö lañ abe, m+ñöñ naböñ it i abe abad m+dpau u, gasi ne ke n+ñö aij göp rö, nibi bi gasi kiđ hi+k n+ñun n+ñbun a gi+pal gau, kalip manö yad hagabin it u hag ñagpan; pen nibi bi ñi painañ rö m+dpau gau kalip gasi aij ñ+mön, manö yad hagabin it u hag waiö liban u, nöp aij a gabin,” a ga. *

* **11:20-21:** Ais 23; Esi 26:1-28:26; Joe 3:4-8; Emo 1:9-10; Sek 9:2-4

* **11:23:** Ais 14:13-15; Jen 19:24-28 * **11:24:** Mad 10:15; Luk

10:12 * **11:25-26:** 1Ko 1:26-29

27 Jisas anig hagöm haga, “Bapi klö nipe m+dpöp rö, y+p ñöb. Nibi bi rimnap y+p niη aij gagpal; Bapi nöp y+p niηöb. Yad nöp Bapi n+p niη aij g+pin. Pen n+bi bi gas+ aij ñ+n+am a gem niηbin gau, kal+p gas+ aij ñ+nö, Bapi n+p niηnaböl,” a ga.
*

28 Jisas anig hagöm haga, “Kale n+bi bi nan wañ+b kub iru maru pör ud ajmim gas+ iru niηmim m+dpim gau, yad aumim niηöm nan wañ+b kub iru maru ud ajabim gau yad ke udnö ake l+inabim. * 29 Yad bi hain aij agam+j m+dpin; kal gagnabin; an+b u, y+p aumim, wög yad g+ ñ+mim, hibur gas+ m+dmagö kalöp an dan ake l+mim. 30 Kale y+p aumim wög yad geinabim u, ud marö ap gagnab; p+ta g+inab. *

12

*God n+p sabe gep ñ+n u, wid magö r+ik ñ+ηla
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)*

1 Juda God n+p sabe gep ñ+n u, Jisas bi nipe gau aip wid wög an au amöl gi, bi nipe gau k+yö lö, wid magö an+b gau rimnap udöm, hañ pak yuöm, ñ+ηöl gi ñ+ηöl gi areila. * 2 Anig geila, bi Perisi gau niηöm, Jisas n+p hagla, “Lo manö hon hagab, n+bi bi God n+p sabe gep ñ+n u wög gagnaböl. Pen bi ne gau n+hön g+n+g God n+p sabe gep ñ+n wög gagep i, wid magö hañ pak yuaböl?” ö g+la. *

3-4 Hageila, Jisas kal+p haga, “Depid hadame nöp bi nipe gau aip k+yö lö, God sabe gep ram

* 11:27: Mad 28:18; Jon 3:35; 17:2; Plp 2:9; Jon 1:18; 10:15

* 11:28: Jer 31:25 * 11:30: 1Jn 5:3 * 12:1: Dud 23:25

* 12:2: Eks 20:10

u amjaköm, bred God amgö ilö adö au löm, bî yîharîŋ ñîŋagpal, bî God nîp nan sabe gîpal gau nöp ñîŋbal bred u, kalîp hag nîŋö nîp ñîlö, bî nîpe gau aip ñîŋla. Pen kîyö lö gîla aiud anîbu, God Manö yan kalî kliñ rîkla u kale nîŋagpim ar?
*

⁵ “Kale Mosîs God Manö kalî kliñ rîka u nîŋagpim rö löp. Nîpe kalî kliñ rîkôm haga, ‘Bî God nîp nan sabe gep bî gau, God nîp sabe gep ñîŋ u, God sabe gep ram raul u am mîdöm, wög gîpal. Pen God kalîp manö kub hagagnab,’ a ga. *

⁶ Pen yad kalöp hagabin, God sabe gep ram anîbu nan kub wasö; yad ke pen Bî kub yabî mîdpin. *

⁷ Pen manö ap God Manö kalî kliñ rîkla u, nîŋ aij gagpim akanŋ Manö anîbu kalî kliñ rîkôm hagla, ‘Nîbi bî yîp nan pak sabe gî ñîŋaböl u, yîp aij gagnab; nîbi bî gau kalîp mög nîŋaböl u, yîp aij gîŋab,’ a gîla. Manö anîbu nîŋmim gagpim u me, bî yad gau gî aij gîlö nîŋöl gî, kalîp ud sîŋik hagpe.

* ⁸ ‘God nîp sabe gep ñîŋ! God nîp sabe gep ñîŋ!’ a gîpim u pen Bî Ñî nîpe nöp God nîp sabe gep ñîŋ u abad mîdöp a gîmim gasî u nîŋagpim.

*Jisas bî ñîŋmagö pîno ga u gö, kamîŋ la
(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)*

⁹ Jisas ram mîŋöŋ anîbu arö göm, ram mîŋöŋ ap aramöm, Juda magum gep ram raul mîŋan u ara. ¹⁰ Pen ram raul mîŋan anîbu bî ñîŋmagö pîno ga ap mîdeia. Nîbi bî ap mîdeila gau, Jisas manö rîmnap hagö nîp dam manö kub hagin a göm,

* **12:3-4:** Lep 24:5-9; 1Sa 21:1-6 * **12:5:** Nab 28:9-10 * **12:6:** Mad 12:41-42 * **12:7:** Hos 6:6; Mad 9:13

nɪp manö pir alöm hagla, “God nɪp sabe gep ñin i, nɪbi bɪ kamɪŋ lep aka wasö?” gɪla. *

¹¹ Hageila, Jisas kalɪp haga, “Kaj sipsip kale ap God nɪp sabe gep ñin i ulöm mɪgan areinab u, ud yunabim aka wasöŋ Ud yunabim rö löp. ¹² Pen kaj sipsip u nan yɪharɪŋ. Nɪbi bɪ u nan yabɪɫ. God nɪp sabe gep ñin i kamɪŋ laŋ a gun gɪnabun u, manö mɪdagöp, gɪnabun,” a ga. *

¹³ Jisas anɪg hagöm, bɪ ñɪmagö pɪno ga u nɪp haga, “Ñin mɪlöpö lɪ!” a ga. Anɪg hagö, ñɪmagö mɪlöpö labin a ga. Anɪg ga nɪŋöm ñɪmagö pɪno ga u böŋ nöp kamɪŋ löm, ñɪmagö böŋ lau aij mɪdeia u rö la.

¹⁴ Anɪg gö nɪŋöm, bɪ Perisi gau am magum göm, nɪp anɪg anɪg gun al pak lun, a göm, manö hag nɪŋ hag nɪŋ gɪla. *

Jisas nɪpe God bɪ wög gɪ ñeb nɪpe

¹⁵ Anɪg geila, Jisas nɪŋöm, ram mɪnönŋ anɪbu arö göm, mɪgan ap arnɪg göm ara. Arö nɪŋöl gɪ, nɪbi bɪ iru nöp nɪp hain gɪla. Anɪg geila, nɪbi bɪ nan ga gau, nɪpe gö magöŋhalö kamɪŋ lö nɪŋöl gɪ, ¹⁶ kalɪp haga, “Bɪ u anɪg anɪg göp a gɪmim, hagagmim!” a ga. *

¹⁷ Jisas ga anɪbu, bɪ God manö hagep Aisaia gɪnab a ga rö nöp ga. Nɪpe kalɪ klɪñ rɪköm haga,

¹⁸ “Bɪ yad böŋ nöp hag lɪbin i, wög yad gɪ ñab.

Bɪ yad nɪŋnö, yɪp aij yabɪɫ göp me u.

Yad nɪpe mɪdmagö lɪbin.

Ana yad u nɪp aɫ ba gö,

* **12:10:** Luk 14:3 * **12:12:** Luk 14:5 * **12:14:** Jon 5:16

* **12:16:** Mad 8:4; Mak 3:12

nibi bi kale aigöl göm asi mid aij ginaböl manö yad u,

nibi bi gau magöñhalö hag ñinab.

¹⁹ Pen nipe nibi bi gau niñö mulu lugö, manö pen pen hagagnab.

Nibi bi midpal gau, yip nöp niñöl a göm, meg magö dap ranöm hagagnab.

²⁰ Nibi bi niñagpal gau kalip agamij hag aij ginab.

Łam hon ginig gö, kałasin rim lilö inmidöp rö u kalip hagnab.

Nipe anig göl gi damöm me,

God hagöp rö böñ u apranö,

nan si nan naj gep böñ u böñ nöp ap lugnab.

²¹ Nibi bi ram minöñ gau nibö gau u rö nöp, nip gasi halö abad mideinaböl," a ga. *

Jisas nipe Bielsebul klö udöm nan gagep gab, a gila

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

²² Bi kijaki abañ alö, amgö we göm, maj hañ pit göm ga bi ap dam Jisas mideia au daueila. Jisas kijaki u hag höñ yuö, amgö yabit niñöm, manö hagöm ga. ²³ Nibi bi mideila gau, Jisas ga anibu niñöm, aiö göm hagla, "Bi anibi bac Depid Ñi nipe pör abad midpun u rö löp," a gila.

²⁴ Pen bi Perisi gau manö anibu niñöm, gasi kale gau nöp niñöm hagla, "Bi anibu God klö nipe udöm hag höñ yuagöp; nipe kijaki aiön pi nan gau, nap kale Bielsebul klö udöm hag yuöp," a gi gasi niñla. *

* **12:21:** Mad 3:17; Ais 42:1-4 * **12:24:** Mad 9:34; 10:25

25-26 Pen gasi niŋla anibu, Jisas ke niŋöm, kalip haga, “Seden uraköm, nibi bi nipe rimnap hag yunab u, aige göm bi kub mideinabŋ Ram minöŋ ap, kale ke pen pen hagöm asik ke ke linaböl u, ap lug paknaböl. Ram minöŋ kub ap aka nibi bi il añi ap, kale ke pen pen hagöm asik ke ke linaböl u, ap lug paknaböl. Kale anibu rö hagabim u pen Seden nipe yam nipe ke gau kalip hag yuagnab.

27 “Yip haggim, ‘Kijaki aiön pi nan gau nap kale Bielsebul klö u udmön hag höŋ yuban,’ a gipim u pen kale yip hagpe niŋin: bi kale ke gau Bielsebul klö u udöm kijaki aiön pi nan gau hag höŋ yubal aka nihöŋ? Kale ke hagnaböl, ‘Nibi bi ap anig göl rö lagöp,’ a ginaböl.

28 “Pen God Ana klö u udem, kijaki aiön pi nan gau hag höŋ yuabin u, nihöŋ ginig God bi nipe nibi bi udöm abad mideinab ñin u hadö auöp i a gimim yip udaggim? *

29 “Bi klö yabił ap midö, nan nip gau udnig, yiharin aragnaböl. Nip böŋ nöp nagı adık löm me, amöm nan nip gau udnaböl.

30 “Nibi bi yad pig midpal gau, nibi bi gau kalip yad daunaböl. Pen nibi bi yad wasö gau, nibi bi yad aunig gaböl gau kalip ridık gi yunaböl. *

31 Anib u, kale niŋ aij gimim. Nibi bi gau nan si nan naj nihöŋ nihöŋ geinaböl u, God niŋöm arö ginab. Nibi bi God nip manö rib junaböl u, u rö nöp God niŋöm arö ginab. Pen God Ana nip manö rib junaböl u, God niŋöm arö gagnab. * 32 Bi Ni nipe u nip manö naj hageinaböl u, God niŋöm

* 12:28: Ap 10:38; 1Jn 3:8 * 12:30: Mak 9:40; Luk 9:50

* 12:31: Hib 6:4-6

arö gɨnab. Pen Ana U† nɨp manö naj hageinaböl u, ñɨn i abe, ñɨn hain u abe, God nɨpe nɨj nöp mɨdöm arö gagnab.

*Manö ke hagpim adö u kalöp manö kub hagnab
(Luk 6:43-45)*

³³ “Kale yɨp nɨhön gɨnɨg hagpim, ‘Seden aban alö, wög aij u göp,’ a gɨpimɨ Mab aij gau magö aij pɨlnab; mab naj gau magö naj pɨlnab. Mab magö pɨlnab magö anɨbu nɨjöm me, mab u aij mab u naj a gɨnaböl. * ³⁴ Kale haino ñɨ pai yag daubal gau me anɨg hagabim. Kale nɨbi bɨ naj anɨbu rö, aige gɨmim manö aij hagnabimɨ Nɨbi bɨ manö hagpal rö nɨjɨnabun me, hibur gasɨ mɨdmagö kalɨp anɨ dan nɨhön rö mɨdöp u nɨjɨnabun. * ³⁵ Nɨbi bɨ aij gau, hibur gasɨ mɨdmagö anɨ kale dan nan aij mɨdöp nɨjöm gɨ aij gɨpal; nɨbi bɨ naj gau, hibur gasɨ mɨdmagö anɨ kale dan nan naj mɨdöp nɨjöm gɨ naj gɨpal. ³⁶ Nɨj aij gɨmim. Hainö manö kub hagep ñɨn u, God nɨbi bɨ gau kalɨp magöñhalö, manö halöwałö hagöm nɨbi bɨ rɨmnap gɨ naj gɨla u, nɨhön gɨnɨg anɨg hagpe a göm, kalɨp hag gɨnab. ³⁷ Anɨb u me, kale ke manö hagnabim u nöp God nɨjöm hagnab nɨjöm, kamɨj arnabim aka ilön udnabim,” a ga.

*Nan gagep rö gö nɨjun, a gɨla
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)*

³⁸ God lo manö hag ñeb bɨ rɨmnap abe, bɨ Perisi rɨmnap abe, apöm Jisas nɨp hagla, “Manö hag ñeb

* **12:33:** Mad 7:16-20 * **12:34:** Mad 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45

bî! Nan gagep rö ap gö, hon niñun me, ne God nöp hag yuöp auban a gî nabun,” a gî la. *

³⁹ Hageila, Jisas haga, “Kale niñi bî nan si nan naij nöp gî mim, God manö haga u niñagpim. Nan gagep rö ap gö niñun a gî pim u, pen kalöp nan ap gî nö niñagnabim. Bî God manö hagep Jona niñ ga adö u nöp yîp u rö nöp gö, niñnabim. *

⁴⁰ Hadame nöp kabsal kub u Jona niñ pa bo yuö, hibur añ yan ñîñ mî hau niñgan mî dö m, ado gî aua. Anîb u rö, yad, Bî Ñî nîpe, u rö nöp ñîñ mî hau niñgan mî nöñ añ gau mî dem, ado gî aunabin. *

⁴¹ Hadame nöp Jona amöm, daun kub Ninepa niñi bî kalîp hagö, nan si nan naij gî la gau yîñîd arö gö m, God niñ niñ udla. Jona bî yîharîñ u hagö niñla; kale pen Bî Kub yabî mî ñî mî dö p î, manö hagöp u udagpim. Anîb u, hainö manö kub hagep ñîñ u, Ninepa bî kale uraköm kalöp manö kub haglö, kale manö kub udnabim. *

⁴² “Niñi kwin kub, ram mî nöñ Siba niñbö u, hadame nöp ga rö u niñbim. Ram mî nöñ nîpe mî lö gau niñbö u pen, Juda kiñ kub Solomon gasî kîd hiîk niñeb bî u manö niñ niññig aua. Solomon bî yîharîñ u niñ anîg ga; pen niñhön gî niñ Bî Kub mî ñî mî dö p î manö hagöp u niñagpimñ Hainö manö kub hagep ñîñ u, Siba kwin uraköm kalöp manö kub hagö, kale manö kub udnabim. *

Kîjaki aiön pi nan gau kauyan ado gî aunîm rö

* **12:38:** Mad 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30 * **12:39:** Mad 16:4; Mak 8:12 * **12:40:** Jo 1:17 * **12:41:** Jo 3:5 * **12:42:** 1Ki 10:1-10

*löp, a ga**(Luk 11:24-26)*

⁴³ “Seden yam nipe kijaki nan gau ap nibi bi aban al midöm, höñ amöm, nibi bi rimnap aban alin, a göm, niñ aj wasö niñöm, ⁴⁴ ado gi apöm niñnab, bi nöd arik arnab kuö u aij aij nöp mideinab. ⁴⁵ Nipe niñöm, kijaki naj nipe rö wasö, kijaki naj yabit, unbö mudun jñ u ut gi dapöm, bi anibu nip yuö hi+knaböl. Anig gö, nöd mid naj ga rö wasö; hainö mid naj yabit ginab. Kale nibi bi uri midpim kale nan si nan naj nöd gi midmidim rö wasö, hainö nan si nan naj yabit ginabim,” a ga. *

*Jisas nime nimam bi**(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)*

⁴⁶ Jisas nibi bi gau kalip manö hagö niñöl gi, nime nimam nipe yabit gau höñ yan apöm hagla, “Hon Jisas nip manö hagnig aubun,” a gila. ⁴⁷ Hageila, bi ap ram raul migan amöm, Jisas nip haga, “Name namam ne gau, nöp manö hagnig ap midpal höñ yan,” a ga.

⁴⁸⁻⁴⁹ Hageia, nibi bi nipe aip ram raul migan yan mideila gau kalip niñ gígabö göm haga, “Niñö hagpan u pen, nibi bi ram raul migan midpal gai i, kale ami yad, mam yad midpal. ⁵⁰ Nibi bi Bapi yad kumi kabö adö lañ manö hagöp rö niñöm anig unbö rö nöp gipal gau, ami yad, añ yad, mam yad gau nöp midpal,” a ga. *

* 12:45: 2Pi 2:20 * 12:50: Ro 8:29

13

Jisas, God manö u niŋ aij giŋlaŋ, a göm, manö hod rišköm haga

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Niŋ añi anibu nöp, Jisas ram arö göm am Niŋ Wanjö Galili goŋ au asiškö, ²⁻³ niŋi bi iru yabiŋ nöp apöm niŋ biŋ giŋgabö geila. Aniŋ geila niŋjöm niŋpe am niŋ magiŋb adö u asišköm, amöm niŋ aŋ au daŋ miŋdö niŋjöl gi, niŋi bi niŋ wanjö goŋ au urak miŋdeila.

Jisas niŋi bi gau kalip manö hod rišköm manö iru nöp hag ña. Hag ñöl gi haga, “Bi ap wid ranaŋ a göm, wid magö u dam wög naböŋ gau yueinab. * ⁴ Yiŋ yuö, riŋnap adan adö au lugö, yaur gau apöm niŋjocaböl. ⁵ Riŋnap kabö adö miŋnöŋ pro pro miŋdeinab au lugöm, yiŋid marep giŋnab ⁶ pen kiŋdiŋ am piŋdöŋ gagnab rö, siŋdö niŋjöm miŋlep giŋnab. ⁷ Pen riŋnap nagŋ kalŋ kalŋ halö aŋ gau lugöm rannab pen nagŋ anibu hau göm pak niŋjö, miŋlep giŋnab. ⁸ Pen riŋnap miŋnöŋ aij adö au lugöm, ran aij yabiŋ göm, magö iru yabiŋ nöp piŋnab. Riŋnap niŋ juöl mamid u (100) rö piŋnab; riŋnap niŋ juöl miŋhau niŋgaŋ (60) rö piŋnab; riŋnap niŋ juöl añi ap ado gi da unbö wajtem laŋ (30) rö piŋnab. ⁹ Kale niŋi bi gasi riŋmid miŋdainim gau, manö hagabin i riŋmid liŋ niŋ aij giŋmim,” a ga.

Jisas niŋhön giŋniŋ manö hod rišköm hagniŋdöp
(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

* **13:2-3:** Luk 5:1-3

10 Jisas anig hagö, bi nipe gau apöm, nip hag niñöm hagla, “Niñi bi gau kalip niñhön ginig manö hod rikmön nöp hagpan?” ö gila.

11 Hageila haga, “God niñi bi nipe udöm abad mideinab manö pi göl midm+döp u, kalöp gasi ñö niñnabim; pen niñi bi yiñharin gau niñagnaböl.
12 Niñi bi manö yip niñöm udpal gau, manö rimnap halö niñöm, it u niñ aij ginaböl; pen niñi bi manö yip niñöm udagpal gau, manö pro niñbal u böñ nöp ur ginab. * 13 Kalip manö hod rikem hagpin u, kale amgö halö, gasi rimid halö u pen, hagöp me u a göm, niñagpal.

14 “Gipal anibu, bi God manö hagep Aisaia nöd ginab a göm kali kün rika rö nöp gipal. Manö anibu kali küñ riköm haga,
‘Manö niñnaböl u pen
manö hagöp anig a göm niñagnaböl.
Amgö niñnaböl u pen
nan ap niñagnaböl. *

15 Niñi bi gai i manö yad hagpin u kalip iru gö niñagpal.

God Manö niñno, hanip gö,
niñi bi nipe midaiun rö löp a göm,
rimid pit göm, amgö ju göm nöp midpal, a ga.

16-17 “Anib u, kale niñagpal; pen God kalöp gasi aij ñö niñbim u, miñ miñ gimim. Yad kalöp niñö hagabin, God manö hagep bi gau abe, niñi bi God Manö hagöp rö niñöm gimidal gau abe, iru nöp Mesaia nip niñun a gimidal u pen yip amgö

* 13:12: Mad 25:29; Mak 4:25 Luk 8:18; 19:26 * 13:14: Ais 6:9-10; Jon 12:40 Ap 28:26-27

n+ŋagöm, manö y+ŋ n+ŋagla. Pen m+ñi kale y+ŋ amgö n+ŋmim, manö y+ŋ apdi n+ŋabim u, m+ñ m+ñ g+mim. *

B+ wid magö yua aiud haga u, Jisas manö it u hag ña

(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸ “Pen manö hod r+kem hagaj+n u, b+ narö u n+pe wid magö dam wög naböŋ gau yua u, it u hagnö n+ŋim,” a ga.

¹⁹ “Wid magö r+mnap adan adö au lugö, yaur gau apöm ñ+ŋnaböl a g+ŋin u, n+bi b+ gau, God n+bi b+ udöm abad m+deinab manö aij u n+ŋnaböl u pen it u n+ŋagnaböl n+ŋöm Seden n+pe gö böŋ nöŋ hauŋ g+naböl, a gem hagpin.

²⁰⁻²¹ “Pen magö r+mnap kabö adö m+nöŋ pro pro m+deinab au lugöm, y+ŋ+d marep g+nab pen k+id+ am p+döŋ gagnab rö, s+idö n+ŋöm m+ŋep g+nab a g+ŋin u, n+bi b+ gau manö y+ŋ g+isön n+ŋnaböl magö u, m+ñ m+ñ g+naböl, pen uri nöŋ n+bi b+ r+mnap apöm, n+bi b+ manö yad n+ŋnaböl gau gas+ naj n+ŋöm, kauaŋ mauaŋ rö m+idöm, kal+ŋ g+ naj g+naböl n+ŋöm n+bi b+ manö yad nöd udla gau, uri manö y+ŋ u hauŋ göm, gas+ adö r+mnap n+ŋnaböl, a gem hagpin. ²² Magö r+mnap lugnab nag+ kal+ kal+ halö aŋ gau a g+ŋin u, n+bi b+ gau manö y+ŋ u n+ŋnaböl u pen wög waryö, ram, kaj, ru m+ŋoŋ, u+ŋpö k+ŋno k+ŋap nan gau nöŋ gas+ n+ŋöm, God manö aij u arö g+naböl n+ŋöm nan ñ+ŋeb r+mnap p+ŋagnab, a gem hagpin. * ²³ Pen magö r+mnap m+nöŋ aij adö au lugöm, ran aij

* **13:16-17:** Luk 10:23-24 * **13:22:** Luk 12:16-21; 1Di 6:9-10,17

göm, magö iru pılınab a gıpin u, nıbi bı gau manö yad u niñöm, ud pıdöñ yabıtı löm, rımnap gı aij gınaböl, rımnap gı aij yabıtı gınaböl, rımnap gı aij adö ke yabıtı gınaböl, a gem hagpin,” a ga.

Nıbi bı gı naij gıpal gau God nıbi bı nıpe gau aip ut göm mıdpal

²⁴ Jisas kalıp manö ap halö manö hod rıköm haga, “God nıbi bı udöm abad mıdeınab u, aiud udabin i rö gınab. Bı kub ap wid magö gau ranan a göm, dam wög naböñ nıpe gau yunab. ²⁵ Pen sıbön yan han arnaböl magö u, bı naij ap nan yıñ naij rımnap dapöm, an anıb gau yuöm arnab. ²⁶ Anıb u, wid yıñ aij u rannab, pen nan yıñ naij u abe rannab. ²⁷ Anıg gö, bı wög gı ñeb gau apöm bı kub u nıp hagnaböl, ‘Bı kub! Nan yıñ aij gau nöp dam wög naböñ u yuban pen nan yıñ naij gau gai nıbö apöm halö ranab?’ ö gınaböl. ²⁸ Nıpe kalıp pen hagnab, ‘Bı kołmıt yad ap dap yuöp,’ a gınab. Pen kale hagnaböl, ‘Hon amun nan yıñ naij ranab anıb gau ud ju yuun aka?’ gınaböl. Bı wög naböñ nap nıbö u pen hagöm hagnab, ²⁹ ‘Wasö! Ñın i, nan yıñ naij anıb gau ud juım a gınö, ammim nan yıñ aij rımnap halö ud jumim rö löp! ³⁰ Arö gıpe mıhönğöl rannım. Pen ranöm magö pılö, rıkep ñın u bı nan rıkep yad gau hagnabin, “Nan yıñ naij anıb gau ud jumim, dam ugan ugan adık lıbe, mab laulö in habık ñıñ arnım; pen wid magö gau nöp ud magum gımim, dam wid magö lep raul mıgan yad u yumim,” a gınabin,’ a gınab,” a ga.

*Mab masded magö u, manö hod rıköm haga
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)*

31-32 Jisas kalip manö ap pen manö hod rîkôm haga, “Bî ap mab masded magö pro u dam wög naböŋ nîpe u yueinab, ran kub göm, lö aij u lö, yaur gau apôm, lö ke ke ram gî naböl. Anîb u rö me, God nîbi bî udöm, ram mî nöh aij nîpe kumi kabö adö laŋ au abad mîdeinab u,” a ga.

*Yîs u, manö hod rîkôm haga
(Luk 13:20-21)*

33 Manö ap pen hod rîkôm haga, “Nîbi gau nan yîs a gîpal u, ud plaua rin kub yaŋ halö ud ado malo gîlö, nan kub yabî ranöb. Anîb u rö me, God nîbi bî udöm, ram mî nöh aij kumi kabö adö laŋ au abad mîdeinab u,” a ga.

*Jisas ai gî nîg nîbi bî gau manö hod rîkôm
hagmîdöp
(Mak 4:33-34)*

34 Jisas nîbi bî gau kalip manö rîmnap hag ñî nîg göm waiö hagagmîdöp; manö hod rîkôm nöp kalip hag ñî mîdöp. 35 Ga anîbu, bî God manö hagep ap nöd gî nab a göm kalî kliñ rîka rö nöp ga. Nîpe manö anîbu kalî kliñ rîkôm haga,
“Ram mî nöh hadame dagol gî la ñî nî u rîkôm,
mîd damöm mîñî mîdpun ñî nî i, manö
nîŋagla u,
manö hod rîkep manö u nöp kalip hag
ñî nabin,” a ga. *

*Jisas wid magö manö hod rîkôm haga u, manö
it u haga*

36 Jisas anîg hagöm, nîbi bî gau kalip arö göm, ram raul mîgan arö nîŋöl gî, bî nîpe unbö mîgan

* 13:35: Sam 78:2

laŋ u apöm, nɪp hagla, “Nan yɪŋ naj wög naböŋ aŋ gau ranöb a gɪmön, manö hod rɪkmön hagpan u, hanɪp hagö nɪŋun,” a gɪla.

³⁷ Hageila, haga, “Bɪ nan yɪŋ aij yuöp a gɪpin u, yad Bɪ Ñɪ nɪpe. ³⁸⁻³⁹ Wög naböŋ a gɪpin u, mɪnön naböŋ ɪɪ i magöŋhalö. Nan yɪŋ aij a gɪpin u, nɪbi bɪ God udöm abad mɪdeinab gau. Bɪ nan yɪŋ naj dap yuö ranöb a gɪpin u, bɪ yɪp nɪŋö mulu lugöp Seden nɪp nöp hagpin. Nan yɪŋ naj ranöb a gɪpin u, Seden nɪbi bɪ nɪpe gau kalɪp hagpin. Pen wid magö aɪɪ gɪnab ñɪn a gɪpin u, ñɪn ram mɪnön ɪɪ i ur gɪnab ñɪn anɪbu hagpin. Bɪ rɪk daupe a gɪpin u, ejol gau kalɪp hagpin. ⁴⁰ Nan haɪöwaɪö ranöb gau ud juöm, dam mab inab yaŋ yunaböl a gɪpin u, ñɪn ram mɪnön ɪɪ i ur gɪnab ñɪn anɪbu me u. * ⁴¹ Bɪ Ñɪ nɪpe ejol nɪpe gau kalɪp hag yuö, apöm, nɪbi bɪ nan si naj gɪpal gau abe, nɪbi bɪ nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp hagailö, kale nan si nan naj gɪpal gau abe, ejol kale apöm kalɪp udöm * ⁴² mab ke inab mɪgan yaŋ u yunaböl, ɪlön gö nɪŋöl gɪ, meg hau rɪbɪköm mɪtöŋ gɪnaböl, a gem hagpin. * ⁴³ Ñɪn anɪbu, nɪbi bɪ Bap kale udöm kumi kabö adö laŋ abad mɪdeinab gau, kale sɪdö mailö rö paköl gɪ mɪdeinaböl. Kale nɪbi bɪ gasɪ rɪmɪd mɪdainɪm gau, manö hagabin i rɪmɪd lɪ nɪŋ aij gɪmim. *

Mani kes pi gɪla u, manö hod rɪköm haga

⁴⁴ “Pen God nɪbi bɪ udöm abad mɪdeinab u, aiud adö i rö mɪdöp. Bɪ ap amöm nɪŋnab, mani kes

* **13:40:** Jon 15:6 * **13:41:** Mad 24:31; 25:31; Mak 13:27

* **13:42:** Mad 8:12 * **13:43:** Dan 12:3

hadame nöp pi gıla ap wög adıñ ap mıdeınab. Nıpe nıñöm, nan rımnap ud pa rıbık aij göm, ram arnab. Amöm, ñıñı yabıtı löm, nan nıpe gau magöñhalö sıkim göm, mani udöm, mani anıbu damöm, wög adıñ anıbu rauöm, am mani kes anıbu udnab.

Kıbap aij aij u, manö hod rıköm haga

⁴⁵⁻⁴⁶ “Pen God nıbi bı udöm abad mıdeınab u, aiud adö i rö mıdöp. Bı sıkim gep gau kıbap uñhai nıñ ajöm, kıbap aij aij yabıtı ap nıñöm, ram amöm, nan kale gau magöñhalö sıkim göm, mani udöm, am kıbap anıbu raunaböl.

Uben u, manö hod rıköm haga

⁴⁷ “God nıbi bı udöm abad mıdeınab u, aiud adö i rö mıdöp. Nıbi bı rımnap uben damöm, ñıg wañö au yulö, kabsatı iru nöp apöm mıgan anıbu arbal. ⁴⁸ Anıg gılö, uben tıp gı dam goıt gau amöm, kabsatı aij gau tıhu kabsatı lep rin mıgan u löm, kabsatı naij gau ud yubal. ⁴⁹ Ram mınöñ itı ur gınab ñın u anıb unbö rö gınab. God ejol nıpe gau apöm, nıbi bı God Manö hagöp rö gıla gau ke löm, nıbi bı God Manö hagöp rö gagla gau ke löm, ⁵⁰ dam mab ke inab wañ u yunaböl. Yulö ilön gö, meg kale hau rıb göm, mıtöñ gı mıdeınaböl,” a ga.*

⁵¹ Anıg hagöm haga, “Yad manö hagajın gau nıñbım?” ö ga.

Hageia, bı nıpe gau hagla, “Yau, nıñbun,” a gıla.

⁵² Hageila, haga, “Kale nöd God lo manö u nöp hag mıdmıdim u pen uri kale God nıbi bı udöm

* **13:50:** Mad 13:42 Luk 13:28

abad m+deinab manö aij hagpin u n+ñbim. Anig n+ñöm kale uri n+bi b+ gau hag ñ+nabim u, kale God Manö aij nöd n+bö u abe, God Manö aij hain n+bö u abe hag ñ+nabim,” a ga.

*Nasared n+bi b+ Jisas n+ñ n+ñ udagla
(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)*

⁵³⁻⁵⁴ Pen Jisas n+pe manö hod r+köm manö haga an+bu hag p+is göm, daun n+pe ke Nasared amöm, Juda magum gep ram raul m+gan u amöm, n+bi b+ gau kal+ñp hag ñö, kale n+ñöm aiö yab+ñ g+la. Kale pen hagla, ‘B+ an+bi n+pe aige göm gas+ k+id hi+k n+ñöm nan gagep unbö rö gab?’ ö g+la. Hainö pen hagla, * ⁵⁵⁻⁵⁶ “B+ an+bi n+me nap, n+ñ+n n+mam n+pe gau, hon aip m+dpal u pen, n+pe aige göm b+ kub rö m+dom, manö ke hagöm, nan gagep rö gau gabñ Nap n+pe u b+ kapeda; n+me Maria; n+mam n+pe gau Jems u, Josep u, Saimon u, Judas u. An+ñ u, n+pe aige göm apöm an+g gab?” ö g+la. * ⁵⁷ An+g hagöm, kale Jisas n+ñ naj n+ñöm, manö n+pe haga u, udagla.

Pen Jisas kal+ñp haga, “B+ God manö hagep gau ram m+ñöñ m+lö gau amöm haglö, n+ñö hagpal a göm n+ñnaböl; pen ram m+ñöñ kale ke u haglö, piral hagpal rö löp a göm arö g+pal u rö gabim,” a ga. * ⁵⁸ Manö haga u n+ñagla u me, ram m+ñöñ an+bu nan gagep rö iru nöp gaga.

* **13:53-54:** Jon 7:15 * **13:55-56:** Jon 6:42 * **13:57:** Jon 4:44

14

*Herod hagö, Jon Bi Ñig Pak Ñeb u nabıc cögrıb
gı dö gıla*

(Mak 6:14-29; Luk 3:19-20; 9:7-9)

¹ Pen gapman bi kub ram minöñ Galili abad midmıdöp Herod, Jisas nıpe nihön nihön ga manö u niñöm, ² am bi nıp wög gi ñeb rimnap kalıp haga, “Bi Jisas nan gagep rö göp u, nıpe bi ap ke wasö; nıpe Jon bi ñig pak ñeb u nöp. Nıp al pak lınö u pen kauyañ uraköm ap midöp rö, nan gagep rö anıb gau gab,” a ga.

³⁻⁵ Pen Jon nıp nagı löm, al pak la manö it u anıg göl midöp. Herod nıpe nimam Pilip nıbin nıpe u Herodias ud arö, Jon Herod nıp haga, “Ne unbö gıpan, gi naij gıpan. Bi ap nimam nıpe kamıñ mıdeinab nuwi nıpe udagnab,” a ga. Jon anıg hagö, nıbi anıbu Herodias nıpe Herod nıp manö haga niñöm Herod Jon nıp dam nagı löm, al pak lın a göm gası niñı u pen nıbi bi gau, Jon nıp bi God manö hagep hon a gıla rö, pıñıñ göm arö ga.
*

⁶ Pen hainö Herod nıme nıp yag daua ñın u nöp, nıbi bi iru nöp ap magum göm, nan magö lau ñıñıñig gıla. Ñın anıbu, Herodias pai nıpe u apöm añ anıb au kugom ralö, Herod niñö, aiñ yabiñ ga.

⁷ Anıg gö, nıpe pai anıbu nıp manö hagöm haga, “Yad manö niñö yabiñ hagem nöp hagabin, ne nan ap hag niñeinabön, nöp hañöwañö ud ñınabin,” a ga. ⁸ Hageia, pai anıbu, nıme haga rö niñöm haga, “Jon bi ñig pak ñeb nabıc cög u, kınan cög mıgan yañ lımön, dap ñımön,” a ga.

* **14:3-5:** Lep 18:16; 20:21; Mad 21:26; Luk 13:19-20

9-10 Anig hagö, Herod niñö mög ga, pen niñi bi gau niñ midlö niñöl gi, pai anibu niñ waiö manö niñö hag löm haga, “Ne nan ap hag niñeinabön, nöp hañöwañö niñnabin,” a ga rö niñöm, bi rimmnap hag yuö, am Jon nagit mideia au amöm, nabic cög niñ u rib gi dö göm, ¹¹ ud kinañ cög miñgan yañ löm, dap pai anibu niñ niñla. Ñeila, niñe pen damöm niñme niñ niñ.

¹² Pen Jon bi niñe gau apöm, wip dam riñöl göm, am Jisas niñ hag niñla.

*Jisas bi unbö paip dausan nan ñö niñla
(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14)*

¹³ Jisas manö anibu niñöm, am ram miñnöñ ke miñgan ap mideinam, a göm, niñ magib udöm, ram miñnöñ anibu arö göm, hada. Pen niñi bi gau, Jisas arab au hain arun, a göm, ram miñnöñ kale gau arö göm, it adö aramöm, Jisas arnig ga gau arla. ¹⁴ Jisas niñe pen ram miñnöñ miñgan anibu apjaköm, niñ magib u arö göm, goñ gau apöm niñña, niñi bi iru nöp mideila. Kalip niñö, mög gö, niñi bi nan ga gau gö, kamñ la.

¹⁵ Pen dugo magö u, bi niñe gau Jisas mideia au apöm, niñ hagla, “Söl sib giñig gab. Midö nöp nan magö niñeb magö u padiöp. Gai i ram miñnöñ nöp añ au. Niñi bi iru nöp gai i hagö, ram añ gai i amöm, nan magö kale rimmnap rau niñlan,” a gila. ¹⁶ Anig hageila, Jisas kalip haga, “Wasö, kale aragnaböl. Kale ke kalip nan magö niñmim,” a ga. ¹⁷ Hageia, hagla, “Hon nan magö iru midagöp. Yiñharñ bred magö unbö mamid kabsañ miñhöp midöp,” a gila.

18 Hageila, Jisas haga, “Nan anib gau ud yip dauim,” a ga. 19 Anig hagöm, nibi b+ gau kalip hagö, nan ułan adö gau b+s gılö niñöl gi, bred kabö u udöm, kabsał mihau u udöm, gılan gi niñöm, God nip aij a göm, bred u ud jö göm, bi nipe gau kalip ñö niñöl gi, kale udöl gi, nibi b+ gau kalip nime li ñıla. Kabsał u u rö nöp gıla. * 20 Anig göl nime li ñeila, ñıñlö, ñıñlö, mudun gö, ñıñ haköl rö laga. Naböñ naböñ arö gıla gau me, Jisas bi nipe gau wadı unbö migan lan u ud yaglö, böñ nöp ajman raua. 21 Nibi b+ nan ñıñla anib gau, nibi gau wasö, ñı pai pro gau wasö, bi gau nöp me paip dausan rö ara.

*Jisas ñıg uł adö au abö gi ara
(Mak 6:45-52; Jon 6:15-21)*

22 Jisas, bi nipe gau kale ñıg böñ lödan arlan a göm hagö, ñıg magıb udöm arla niñöm nipe nibi bi gau kalip hag yuöm, 23 nipe ke God nip sabe giñig ram mınöñ dum ap ara. Mıdö, ram dugniñ geia pen nipe añı nöp halö dum anib lan mıdeia. * 24 Pen bi nipe gau ñıg magıb udöm ñıg wañö an kub au arlö niñöl gi, pınöm asad kub yabił u apöm, ñıg magıb u ud ado giñig rö ga. 25 Magö anibu ram giñön nöp runig geia u me, Jisas ñıg uł adö u abö gi apöm, bi nipe gau mıdeila söl au aueia, 26 kale niñöm, “U wip ana ap auab!” a göm, anıñin gö piñıñ göm, aiö kub bıtałö gıla. *

27 Jisas pen kalip haga, “Piñıñ gagmim! Yad nöp auabin!” a ga.

* 14:19: Mad 15:35-39; Mak 8:6-10

* 14:23: Luk 6:12; 9:28

* 14:26: Luk 24:37

²⁸ Hageia, Pida haga, “Bî Kub! Ne nöp auaimön u, yîp abe hagö, ñîg u† adö au abö gî yagol au nîñ,” a ga.

²⁹⁻³⁰ Hageia, Jisas haga, “Anîb u, au!” a ga.

Hagö, Pida ñîg magîb u arö göm, ñîg u† adö u abö gî am Jisas mîdeia au am am aŋ au amöm nîŋa, yîgön kub yabî† u apöm, ñîg u ral auajîp. Anîg geia nîpe pîñîŋ göm, ñîg yaŋ had lugöl gî, wiñ kub alöm haga, “Bî Kub! Ne yîp yîŋîd ud yu!” a ga.

³¹ Anîg hagö, Jisas yîŋîd nîp ud sisi udöm haga, “Nîŋ udep magö ne u ulep yabî† göp. Nîhön gîñîg gasî mîhöp nîŋajan?” ö ga. *

³² Anîg hagöm, Jisas aip Pida aip ñîg magîb mîgan u arlö nîŋöl gî, pîñöm asad kub udeia u ur ga. ³³ Anîg gö nîŋöm, bî nîpe ñîg magîb mîgan yaŋ asîk mîdeila gau, Jisas hib nîpe haglö adö arö nîŋöl gî hagla, “Nîŋö! Ne God Ñî nîpe yabî†!” a gîla.

*Genesared nîbi bî nan ga gau Jisas gö, kamîŋ la
(Mak 6:53-56)*

³⁴ Pen kale ñîg waŋö juöm, ram mîñöŋ Gene-sared böŋ lödaŋ amjakla. ³⁵ Amjaklö, nîbi bî mîdmîdal gau Jisas nîp nîŋöm, Jisas nöp auöp a göm, nîbi bî ram mîñöŋ söl anîb gau magöŋhalö wiñ allö, nîbi bî nan ga gau magöŋhalö daula. ³⁶ Dapöm, Jisas nîp neb neb göl gî hagla, “Hanîp yau a gö, nîbi bî nan göp gai i, waŋîj nöp go† au nöp ud nîŋlö, kamîŋ laŋ,” a gîla. Hageila nîpe

* **14:31:** Mad 8:26; Mak 4:39

yau a gö, nîbi bî waîj nîpe ud niŋla gau kalîp magöŋhalö kamîŋ la. *

15

Nîpîs nîhi bî gîmîdal rö, Perisi kai u rö nöp gîmîdal

(Mak 7:1-13)

¹ Pen ñîŋ anîbu, bî Perisi rîmnap, bî lo manö hag ñeb bî rîmnap, Jerusalem nîbö apöm Jisas nîp hagla, ² “Bî ne gai i, nîhön gîŋig apîs bac bî manö pör u arö göm, ñîmagö kale ñîg lî yuöm wasö, yîharîŋ nöp nan ñîŋbal?” ö gîla. ³ Hageila, Jisas pen haga, “Kale nîhön gîŋig God Manö nîpe u arö gîmim, bac bî gîla rö nöp gabim? ⁴ God haga, ‘Name nap kalîp gî aij gîmim ud aij gîmim,’ a ga. God manö ap hagöm haga, ‘Bî ap nîme nap kalîp manö naij rîmnap hagnab u, kale bî anîbu nîp al pak löl,’ a ga. * ⁵⁻⁷ Pen kale manö anîbu kabö göl hag ñagpim. Bî ap, ami bapî arö gînabin a gînab u, kalîp hagnab, ‘Ami bapî, yad nan aij rîmnap kalpe mîhön ñîbnep pen mani kalpe mîhön ñeb mani u, uri yad God nîp ñînabin a gîpin, niŋöm mani kalpe mîhön ñeb ap mîdagöp,’ a gînab. Anîg gîlö, kale niŋmim hagpim, ‘Kale anîg gîpal u, manö mîdagöp,’ a gîpim. Anîg hagpim u, ‘God Manö hagabun,’ a gîpim u pen kale pîral yabî hagmim, kale ke hagpim rö gagpim. Kale manö anîbu rö nîbi bî gau kalîp hag ñîbim u, God manö hagep bî ne Aisaia nîpe bî kalöp rö nöp gasî

* **14:36:** Mad 9:20-21 * **15:4:** Eks 20:12; 21:17; Dud 5:16

n+ñöm, manö n+ñö yabi! ap kali kñiñ r+ika. Manö
 an+ibu kali kñiñ r+iköm haga,
 8-9 ‘N+ibi b+ gai i manö pir alöm hagpal,
 “God B+ Kub hon,” a g+ipal u pen
 y+har+ñ manö nöp hagpal;
 y+ip m+idmagö lagpal.
 Y+ip sabe göm,
 y+har+ñ manö nöp hagpal.
 God Manö n+ibi b+ gau kal+ip hag ñabun a g+ipal u
 pen
 b+ ram m+inöñ it i n+ibö
 manö kale ke hagam+idal manö u nöp ud hag ñ+
 ajaböl!’ a ga.” a ga. *

N+ibi b+ nan gac göp gau
(Mak 7:14-23)

¹⁰ Jisas an+g hagöm, n+ibi b+ m+ideila gau w+ñ
 alö aueila haga, “Manö hagabin i, n+ñ aij g+mim!
¹¹ N+ibi b+ gau nan magö gau ha!öwalö ñ+ñlö,
 hibur an kal+ip yan amöm pr+ gagöp; hibur an kale
 yan gas+ naij n+ñöm hagpal u me, pr+ gac halö
 m+idpal,” a ga. *

¹² Pen Jisas b+ n+ipe gau apöm Jisas n+ip hagla,
 “B+ Perisi gau manö hagpan u n+ñlö, nöp mulu
 lugöp u, ne n+ñban?” ö g+la. ¹³ Hageila, Jisas haga,
 “U manö m+dagöp. Bap yad kumi kabö adö lan
 m+idöp u, nan y+ñ n+ipe y+magöp gau magöñhalö it
 halö b+g ju ud yunab. ¹⁴ B+ an+ib gau kale amgö we.
 B+ amgö we ap, b+ amgö we ap n+ip u! g+ damöm,
 m+höngöl ulöm m+gan u ap lug paknabil,” a ga. *

* 15:8-9: Ais 29:13 * 15:11: Mad 12:34 * 15:14: Luk 6:39;
 Ro 2:19

¹⁵ Jisas anig hageia, Pida haga, “Manö anibu manö hod rik hagpan it u hanip hag ñö niñjun,” a ga.

¹⁶⁻¹⁷ Hageia, haga, “Kale niñagpal rö, kale u rö nöp niñagpim arñ Niñjim! Nan niñhön niñhön hañöwañö ñiñbal gau, God niñö, manö midagöp. U yiñharññ ñiñöm, hib halö kil yubal. ¹⁸ Hibur arñ kale yan gasi naj niñbal u me, pri halö midpal. ¹⁹ Gasi kale ke niñöm, gasi naj niñöm, niñbi bi al pak löm, niñbi si bi si göm, nan gau si udöm, manö kub hagnaböl ñin u manö piral hagöm, niñbi bi riñnap kalip hag juöm, gipal. ²⁰ Gipal anibu me, God niñö gac halö midpal; pen nan niñniñg, niñmagö niñg li yuagöm hañöwañö ñiñbal u, God niñö gac gagöp,” a ga.

*Kenan niñbi ap Jisas manö haga rö niñ uda
(Mak 7:24-30)*

²¹ Jisas ram miñöñ Genesared anibu arö göm, ram miñöñ kub, daun kub miñöp Daia Saidon arñ gau ara. ²² Amöm anib gau ram miñöñ Kenan gau midö, niñbi ram miñöñ anib gau niñbö ap, Jisas niñ apöm haga, “Bi Kub, Depid Niñ niñpe, yip mög niñmön! Pai yad u kijaki abañ alö, mid aij gagöp,” a ga.

²³ Hageia, Jisas pen hagaga. Pen bi niñpe gau apöm, Jisas niñ hagla, “Niñbi i hanip hain göl gi, manö hauñ nöp gab. Niñ hag yu gau aran!” a gila.

²⁴ Hageila, Jisas haga, “God yip yuö aunö u, Juda niñbi bi God niñ arö gipal gau, kalip nöp udnam, a gem, aunö,” a ga. * ²⁵ Anig hageia, niñbi

* **15:24:** Mad 10:6

Juda wasö anıbu apöm, Jisas mıdeia it au kugom yımöm haga, “Bı Kub, yıp gı ñımön!” a ga.

²⁶ Hageia, Jisas haga, “Nan magö ñı pai hon ñeb u, nıhön gınıg ud kain gau mukun?” ö ga.

²⁷ Hageia, nıbi anıbu pen haga, “Bı Kub, nıñö hagpan u pen, bı kub gau nan ñıñlö, naböñ naböñ gau abañ mo gau lugö, kain gau halö ñıñnaböl,” a ga.

²⁸ Hageia, Jisas haga, “Nıbi me, yıp nıñ ud pıdön gıpan u me, nan hag nıñban u gınabin,” a ga. Anıg hagö nıñöl gı, kıjaki u magö anıbu nöp pai nıpe u nıp arö göm höñ arö, nıp kamıñ la.

Jisas nıbi bı iru nöp kalıp gö, kamıñ la

²⁹ Jisas ado gı Ñıg Wañö Galili goł böñ lödan amöm, sır u gılan göm, am dum lan asıka. ³⁰ Asık mıdö nıñöl gı, nıbi bı iru nöp, nıbi bı ma naij ga gau, amgö we ga gau, ñımagö ma gı ga be wa be ga gau, aıab ado gö manö hagagla gau, nan nıhön nıhön ga gau magöñhalö dapöm, Jisas mıdeia ma it au lılo nıñöl gı, kalıp gö kamıñ la. ³¹ Anıg gö, nıbi bı anıb gau nıñöm, aiö göm hagla, “Hon Isrel nıbi bı God hon u aij yabıtı. Nıbi bı aıab ado ga gau gö, manö hagaböl; nıbi bı ñın ma gı ga be wa be ga gau gö, kamıñ löp; nıbi bı ma naij ga gau gö, aj aij gaböl; nıbi bı amgö we ga gau gö, amgö ñıl nıñaböl,” a göm, hib nıpe haglö adö ara. *

Jisas bı po dausan rö nan ñö ñıñla

(Mak 8:1-10)

³² Jisas bı nıpe unbö mıgan lan kalıp wıñ al hagö, aueila, haga, “Nıbi bı gai i kalıp mög

* 15:31: Mak 7:37

nɪŋabin. Ñɪn mɪhau nɪgaŋ yad aip mɪdajal pen kale nan magö mɪdagöp. Kalɪp yɪharɪŋ hag yunö, amöm adan aŋ au amgö mɪmainö auö, ap lug paköl rö löp,” a ga. *

³³ Hageia, bɪ nɪpe gau hagla, “Ram mɪnönɟ nɪbi bɪ iru mɪdagpal aŋ anɪb gai i, nan magö gai nɪbö ulhai nɪŋun dapun, nɪbi bɪ iru nöp anɪb gai i ñino ñɪŋnaböl?” ö gɪla. ³⁴ Hageila, Jisas haga, “Bred magö kale aigöl gɪ rö mɪdöp?” ö ga.

Hageia, hagla, “Bred unbö mudun jɪŋ kabsaɫ pro rɪmnap halö mɪdöp,” a gɪla. ³⁵ Hageila, Jisas nɪbi bɪ gau kalɪp hagö, mɪnönɟ adö anɪb au asɪkla. ³⁶ Kale anɪg göm asɪklö nɪŋöl gɪ, nɪpe bred magö unbö mudun jɪŋ u udöm, kabsaɫ pro gau abe udöm, God nɪp aij a göm, ud jö göm, bɪ nɪpe gau kalɪp ñö, kale pen udöm, nɪbi bɪ gau kalɪp nɪme lɪ ñɪla. ³⁷ Anɪg göl nɪme lɪ ñeila, ñɪŋlö, ñɪŋlö, mudun gö, ñɪŋ haköl rö laga. Nabönɟ nabönɟ arö gɪla gau me, Jisas bɪ nɪpe gau wadɪ unbö mudun jɪŋ ud yaglö, böŋ nöp ajmaŋ raua.

³⁸ Nɪbi bɪ nan ñɪŋla anɪb gau, nɪbi gau wasö, ñɪ pai pro gau wasö, bɪ gau nöp me, po dausan rö ara.

³⁹ Pen anɪg nan ñɪŋöm, Jisas nɪbi bɪ anɪb gau kalɪp hag yuöm, nɪpe ñɪg magɪb udöm, ram mɪnönɟ Magadan böŋ lamɪŋ amöm, ram mɪnönɟ aŋ anɪb gau ara.

16

Jisas nɪp hagla, “Nan gagep rö ap gö nɪŋun,” a

* 15:32: Mad 14:14

gila

(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ Bî Perisi rîmnap, bî Sadyusi rîmnap, Jisas nîhön gainîm nîp hag juun a göm, apöm nîp hagla, “Ne Mesaia u mîdpin a gîpan u, nan gagep rö ap kumi kabö adö laŋ nîbö gaimön, nîŋö hagpan a gun, nîŋun,” a gila. *

² Hag nîŋeila, Jisas haga, “Sîdö wad amöm, kumi kabö hagape hagape gö nîŋöl gî hagnabim, ‘Ram rîk aij gî nab,’ a gî nabim. ³ Sîb halö sîdö lîm gî nîg göm hagape hagape göm kumi wam ñö nîŋöl gî, hagnabim, ‘Möŋ alnîg gab,’ a gî nabim. Anîg gîmim nîŋ aij gîpim u, pen yad uri nan nîhön nîhön gabin i, kale nîŋabim pen ît u nîŋagpim. ⁴ Kale nîbi bî mîñi mîdpim gau, mîd aij gagmim, God nîp gasî u nîŋagpim. Nan gagep rö ap gö nîŋun, a gîpim u, yad gînö nîŋagnabim. Bî Jona nîp ga rö, adö u yîp gö, nîŋnabim,” a ga. Jisas anîg hagöm, kalîp arö göm mîgan ap ara. *

Nan yîs a gîpal rö u, Jisas manö hod rîkôm haga
(Mak 8:14-21)

⁵ Jisas abe, bî nîpe gau abe ñîg magîb udöm, ñîg waŋö böŋ lödaŋ amöm nîŋla, bred gau hauŋ göm dauagla. ⁶ Anîg nîŋöm Jisas bî nîpe gau kalîp haga, “Bî Perisi, bî Sadyusi, yîs kale u, nîŋ aij gîmim,” a ga. * ⁷ Jisas anîg haga nîŋöm, bî nîpe gau, ke hag nîŋ hag nîŋ göm hagla, “Hon bred dauagpun u me, anîg hagab,” a gila.

⁸⁻⁹ Pen Jisas kale hageila anîbu ke nîŋöm haga, “Kale nîhön gî nîg bred dauagpun, a gîmim, hag

* **16:1:** Mad 12:38; Luk 11:16 * **16:4:** Mad 12:39; Luk 11:29

* **16:6:** Luk 12:1

amıl apıl gabimı Kale yıp nıı ud aij gagpim. Bı paip dausan rö mıdeila ñın u, bred magö unbö mamıd u udem, ud jö gı ñainö, ñııöm naböı naböı pıl pali geila, wadı aigegö rö yagpe ajmaı raua? *

¹⁰ “Pen ñın hain u, bred magö unbö mudun jıı udem, bı po dausan rö mıdeila u ñainö, ñııöm naböı naböı pıl pali geila, wadı aigegö rö yagpe ajmaı raua? * ¹¹ Ñın anıbu kale ke mıdmim, bred wadı yagpe u pen mıñı manö hod rık hagajın u nııagmim, ‘Bred nan a gı hagab,’ a gıpim. Bred nan a gı hagagabin. Bı Perisi gau abe, bı Sadyusi gau abe, yıs kale u kalöp udnım rö löp u, a gem, hagabin,” a ga. ¹² Anıg hagö, kale nııla nan yıs bred halö lıbal u hagaga; bı Perisi gau abe, bı Sadyusi gau abe, manö hag ñıbal u nııagmim, a göm, manö hod rıkom haga.

*Pida Jisas nııp haga, “Ne Mesaia u, God kamıı u Ñı nııpe yabıt,” a ga
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)*

¹³ Hainö Jisas daun kub Sisaria Pilipai anı au amjaköm, bı nııpe gau kalıp hag nııöm haga, “Nııbi bı gau Bı Ñı nııpe bı an a gıpal?” ö ga.

¹⁴ Hageia, bı nııpe gau hagla, “Rımnap Jon bı ñıg pak ñeb u, a gıpal; rımnap, Ilaija, a gıpal; rımnap, Jeremaia, a gıpal; rımnap pen bı God manö hagep ap, a gıpal,” a gıla. *

¹⁵ Hageila, Jisas kalıp haga, “Kale ke pen, yıp an a gımim nııbim?” ö ga.

* **16:8-9:** Mad 14:17-21 * **16:10:** Mad 15:34-38 * **16:14:** Mad 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8

16 Hageia, bi nipe Saimon Pida haga, “Ne Mesaia u, God kamiŋ u Ñi nipe yabiŋ,” a ga. *

17 Hageia, Jisas haga, “Jona ñi nipe Saimon. Manö hagpan anibu, aij hagpan. Ne gasi kabö rö niŋban anibu, ke gau nibö auagöp; Bap kumi kabö adö laŋ u nöp, nöp gasi anibu ñö, ne kabö rö niŋban. *

18 “Yad nöp hagabin, ne Pida. Gasi kabö rö niŋban anibu, yad niŋbi bi yad gau gau uŋ gi dapem, cöc yad kabö anibu adö u liŋabin. Umeb magö u cöc yad gö, lug pakniŋm rö lagöp. *

19 “God ram miŋnöŋ kumi kabö adö laŋ au, ki rib u nöp ñiŋabin. Ne miŋnöŋ naböŋ iŋ i miŋdmön, nagi adö mai niŋmön kabö rö gagöp, wasö geinabön u, God kumi kabö adö laŋ au, u rö nöp wasö giŋab. Pen nagi adö mai niŋmön kabö rö miŋdöp, yau a geinabön u, God kumi kabö adö laŋ au, u rö nöp yau a giŋab,” a ga. *

20 Jisas anig hagöm, bi nipe gau kalip haga, “Niŋbi bi gau kalip, yad Mesaia me anibu, a giŋmim, hagagmim,” a ga.

*Jisas, “Ilön udem umem uraknabin,” a ga
(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27)*

21 Ñin aŋ anib u, Jisas bi nipe gau kalip, bi gau yiŋ anig anig giŋaböl, a göm, waiö hagöm haga, “Yad hainö Jerusalem arnö, bi manö ud asikep gau löm, bi God niŋp nan sabe gep bi kub gau löm, bi God lo manö hag ñeb bi gau löm, yiŋ ilön ñöm

* **16:16:** Jon 6:69 * **16:17:** Gal 1:15-16 * **16:18:** Jon 1:42;
Ep 2:20 * **16:19:** Mad 18:18; Jon 20:23

al pak lınaböl. Pen ñın mihöp midem, ñın mihöp niğan u kauyan uraknabin,” a ga.

²² Anig hageia, Pida, Jisas nıp dam goł au amöm, manö klö rö hagöm haga, “Bı Kub! Nöp anig gagnım! Manö anıbu hag aij gagpan. God nöp abad midö, anig gagnım,” a ga.

²³ Hageia, Jisas ado göm, Pida nıp haga, “Seden, yıp arö gımön aru! Yıp nıhön gınig wasö gımön hagabön? God gası nıñöb rö nıñagpan; nıbi bı gası nıñbal rö nöp nıñmön hagabön,” a ga.

²⁴ Jisas anig hagöm, bı nıpe gau kalıp haga, “Nıbi bı an an yıp lau adö midun a gaiöl u, nan mınöñ naböñ il i gası kub nıñbal u arö göm, hañ roman kale ke gası kub nıñbal u arö göm, mab kros ud kag göm yıp hain göl. * ²⁵ Nıbi bı an, yad Jisas nıp udnö aij gagnab, a göm, nıñnab u, kamıñ midagnab; pen nıbi bı an, yad Jisas nıp nıñ ud midainö yıp nıhön gaiöl u, manö midagöp a gınab u, pör nöp kamıñ nöp mideinab. *

²⁶ “Nıbi bı an nan mınöñ naböñ adö il i udnam, a göm, gö arnab u, gası kub nıpe u adö anıbu nöp areinab me, kamıñ pör midep u udagnab. Aka God nıp nan anıb gau rauöm, kamıñ pör midep u udnabñ Wasö yabił! *

²⁷ “Hainö yad Bı Ñı nıpe, Bapi mailö pıdöñ udem, ejol gau aip ado gı aunabin ñın u, manö kub u nıñem, nıbi bı gı aij gıpal gau ke lem, nıbi bı gı naj gıpal gau ke lem, pen ñınabin. *

* **16:24:** Mad 10:38; Luk 14:27

Jon 12:25 * **16:26:** Mad 4:8-9
Pro 24:12; Ro 2:6; Rep 22:12

* **16:25:** Mad 10:39; Luk 17:33;

* **16:27:** Mad 25:31; Sam 62:12;

28 “Yad kalöp niñö yabił hagabin, kale niñi bi m+dpim gai i, riñnap kamiñ m+deinabim me, Bi Ñi niñe niñi bi udöm, kumi kabö adö lañ au abad m+deinab ñin u, Bi Ñi niñe auö niñöl gi, niñ niñnabim,” a ga.

17

*Jisas hañ roman ke yabił la
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)*

¹ Jisas manö aniñbu hagöm, ñin unbö kagoł jññ u m+dom, Pida, Jems, Jems niñmam Jon kalip yam uł gi, dum i giñlañ ap amöm, ke m+deila. ² Anig göm m+dlö niñöl gi, Jisas hañ roman niñe u ke yabił löm, mulu adiñ u sidö rö niñöm, wałij niñe u m+mailö yabił ga. * ³ Anig gö niñöl gi, kale niñla, bi God manö hagep nödu umlö, Mosiñ aip Ilaija aip, apil Jisas aip manö hag m+deila. ⁴ Kale niñöm, Pida Jisas niñp haga, “Bi Kub. Hon aui m+dpun u, aij yabił m+dpun. Ne yau a giñmön, ram bada m+hau niñgan gun, nöp ap, Mosiñ niñp ap, Ilaija niñp ap,” a ga.

⁵ Pida anig hagö niñöl gi, kumi rud yabił ap apöm, kalip magöñhalö pału gi yuö yua. Pału gi yuö yuö niñöl gi, manö ap kumi añ aniñbu niñbö haga, “Ñi m+dmagö yad i, yip aij yabił göp. Manö niñhön niñhön hagnim u, niñ udmim,” a ga. *

⁶ Manö aniñbu anig göl auö niñöm, Jisas bi niñe gau gasi iru niñöm, piñññ göm, am m+ñöñ iñ au paköm, mulu adiñ kale u m+ñöñ yañ li m+deila. ⁷ Jisas apöm, kalip ud niñöm haga,

* **17:2:** 2Pi 1:16-18 * **17:5:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mad 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22; Dud 18:15

“Piñiŋ gagmim. Urakim!” a ga. ⁸ Hagö, uraköm niŋla, Jisas niŋpe nöŋ m+deia.

⁹ Pen sir u giyaŋ göl gi, Jisas kalip haga, “Miñi niñhön niñhön gajip niñbim an+bu, niñbi bi gau kalip hag ñagmim. Hainö Bi Ñi niŋpe umöm uraknab ñin u me, niñbi bi gau kalip hag ñinabim,” a ga.

¹⁰ Hageia, niŋp hagla, “Lo manö hag ñeb bi gau niñhön ginig hagpal, ‘Iaija nöd aueinab; hainö Mesaia m+inöŋ naböŋ it i aunab,’ a giŋpal?” ö giŋla.
*

¹¹ Hageila, haga, “Niñö hagpal. Manö an+bu m+öp: ‘Iaija nöd apöm, kalip hag aij gö, hainö Mesaia u aunab.’ ¹² Pen niñim. Iaija aua u pen auö niŋp niñagla. Gas+ kale ke niñla rö, niŋp gi naij giŋla. Bi Ñi niŋpe u niŋp u rö nöŋ ginaböl,” a ga. *

¹³ Jisas anig hagö, bi niŋpe gau niñla, Jisas Iaija hib haga u pen Jon bi ñig pak ñeb u niŋp nöŋ haga.
*

*Kijaki aban ala ñi ap, Jisas gö, kam+iŋ la
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43a)*

¹⁴ Pen kale ban yaŋ amjaköm niñla, niñbi bi iru nöŋ m+deila. Bi ap, niñbi bi m+deila an+bu au apöm, Jisas m+deia au kugom y+möm haga, ¹⁵ “Bi Kub. Ñi yad u mög niñmön. Niŋp hau+ alö, m+id aij gagöp. Pör amöm, mab inöb an+bu gau abe, ñig an+bu gau abe gi dam pakab. ¹⁶ Niŋp dam bi ne gau m+dajal gau ud arnö, gi wasö niñöm arö giŋpal,” a ga.

¹⁷ Hageia, Jisas haga, “Kale niñbi bi miñi ñin i m+dpim gau, God niŋp gas+ niñmim niñ udagpim;

* **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mad 11:14 * **17:13:** Luk 1:17

God haga rö gagpim. Mañ mai kale niñ udmim ke ginabimñ Ñi anibu ud yip aui dauim,” a ga.

¹⁸ Hagö, ñi anibu daueila, Jisas kijaki niñ abañ ala u hag gö, höñ arö, magö u nöp kam+iñ la.

¹⁹ Anig gö, Jisas bi niñpe gau niñpe mideia au apöm, ke nöp midöl gi, niñ hag niñjöm hagla, “Niñhön gö, kijaki abañ ala anibu, hag yu wasö niñjun arö gipun?” ö gila. *

²⁰ Hageila, Jisas haga, “Niñ udep magö kale u ulep göp u me, hag yu wasö niñmim arö gipim. Pen niñim! Niñ udep magö kale u mab masded yin magö pro midöp rö u mideinab u, nan niñhön niñhön hageinabim, hagnabim rö ginab. Nö ilö i, ‘Ke gidan aru,’ a ginabim u, arnab. * ²¹ Pen kijaki abañ alöp anibu, yiharin hag yumim rö lagöp. Nan magö arö gimim, God niñ sabe göl gi midmim me, hag yunabim,” a ga.

*Jisas kuöyan haga, “Umem uraknabin,” a ga
(Mak 9:30-32; Luk 9:43b-45)*

²² Jisas bi niñpe gau aip ram minöñ Galili apöm magum göm, kalip haga, “Söl midöp, Bi Ñi niñpe niñ dam niñbi bi rimnap kalip ñeinaböl, * ²³ niñ böñ nöp al pak lilö umnab u pen ñin miñhöp midöm, ñin miñhau niñgan u kauyan uraknab,” a ga.

Jisas anig hagö, bi niñpe gau niñ mög niñjöm, gasi iru yabiñ niñla.

Jisas God sabe gep ram dakis u ña

* **17:19:** Mad 10:1 * **17:20:** Mad 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6;
1Ko 13:2 * **17:22:** Mad 16:21

²⁴ Pen hainö, Jisas bi nipe gau aip daun pro Kapaneam amjaklö, bi God sabe gep ram dakis udep gau kale apöm Pida nip hagla, “Manö hag ñeb bi kale u dakis ñöb halö?” ö gila. * ²⁵ Hageila, Pida haga, “Yau, nipe dakis ñöb halö,” a ga. Pen Pida anig hagöm, ram raul arö niñöl gi, Jisas nipe nöd hagöm, Pida nip hag niñöm haga, “Gası ne niñön niñban? Gapman bi kub gau, dakis mani gai niñbö udpalñ Niñbi bi kale ke gau niñbö udpal aka niñbi bi miñlö gau niñbö udpal?” ö ga.

²⁶ Hageia, Pida haga, “Niñbi bi miñlö gau niñbö udpal,” a ga. Hageia, Jisas haga, “Niñö, bi kale ke gau dakis ñagpal. ²⁷ Pen hol ñagnabul u, kalip mulu lugnim rö löp. Anıñ u, ne ñig wanö au ammön, nagı huk yumön, kabsal nöd udnabön u, meg miñgan ud lakmön niñnabön, mani magö añı ap meg miñgan u miñdeinab. Ud dam dakis hol miñhöñ u niñmön,” a ga. Hageia me, am haga rö nöp ga.

18

*Bi kub midaiun, a göm, manö pen pen hagla
(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)*

¹ Jisas bi nipe gau apöm, nip hag niñla, “Niñbi bi God udöm, kumi kabö adö lañ au abad miñdeinab gau, an niñbi kub bi kub miñdeinab?” ö gila. *

² Hageila, Jisas niñ pai pro ap wiñ alö auö, ud amgö ilö adö kalip au urak ñöm, ³ haga, “Yad kalöp niñö yabiñ hagabin, kale niñ pai pro gau gası niñbal rö niñagnabim u, God ram miñnöñ kumi

* **17:24:** Eks 30:13; 38:26 * **18:1:** Luk 22:24

kabö adö laŋ au aragnabim. * ⁴ Anɪb u, nɪbi bɪ hon nɪbi bɪ kub mɪdagpun a göm, ñɪ pai pro i rö mɪdeinaböl u me, God nɪbi bɪ nɪpe ke udöm, abad mɪdeinab aŋ au, nɪbi bɪ kub rö mɪdeinaböl,” a ga. ⁵ Pen nɪbi bɪ yɪp nɪŋ udöm, ñɪ pai pro i rö ud aij gɪnaböl u, kalɪp nöp wasö, yɪp abe ud aij gɪnaböl.
*

*Ñɪ pai kalɪp nan naj gɪ yambal u
(Mak 9:42-48; Luk 17:1-2)*

⁶ “Pen nɪbi bɪ rɪmnap apöm, ñɪ pai yɪp gasɪ nɪŋ uɔpal gau, kalɪp nan si nan naj adö u gɪ yamlö, kale gasɪ yɪp u hauɫ göm, nan si nan naj gɪnaböl. Nɪbi bɪ anɪg gɪnɪg geinaböl u, nöd kabö kub ap uŋam u nagɪ ud lɪ rɪbɪköm, dam ñɪg solwara aŋ au yublap u aij. Kamɪŋ mɪdöm, anɪg gɪ naj yabɪɫ gɪnaböl u, ilön kub yabɪɫ uɔnaböl.

⁷ “Nɪbi bɪ mɪnön naböŋ ɪɪ i mɪɔpal gau marö yabɪɫ gɪnab. Nagɪ naj adö u göm, nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp gasɪ ñɪlö, adö anɪbu göm ap lug paknaböl u, naj yabɪɫ gɪnab. Nagɪ adö anɪbu nöd gɪmɪdal, mɪñi gɪpal, hainö u rö nöp gɪnaböl. Anɪg gɪnab pen nɪbi bɪ adö anɪbu gɪ yamnaböl gau, ilön ke yabɪɫ uɔnaböl.

⁸ “Ñɪmagö ma kale u nɪŋmim, nan si nan naj gɪnɪg gainɪm, ñɪmagö ma u rɪb gɪ dö gɪ yumim. Anɪg gɪmim me, nan si nan naj gep adö u arö gɪmim, God ram mɪnön au ammim, pör mɪdeinabim. Wasö u, ñɪmagö ma halö mɪdmim, pen mɪd aij gagmim, nan si nan naj gep adö u

* **18:3:** Mad 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 * **18:5:** Mad 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20

gî dammim, ram mî+nöŋ mab ke pör inmî+döp u arnabim. *

⁹ “Pen amgö u nîŋmim, nan si nan najî gî+nîg gainîm, amgö böŋ anîb lau ud gulu gî yumim. Anîg gîmim me, nan si nan najî gep adö u arö gîmim, God ram mî+nöŋ au ammim, pör mî+deinabim. Wasö u, amgö mî+höp halö mî+dmim, pen mî+d aij gagmim, nan si nan najî gep adö u gî dammim, ram mî+nöŋ mab ke pör inmî+döp u arnabim.

¹⁰ “Kale nîŋ aij gîmim, ñî pai pro gau nan yîharîŋ, a gîmim, gasî u nîŋagmim. Yad kalöp hagabin, ñî pai pro gau ejol kale gau, Bapi yad amgö ilö adö nîpe u ram mî+nöŋ kumi kabö adö laŋ au mî+dpal. *

*Jisas, kaj sipsip ur ga u, manö hod rîkôm haga
(Luk 15:3-7)*

¹¹ “Bî Ñî nîpe u, nîbi bî ur gîpal gau, kalîp udnîg aua. *

¹² “Bî ap kaj sipsip nîpe ñî+n juöl unbö mamîd u rö mî+deinab. Pen aîŋî ap ur geinab u, nîpe nî+hön gî+nabŋ Sipsip nîpe rîmnap kalîp arö gö, nan uŋaŋ uŋaŋ ñî+ŋlö nî+ŋöl gî, sipsip nîpe ur gî+nab u nîp uŋhai nîŋ arnab. Am uŋhai uŋhai udöm, mî+ñ mî+ñ yabîŋ gî+nab. ¹³ Kalöp nîŋö hagabin, kaj sipsip nîpe magöŋhalö mî+ñ mî+ñ göp, pen kaj sipsip nîpe ap ur gö, uŋhai nîŋ dam dam udnab u, sipsip anîbu nöp mî+ñ mî+ñ yabîŋ gî+nab. ¹⁴ Anîb u rö, Bapi kale kumi kabö adö laŋ mî+döp u, ñî pai pro nîpe ap ur gagnîm, a göm, nîŋ nöp mî+döp.

* **18:8:** Mad 5:29-30 * **18:10:** Hib 1:14 * **18:11:** Luk 19:10

Añ mam kale gau kalöp gɨ najj gaiöl u

15 “Nɨbi bi añ mam, a gɨnabön gau, bi ap nöp gɨ najj gainɨm, ne pen ammön, nɨp aip ke mɨdmön, nöp nan nɨhön ga anɨbu waiö hagmön. Anɨg hagö, nɨŋ udö me, nañɨn namam ne yabiɨ mɨdeinab. * 16 Pen ne anɨg gö, nɨpe nɨŋagnab u, ne ammön, añ mam mɨhöp rö uɨ gɨ dammön, kale nɨŋ mɨdlö nɨŋöl gɨ, ne bi anɨbu aip manö hagmil. * 17 Pen ne anɨg gö, nɨpe manö udagainɨm u, nɨbi bi cöc aubal rö magöŋhalö nɨŋ mɨdlö nɨŋöl gɨ, manö anɨbu kalɨp hag ñɨmön. Pen ne anɨg gö, nɨŋ udageinab u, ne arö gɨmön. Anɨg ga nɨŋmön hagmön, ‘Bi anɨbu nɨbi bi God Manö nɨŋagöm, bi dakɨs udep rö u me, anɨg göp,’ a gɨmön, nɨp arö gɨmön.

18 “Anɨb u, yad kalöp nɨŋö hagabin, mɨnön naböŋ adö iɨ i wasö geinabim u, God nɨpe kumi kabö adö laŋ mɨdöm, u rö nöp wasö gɨnab; pen yau a geinabim u, nɨpe u rö nöp yau a gɨnab. *

19 “Yad kalöp hagabin, nɨbi bi mɨhöp mɨnön naböŋ iɨ i mɨdmil, manö hag adö añɨ lɨmil, Bapi yad kumi kabö adö laŋ mɨdöp u nɨp hag nɨŋeinabil u, hag nɨŋnabil rö gɨnab. * 20 Pen nɨbi bi mɨhöp aka mɨhau nɨgaŋ rö, gasi yɨp nɨŋöm, ap magum geinaböl u, yad kalɨp anɨ anɨb au mɨdeinabin,” a ga.

Bi wög gɨ ñeb najj u

21 Pida Jisas mɨdeia söl au apöm haga, “Bi Kub. Mam ap yɨp gɨ najj gainɨm u, ñɨn aigegö rö gɨ najj

* 18:15: Luk 17:3; Gal 6:1

* 18:18: Mad 16:19; Jon 20:23

* 18:16: Dud 19:15; Jon 8:17

* 18:19: Mak 11:24; Jon 15:7

geinab, yad n+ηem arö g+namη Ñ+n unbö mudun j+η u rö aka?” ga. ²² Hageia, Jisas haga, “Ñ+n unbö mudun j+η wasö; ne b+ an+bu nöp g+ naj g+ nab u n+ηmön arö g+ nabön u, ñ+n juöl ñ+n juöl unbö mudun j+η u n+ηmön arö g+ nabön. * ²³ God n+bi b+ udöm ram m+nöη kumi kabö adö laη au abad m+deinab u, aiud adö i rö m+döp. Kiη ap n+pe b+ wög g+ ñeb n+pe r+mnab kal+p mani r+mnab ñöm, hainö pen ñim a g+ nab. Hainö n+pe gas+ n+ηöm hagnab, ‘Kale naböη ñ+laη,’ a g+ nab. ²⁴ Pen m+döp u pen ñ+naböl, a gö, b+ ap n+pe mani ilöη ñ+n juöl iru yab+ nan naböη m+dnab b+ u daunaböl. ²⁵ Pen b+ an+bu pen n+pe kub yab+ m+dnab u me, pen ñ+nim rö lagnab. An+g gö, b+ kub u n+ηöm, b+ wög gep n+pe r+mnab kal+p hagnab, ‘N+pe göp an+bu rö, n+p udmim, n+bin ñ+ pai, nan n+pe n+hön n+hön m+döp gau magöηhalö udmim, dam sikim g+pe, rauaiöl n+ηöl g+, mani an+bu dap y+p ñ+mim,’ a g+ nab. ²⁶ An+g hagö, b+ an+bu pen, kugom y+möm, kiη u n+p hagnab, ‘Ne y+p mög n+ηmön, abad m+daimön; nan ad+η ne an+ b gau magöηhalö naböη ralnabin,’ a g+ nab. ²⁷ Hagö, kiη u n+p mög n+ηöm, nan naböη n+pe u, arö g+mön aru, a g+ nab.

²⁸ “An+g göm arö gö n+ηöl g+, b+ wög g+ ñeb an+bu n+pe pen amöm n+ηnab, b+ n+pe aip wög g+m+dil b+ ap m+deinab. N+p n+ηöm, uηam ud s+s löm hagnab, ‘Nöp mani ilöη añ+ ap ñ+nö u, naböη ral!’ a g+ nab. ²⁹ Hagö, b+ n+pe aip wög g+m+dil an+bu kugom y+möm manö neb neb g+ hagöm hagnab, ‘Ne y+p mög n+ηmön, abad m+daimön;

* **18:22:** Luk 17:4

nan naböŋ ne anıbu magöŋhalö naböŋ ralnabin,' a gınab. ³⁰ Hagö, bı anıbu manö nıp u niŋagöm hagnab, 'Nöp dam nagı leinabin, nan naböŋ anıbu naböŋ ralmön nöp me, höŋ arnabön,' a göm, nıp dam nagı lınab. ³¹ Anıg gö, bı nıpe aip wög gımıdal gau, kalıp hibur naij gö, amöm kiŋ u nıp manö anıbu magöŋhalö hag ñınaböl. ³² Hag ñılö, bı kub u, bı nıpe anıbu nıp wıñ alö aueinab hagnab, 'Ne wög gı ñeb bı naij yabił. Ne yıp miłöŋ gajan, nöp mög niŋem, nan naböŋ yad nöp miđöp u arö gıpin. ³³ Ne pen niñhön gınıg, bı ne aip wög gıpil u nıp u rö nöp mög niŋmön, arö gagpan?' ö gınab. ³⁴ Bı anıbu bı nıpe aip wög gımıdil u nıp mög niŋagnab u me, bı kub anıbu kal juöm, wög gı ñeb bı anıbu nıp dam nagı lep ka abadep bı gau ñöm hagnab, 'Nıp nagı lö, ilön gö niŋöl gı miđöm, nan naböŋ yıp u naböŋ magöŋhalö ralöm nöp höŋ arnab,' a gınab. *

³⁵ Kale añ mam rımnab kalıp u rö nöp geinabim, Bapi yad kumi kabö adö laŋ au miđöp u, kalöp pen u rö nöp gınab. Anıb u, nañın namam kale gau kalöp gı naij geinaböl u, kalıp mög niŋmim, miđmagö limim, arö gımim," a ga. *

19

Bı nıbi udnıg, böŋ nöp udnab; hainö nıp hag yuagnab

(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

¹ Jisas manö anıbu hag pıs göm, ram miñöŋ Galili arö göm, ram miñöŋ Judia, ñıg Jodan böŋ

* **18:34:** Mad 5:25-26 * **18:35:** Mad 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13

lödaŋ adö ara. ² Areia, nîbi bî iru yabîl nîp hain geila niŋjöm nîbi bî nan ga gau gö kamîŋ la.

³ Pen bî Perisi gau, Jisas nîp hag niŋno, manö naj rîmnap hagnîm, a göm, apöm hagla, “God Mosîs nîp hag ña lo manö u, nîbi ap nan pro ap gî naj gî nab u, bî nîpe nîp hag yunîg, hag yunab aka wasöŋ Ne niŋhön gasî niŋban?” ö gîla.

⁴ Hageila, Jisas haga, “God Manö kalî kîñ rîkla u kale amgö lî niŋapim arŋ Ram mînön hadame dagol gî la ñî n u, bî ap, nîbi ap, gî la. * ⁵ God haga, ‘Adö anîbu me, bî gau ni me nap aip mîdöm, nîbi udöl gî, ni me nap arö göm, kale ber mîhau jîm ñöl han mîdlö hañ romanŋ añî yabîl lî nab,’ a ga. * ⁶ Anîb u me, God hagö hañ romanŋ kale mîhöp wasö; uri jîm ñöl añî lî nab anîbu, bî ap apöm, kalîp hag ud asîk ke ke lagnab wasö,” ga.

⁷ Jisas anîg hageia, bî Perisi gau nîp hagla, “Pen niŋhön gîniŋ Mosîs manö ap kalî kîñ rîkôm haga, ‘Nîbi hag yunîg, nîbi i böŋ nöp arö gabin, a gîmim, köp ap kalî kîñ rîk ñîmim, hag yumim,’ a ga?” ö gîla. *

⁸ Hageila, Jisas haga, “Kale nîbi bî manö niŋ udagpim u me, Mosîs anîg haga. Pen God nîbi bî hadame gau gî la ñî n u, anîg gagmîdal. ⁹ Pen yad kalöp hagabin, bî an, nîbin u bî ap aip ud gîlö wasö, yîharîŋ nöp hag yuöm, nîbi hain nîbö udnab u, nîbi si udnab niŋjöm God niŋjö naj yabîl gî nab; nîpe nîbi si udep bî me u,” a ga. *

* **19:4:** Jen 1:27; 5:2 * **19:5:** Jen 2:24; Ep 5:31 * **19:7:** Dud 24:1-4; Mad 5:31 * **19:9:** Mad 5:32; 1Ko 7:10-11

¹⁰ Jisas anig hagö, bi nipe gau hagla, “Bi gau nibi kale yiharinj hag yuagnaböl u, bi praj midöm nibi udagöl u aij,” a gila.

¹¹ Hageila, Jisas haga, “Bi magöñhalö yiharinj midaiöl rö lagöp. God bi yiharinj midaiöl, a göm, hag la gau nöp, yiharinj midaiöl rö löp. ¹² Bi rimnap, kale wała lagö yag daubal gau, nibi udagpal. Bi rimnap, bi rimnap wała kalip rib gi dö gipal gau, nibi udagpal. Pen bi rimnap, God nibi bi udöm kumi kabö adö lañ au abad mideinab wög u gun, a göm, nibi udagpal. Kale bi praj midun, a gimim, bi praj mideinabim u aij,” a ga.

Jisas ñimagö ara nipe u ñi pai pro nabıc cög adö lañ la

(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Nibi bi gau, “Jisas ñimagö ñi pai hon nabıc cög adö lañ löm, God nip sabe gan,” a göm daueila, pen bi nipe gau kalip niñ ij halö löm hag gila.

¹⁴ Anig gälö, Jisas pen ñi pai anib gau wiñ alö aueila niñöl gi, bi nipe gau kalip haga, “Niñön ginig kalip anig hag gipimñ Ñi pai pro anib gau arö gipe yip aulan. God nibi bi udöm, kumi kabö adö lañ au abad mideinab u, ñi pai pro anib gau rö,” a ga. * ¹⁵ Anig hagöm, God ñi pai pro anib gau kalip pig mideian, a göm, Jisas ñimagö ara nipe u ñi pai pro nabıc cög adö lañ löm, ram mñnön migan ap ara.

Bi ap nan nipe iru nöp mideia
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

* **19:14:** Mad 18:2-3

16 Bî ap Jisas mîdeia au apöm haga, “Manö hag ñeb bî. Yad nan niñhön aij u gem, pör mîdep u udnam?” ö ga.

17 Hageia, Jisas haga, “Yîp niñhön giñg, nan aij mai, a giñmön, hag niñabön? God añî me Bî aij. Pen pör pör mîdeinam, a giñmön u, lo manö hagöm kalî kîñ rîkla gau niñmön hagöp rö giñmön,” a ga.
*

18 Hageia, haga, “Lo adö mai rö hagabön?” ö ga. Hageia, Jisas haga, “Wîp al pak gagmön; niñbi si bî si gagmön; nan si udagmön; manö kub hagnaböl u, manö pîral hagagmön; * 19 name nap manö hagöl adö u nöp niñmön hain giñmön; ne ke mîdmagö lîban rö, niñbi bî rimnap kalîp mîdmagö lîmön,” a ga. *

20 Anîg hageia, bî praj anîbu haga, “Lo manö gau magöñhalö niñ hakpin. Pen yad niñhön nan aij u gem, kamîñ pör mîdep u udnam?” ö ga.

21 Hageia, Jisas haga, “Mîd aij yabîñ giñnam, a giñmön u, nan ne gau magöñhalö yumön, mani udmön, niñbi bî mög gep rö gau kalîp niñmön me, mîd aij gep ne u mîdeinab God ram mîñöñ kumi kabö adö lañ au. Pen yad hagpin rö giñmön, aumön, yad aip ajaiul,” a ga.

22 Hagö, bî praj anîbu nan niñpe iru mîdeia rö, manö anîbu niñöm, gasî iru niñöl giñ ara.

23 Pen niñpe anîg göl arö niñöl giñ, Jisas bî niñpe gau kalîp haga, “Yad kalöp niñö yabîñ hagabin, niñbi bî mani nan kale iru mîdeinab gau, God niñp uñham gasî niñ udlö, kalîp udöm kumi kabö adö

* 19:17: Lep 18:5; Luk 10:28 * 19:18: Eks 20:12-16; Dud

5:16-20 * 19:19: Eks 20:12-16; Lep 19:18

laŋ au abad m̄deinab. ²⁴ Kaj kamel gau, kal̄t mauöt naḡt yubal m̄gan u arn̄g arnaböl; pen n̄bi b̄t nan iru m̄döp gau, God n̄p uŋham gas̄t n̄ŋ udlö, kal̄p udöm abad m̄deinab,” a ga.

²⁵ Jisas b̄t n̄pe gau manö an̄bu n̄ŋöm, gas̄t kub n̄ŋöm hagla, “Pen b̄t aij an̄bu, God ud kumi kabö adö laŋ au ud aragnab, a ḡpan u, n̄bi b̄t an rö ud arnab?” ö ḡla.

²⁶ Hageila, Jisas kal̄p n̄ŋöl ḡt haga, “N̄bi b̄t gau ke göl rö lagöp. God nöp me, nan n̄hön n̄hön ḡn̄g, ḡnab,” a ga.

²⁷ Jisas an̄g hageia, Pida haga, “Nöŋ! Hon nan hon gau magöŋhalö arö gun, ne aip nöp c̄g gun ajpun u, hon pen nan n̄hön udnabun?” ö ga.

²⁸ Hageia, Jisas haga, “Yad kalöp n̄ŋö hagabin, ñ̄n hain u yad mailö p̄döŋ halö apem, n̄bi b̄t magöŋhalö abad m̄deinabin. Ñ̄n an̄bu me, kalöp b̄t ȳp hain geinabim gau hagnö, Isrel n̄bi b̄t iŋ ke ke unbö m̄gan laŋ gau, kal̄p abad m̄deinabim. * ²⁹ N̄bi b̄t ȳp n̄ŋ udöm, ram, n̄ñ̄n n̄mam, n̄me nap, ñ̄t pai, wög ad̄ŋ, nan n̄hön n̄hön gau arö ḡnaböl gau, God kal̄p hauŋ gagnab; nan an̄b gau rö kal̄p pen iru yab̄t ñ̄öm, pör m̄dep kal̄p ñ̄nab. ³⁰ Pen n̄bi b̄t uri nöd araböl gau, hainö iru nöp jöl adö yab̄t gau m̄deinaböl. Pen n̄bi b̄t uri jöl adö yab̄t au m̄dpal gau, hainö iru nöp nöd am m̄deinaböl.
*

* **19:28:** Mad 25:31; Luk 22:30; Rep 3:21 * **19:30:** Mad 20:16; Luk 13:30

20

Nibi bi nagt wain wög gipal gau, manö hod riköm haga

¹ Jisas anig hagöm haga, “God nibi bi udöm abad mideinab u, aiud adö i rö midöp. Bi wain wög nap nibö ap, bi rimnap am daunö, wög yip u gilañ, a göm, ram gisön rika magö u uraköm, am bi rimnap ulhai niñöm, ² kalöp mani silpa magö añt añt raunabin, a göm, kalip aip manö hag adö añt löm, hag yuö, am wain wög nipe u wög geila. ³ Pen sidö yöp añ au ap ranab magö u, am maker au amöm niña, bi rimnap yiharin mideila. ⁴ Kalip niñöm haga, ‘Kale u rö nöp am wög yad u geinabim, yad kalöp mani kabö rö raunabin,’ a ga. ⁵ Hagö, am wög nipe u geila. Pen sidö añ kub lañ magö u abe, sidö gamin gab magö u abe, manö anibu nöp hagöm, bi rimnap halö udö, wög nipe u geila. ⁶ Sidö wad arnig gab magö u, kuöyañ maker au amöm niña, bi rimnap halö ap midep nöp mideila. Kalip haga, ‘Kale nihön ginig ñin i wög gagmim, yiharin yabit midpim?’ ö ga. ⁷ Hageia, nip hagla, ‘Bi ap hanip wög ap ñagöp,’ a gila. Hageila, kalip haga, ‘Kale u rö nöp am wain wög yad u gimim,’ a gö, am wög geila. ⁸ Duga magö u, wain wög nap u, bi abad midep nipe u nip haga, ‘Ne ammön, bi wög yip gaböl gau kalip hagö, aulö, bi hainö hagnö aubal gau, mani kalip u nöd ñimön; bi nöd hagnö aubal gau, mani kalip u hainö ñimön,’ a ga. *

⁹ “Hagö, bi abad midep u, bi anib gau kalip wiñ alö aueila, bi sidö wad arö niñöl gi, ap wög gila

* 20:8: Lep 19:13; Dud 24:15

gau, ap mani kale u nöd udla. ¹⁰ Pen kale anig göl udlö n+ñöl gi, bi nöd hagö, ap wög g+la gau, hag n+ñla e, ‘Hon mani kub u udnabun,’ a g+la u, pen hainö udöl gi n+ñla, kale mani a+ñ an+bu nöp udla. ¹¹ Udöm, ad+ñ bi wain wög nap n+bö u aip pen pen hagöm hagla, ¹² ‘Hon n+hön gi+nig, bi hain aubal gau mani udpal a+ñ u rö nöp udpun? Hon hil+m halö urakun, s+dö kal n+ñö n+ñöl gi, wög gi+no gi+no iru göp u, pen bi ap pro magö ap wög gajal mani ñ+ban rö nöp han+ñ ñ+ban!’ a g+la. ¹³ Hageila, bi wög naböñ nap n+bö u n+ñöm, bi kale ap n+ñ haga, ‘Mam, nöñ! Nöp gi naij gagpin. Nöp mani ñ+nabin a gi+pin rö ñ+bin. ¹⁴⁻¹⁵ Bi hain aubal gau, bi nöd aubal gau aip ad+ñ ad+ñ ñ+nig, ñ+nabin. U nan yad. An+ñ u, bi r+mnap ai gi+nig göm wasö gi+naböñ Kal+ñ halöwa+ö ñ+bin u, ne ai gi+nig gi+mön mulu lugöpñ Mani ñ+bin u ud ram ne aru!’ a ga,” a ga.

¹⁶ Jisas aiud an+bu hagöm, haga, “N+bi bi hain m+dpal gau, nöd m+deinaböl; n+bi bi nöd m+dpal gau, hain m+deinaböl,” a ga. *

Jisas kuöyañ haga, y+ñ al pak l+lö umem urakn-abin, a ga

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)

¹⁷ Jisas Jerusalem amöl gi, adan añ au, bi n+pe unbö m+gan lañ kal+ñ dam go+ gau amöm, ke m+daila n+ñöl gi kal+ñ haga, ¹⁸ “Kale n+ñim! Hon Jerusalem arno, Bi Ñ+ n+pe n+ñ mumug göm, n+ñ dam God n+ñ nan sabe gep bi kub gau abe, lo manö hag ñeb bi gau abe, ñ+magö adö kal+ñ u

* **20:16:** Mad 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30

leinaböl, kale nɪp manö kub hagöm hagnaböl, ‘Bɪ i nɪp al pak lep,’ a gɪnaböl. * 19 Anɪg hagöm, Juda bɪ wasö gau kalɪp ñeinaböl, nɪp hag juöm, rapɪn paköm, dam mab ba laŋ al pak lɪlö umnab. Ñɪn mɪhöp mɪdöm, ñɪn mɪhau nɪgaŋ u kauyaŋ uraknab,” a ga.

Jems aip Jon aip bɪ kub mɪdnɪg gasɪ nɪŋlö
(Mak 10:35-45)

20 Sebedi ñɪ nɪpe mɪhöp, nɪme ñɪ anɪb mɪhau uɔ gɪ, Jisas mɪdeia au apöm, ubör yɪhönj göm haga, “Yad manö ap mɪdajɪp auabin,” a ga.

21 Hageia haga, “Manö anɪbu nɪhön?” ö ga.

Hageia, haga, “Yɪp aij gɪnab u, hainö ne kiŋ mɪdmön, nɪbi bɪ abad mɪdeinabön ñɪn u, ñɪ yad mɪhau ba nöp au asɪknabil,” a ga. *

22 Anɪg hageia, Jisas haga, “Manö yɪp hag nɪɲbil u, nɪɲ aij gagpil. Ñɪg asɪ yad ñɪɲnɪg gabin u, kale mɪhönj u rö nöp ñɪɲnabil?” ö ga. Hageia haglö, “Yau! Ñɪɲnabil!” a gɪlö. *

23 Hagailö haga, “Nɪɲö hagabil. Ñɪg asɪ ñɪɲnɪg gabin u ñɪɲnabil. Pen bɪ an yɪjɪg böŋ lau, bɪ an sɪdagö böŋ lau asɪk mɪdeinabil u, hagagnabin. Manö u manö yad wasö; Bapi manö nɪpe. Nɪbi bɪ nɪpe ke hag löp gau anɪb rö mɪdeinabil,” a ga.

24 Bɪ nɪpe anɪb mɪhau manö anɪbu anɪg hagailö, bɪ nɪpe unbö sɪduŋ laŋ manö u nɪɲlö, mulu lugö, mamil mɪhau kalɪp manö hag gɪla. 25 Jisas pen bɪ nɪpe gau kalɪp magöŋhalö hagö aueila haga, “Kale nɪɲbim, Juda nɪbi bɪ wasö gau, kiŋ

* 20:18: Mad 16:21; 17:22-23 * 20:21: Mad 19:28; Luk 22:30

* 20:22: Mad 26:39; Jon 18:11

kale klö göm, abad m+dpal; b+ kub kale manö n+hön n+hön hagnaböl u n+ñöm, ana udöm, hain g+ naböl me. * ²⁶ Pen kale g+ pal rö gagmim. B+ an b+ kub m+ dain+ m u, b+ pro rö m+ döm, n+ bi b+ r+ mnap kal+ p wög g+ ñeb b+ rö m+ dain+ m. * ²⁷ B+ an b+ kub yab+ t m+ dain+ m u, b+ pro ramö gau rö m+ döm, n+ bi b+ r+ mnap kal+ p nag+ t wög gep b+ rö m+ dain+ m. ²⁸ B+ Ñ+ n+ pe u, n+ bi b+ gau kale wög y+ p g+ lañ a göm, auaga; wög kal+ p g+ ñ+ damem, hainö nan si nan naij g+ pal adö u haj+ t g+ umnö, kale kam+ ñ aröl, a göm, aua,” a ga. *

*Jisas b+ amgö we ga m+ hau gö, amgö ñ+ l n+ ñlö
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)*

²⁹ Pen Jisas daun kub Jeriko arö göm arö n+ ñöl g+ t, n+ bi b+ iru nöp n+ p hain g+ la. ³⁰ B+ amgö we m+ hau adan go+ t au as+ k m+ dlö n+ ñöl g+ t, “Jisas auab,” a g+ lö n+ ñmil, meg m+ gan dap ranmil haglö, “Depid Ñ+ n+ pe, hal+ p mög n+ ñmön!” a g+ lö.

³¹ Hagailö, n+ bi b+ gau kal+ p m+ hön n+ ñ ij halö hagöm hagla, “Manö hau+ t gagmil!” a g+ la. An+ g hagla u pen, manö kal+ p u udagöm, meg magö rap+ n dap ranmil haglö, “Depid Ñ+ n+ pe, hal+ p mög n+ ñmön!” a g+ lö. ³² An+ g hagailö, Jisas p+ döñ göm, kal+ p m+ hön w+ ñ alöm haga, “Hal+ p n+ hön gañ, a g+ mil, y+ p w+ ñ alabil?” ö ga. ³³ Hageia haglö, “B+ Kub, hal+ p amgö we göp u gö ñ+ l n+ ñul!” a g+ lö. ³⁴ Hagailö, Jisas kal+ p m+ hön mög n+ ñöm, amgö kal+ p u ud n+ ñö, yöp magö u nöp amgö ñ+ l n+ ñlö, n+ pe arö n+ ñöl g+ t, hain g+ lö.

* **20:25:** Luk 22:25-26 * **20:26:** Mad 23:11; Mak 9:35

* **20:28:** Luk 22:27; Plp 2:7

21

*Jisas Kiŋ rö Jerusalem ara
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)*

¹ Jisas bi nipe gau aip Jerusalem sösöl göm, ram m+nöŋ pro Bedpagi, Olip Dum söl amjakla. Amjaköm, bi nipe m+höp hag yuöm haga, ² “Kale m+hön ram r+iŋg aglö nö lödaŋ ammil niŋnabil, kaj donki n+me pi am+l m+hau nag+i ad+ik l+naböl m+deinabil. Niŋmil, nag+i u hub+kmil paŋ+i d dau-mil. ³ Pen n+bi bi ap apöm, n+hön g+n+g kaj donki hon u hub+ik ud arabil a gain+m u, pen hagemil, ‘Bi Kub u wög m+do, hagaj+p udn+g aubul,’ a g+imil, yiŋ+i d yau a geinab, daunabil,” a ga. ⁴ Pen kal+p m+hön hag yuö arlö an+bu, bi God manö hagep ap g+naböl, a göm, kal+i k+iñ r+ika rö nöp ga. Nipe haga,

⁵ “Jerusalem n+bi bi kal+p hagemim,
‘Kiŋ kale bi hain u, kaj donki adö u as+iköm, kalöp auab.

Nipe kaj donki pi adö u as+iköm auab,’ a g+mim,” a ga. *

⁶ Pen Jisas bi nipe hag yuö arlö an+ib m+hau, haga haga rö, ⁷ kaj donki n+me abe, pi marep abe paŋ+i d dauailö, bi nipe gau waŋ+i j m+lö ud juöm, kaj donki adö laŋ laila, Jisas adö au as+ika. ⁸ N+bi bi iru nöp, Bi Kub auab, a göm, waŋ+i j m+lö kale adö laŋ rol l+m+dal gau ud juöm, adan majö au l+la. R+mnap am köp u+taŋ, mab u+taŋ gau r+ib g+i dö g+i dapöm adan majö au l+la. ⁹ N+bi bi gau Jisas n+p b+g g+gabö göl amöl g+i meg magö dap ranöm hagla,

* 21:5: Sek 9:9

“Niñim! Depid rikö, rik damöm riköp u, auöp i.

Niþ aij a gabun!

Bi Kub niþ yuö auöp bi anibi me,
niþ aij a gabun!” a gila. *

¹⁰ Jisas Jerusalem amjakö niñöl gi, niþi bi gau magönhalö hag amil apil göm hagla, “Bi anibu an?” ö gila. ¹¹ Hageila, niþi bi Jisas aip aula gau hagla, “Bi i me Jisas, bi God manö hagep Nasared, ram minöñ Galili niþö u,” a gila.

Jisas niþi bi God sabe gep ram nan sikim geila gau kalip ridik gi höñ yan yua

(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹² Jisas God sabe gep ram raul yan amöm niña, niþi bi gau nan sikim gi mideila. Niþe niñöm, kalip magönhalö ridik yuöm, abañ bad mani löm, pen pen yimjik gaila gau ud ado göm, bi yaur sikim göm, mab po adö asik mideila gau, ud ado ga. ¹³ Anig göm kalip hag göm haga, “God Manö kali kliš rikla u, God haga,

‘Ram yad u yip sabe gep ram, pen kale gipim u,
bi nan si udep ram ap rö löp,’ a ga,” a ga. *

¹⁴ Pen Jisas niþe God sabe gep ram raul migan anibu midö niñöl gi, niþi bi amgö we ga rimnap, niþi bi ma naij ga rimnap aueila, kalip gö kamij la. ¹⁵ Niþe nan gagep rö gö, ñi pai pro gau wiñ alöl gi hagla, “Nöp aij a gabun! Depid Ni niþe! Use!” gila. Pen kale anig geila, bi God niþ nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe niñlö, kalip mulu yabıl luga. ¹⁶ Mulu lugö hagla, “Nöp hagaböl u niñabön?” ö gila. Hageila,

* **21:9:** Sam 118:25-26 * **21:13:** Ais 56:7; Jer 7:11

Jisas kalıp haga, “Yau! Hagaböl u niṅabin u pen kale manö rımnap kalı kliñ rıköm hagla, ‘God, ne gıñabön niṅöm ñı̄ pai pro ñı̄ painaṅ gau hib ne haglö adö arnab,’ a gı̄la. Kale manö kalı kliñ rıkla anı̄bu, amgö li niṅagim ar?” a ga. *

¹⁷ Anı̄g hagöm, kalıp arö göm, am ram rı̄ıg aglö Bedani hana.

Jisas hagö, mab kia u mı̄lep ga

(Mak 11:12-14,20-24)

¹⁸ Ruö Jisas ado gı̄ Jerusalem aramöm adan aṅ gau arö, nīp kīyö lö, ¹⁹ adan majö goł au nīṅa, mab kia ur ap mı̄deia. İ̄t au amöm nīṅa, magö ñı̄ṅeb pı̄laga; ułtaṅ au nȫp mı̄deia. Anı̄g gö Jisas haga, “Ne hainö magö ap pı̄lagnabön!” a ga. Anı̄g hagö nīṅöl gı̄, magö anı̄bu nȫp kia mab ur u mı̄lep ga. ²⁰ Anı̄g gö, bī nīpe gau nīṅöm, aiö göm hagla, “Aige göm mab anı̄bi yīṅı̄d mı̄lep göp?” ö gı̄la. ²¹ Hageila, Jisas kalıp haga, “Yad kalöp nīṅö hagabin, hon hagno God u rö nȫp gı̄ñab, a gı̄mim, gası̄ mı̄höp wasö, gası̄ añı̄ nȫp nīṅnabim u, gı̄ñab. Pen mab kia mı̄lep ga u nȫp wasö; dum ilö anı̄bi ĩ̄ı̄ı̄ gı̄ ñı̄g kub aṅ au aru, a gı̄ñabim u, arnab. *

²² “Pen kale God nīp nīṅ ud mı̄dmim, nīp hag nīṅnabim u, hagnabim rö nȫp gı̄ñab,” a ga. *

Jisas nīp hagla, “Nȫp an hagö anı̄g hag aṅabön?” ö gı̄la

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Jisas God sabe gep ram u amöm, nībi bī gau kalıp manö hag ñö nīṅöl gı̄, bī God nīp nan sabe

* **21:16:** Sam 8:2 * **21:21:** Mad 17:20; Luk 17:6; 1Ko 13:2; Jon 14:12 * **21:22:** Mad 7:7-11; 18:19

gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe apöm nıp hagla, “Nöp an ne anig gımön, a göp, niñmön anig gi ajabön?” ö gıla.

²⁴ Hageila, Jisas pen haga, “Yad kalöp manö ap hag niñnö, yıp hag ñıbe, yad pen an hagö wög gi pin u, kalöp hag ñınabin. ²⁵ Jon ni bi bi gau kalıp niğ pak ña u, ni pe ke gasi niñöm aua aka God hagö, apöm anig ga?” ö ga. Jisas anig hagö, kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, “Hon, ‘God yuö apöm ga,’ a geinabun u, hanıp hagnab, ‘Anıb u, Jon hagöp u niñhön gi niğ niñ udagpim?’ ö gi nab. ²⁶ Pen, ‘Jon gasi ni pe ke niñöm apöm ga,’ a geinabun u, ni bi bi gau hanıp kal gi naböl. Gasi kale u, Jon ni pe bi God manö hagep bi ap aua,” a gıla. * ²⁷ Anig hagöm, Jisas nıp hagla, “Hon niñagpun,” a gıla. Hageila, Jisas kalıp haga, “Kale yıp hag niğnim rö, yad pen an hagö yad apem gabin u, kalöp u rö nöp hag niğnabin,” a ga.

Jisas bi madöl miñhau, manö hod riköm haga

²⁸ Jisas anig hagöm haga, “Pen kale niñhön gasi niñabimñ Bi ap ni ni pe miñhöp miñdeinab. Ni ni pe nañi u nıp hagnab, ‘Ni me! Miñi wain wög u am wög gi,’ a gi nab. ²⁹ Hagö, ni ni pe hagnab, ‘Yade am gagnam,’ a göm, hainö pen gasi adog niñöm, am wain wög u geinab. ³⁰ Nap pen am ni wañig u nıp u rö nöp hag niñö, hagnab, ‘Yau, gi nam!’ a gi nab u pen am gagnab. ³¹ Pen ni anıb miñhau, an nap hagnab rö gi nab?” ö ga. Hageia, Juda bi kub anıb gau hagla, “Ni ni pe nañi u nöp nap hagnab rö gi nab,” a gıla. Hageila, Jisas haga, “Yad

* 21:26: Mad 14:5

kalöp n+ñö hagabin, kale y+har+ñ midpe n+ñöl g+
 b+ dak+s udpal b+ gau abe, b+ si udep n+bi gau
 abe, God n+bi b+ udöm kumi kabö adö lañ au abad
 m+deinab ram m+nöñ u, kalöp abhak löm arnaböl.
³² Jon b+ ñ+g pak ñeb u, kale n+hön n+hön g+pe God
 n+p aij g+nab u, kalöp hag ña, pen manö n+pe u
 udagpe. B+ dak+s udöm mani piral r+mnab halö
 udpal gau abe, b+ si udep n+bi gau abe, kale Jon
 manö haga adö an+bu n+ñöm, udla. Udla an+bu
 kale hadö n+ñbe, pen kale ke, Jon manö u udmim,
 nan si nan naj g+pim u, n+hön g+n+g an+g g+pun a
 g+mim, arö gagpe,” a ga. *

*B+ naj wain wög abadpal, manö hod r+köm
 haga*

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ Jisas haga, “M+ñi manö hod r+kem ap halö
 hagn+g gabin i n+ñim. B+ wög ad+ñ nap n+bö ap
 nag+ wain wög u g+ y+möm, waryö göm, nag+ wain
 magö pak hib jakep m+gan ap geinab. G+ löm,
 nag+ wain magö ap si ñ+ñnaböl u, n+ñ midaiun,
 a göm, ram m+lö kub ap göm, b+ r+mnab kal+p
 hagnab, ‘Kale nag+ wög y+p u abad midaimim,
 hainö p+löm po gö, y+p r+mnab, kale r+mnab
 udmim,’ a göm, ram m+nöñ m+lö yab+ñ gau arnab.

* ³⁴ Nag+ wain magö u po gö n+ñöl g+, b+ n+pe gau
 kal+p hagnab, ‘Wain wög yad gau ammim, b+ wög
 abad m+dpal gau hagnim, nag+ wain magö y+p
 r+mnab dauim,’ a g+nab. ³⁵ Kale wain wög gau
 amjklö, b+ wain wög g+ m+deinaböl gau uraköm,
 b+ ap n+p gabi paknaböl, b+ ap n+p böñ nöp al pak

* **21:32:** Luk 3:12; 7:29-30 * **21:33:** Ais 5:1-2

lilö umnab, bî ap nîp kabö ju paknaböl. ³⁶ Anîg gîlö, bî nagî wain wög nap nîbö anîbu, bî nîpe rapîn bad ap pen hag yunab. Hag yuö, areinaböl, bî nagî wain wög geinaböl gau, kalîp u rö nöp gînaböl. ³⁷ Anîg gîlö, bî wain wög nap nîbö u hagnab, ‘Ñî yad u yunö me, manö nîp u nîḡnaböl,’ a göm, hag yuö arnab. ³⁸ Ñî nîpe u amjakö, bî wain wög gî mîdeinaböl gau, nîp nîḡöm, kale ke hagnaböl, ‘Bî wög nap nîbö ñî nîpe u auab i. Nap hainö umeinab, nan wög gai i ñî nîpe udnab. Anîb u, nîp al pak lîno umö, hainö nan wög gai i magöḡhalö udnabun,’ a gînaböl. * ³⁹ Anîg hagöm, nîp dam wög adîḡ goḡ gau amöm, böḡ nöp al pak lînaböl. *

⁴⁰ “Anîg geinaböl u, hainö bî nagî wain wög adîḡ nap nîbö u apöm, kalîp nîḡhön nîḡhön gînîg gab?” ö ga.

⁴¹ Hageia hagla, “Bî naj gînaböl anîb gau kalîp geinab, ilön kub yabîḡ udöm umnaböl; hainö pen nîbi bî rîmnap halö udöm, kalîp nagî wain wög u lînab, wög anîbu gînaböl. Nagî wain magö po gînab ñîn u, nîp rîk dam ñînaböl,” a gîla.

⁴² Hageila, Jisas haga, “God Manö kalî kliñ rîkla u nîḡagpim rö löp. Kale kalî kliñ rîköm hagla, ‘Bî ram gep gau, kale kabö ram gînîg göm, kabö ap udöm hagla, “Kabö i kabö naj göp gö arö gun,” a gîla.

Pen Bî Kub nîpe geia nîḡöm

kabö anîbu nöp ram nîpe au kabö aij ke yabîḡ mîdöp.

Bî Kub nîpe anîg gaia,

* **21:38:** Mad 27:18 * **21:39:** Hib 13:12

hon niṅjun aiö yabiḷ gabun,' a giḷa. *

⁴³ “Kabö aij udagpim anibu, God kalöp Juda kai arö göm, niḷi bi ke gau niḷbö, nan niḷ niḷeb niḷnaböl gau, kalip udöm abad miḷdeinab. ⁴⁴ Niḷi bi kabö adö anibu ap lug paknaböl gau, kalip rapin nöḷ paknab; pen kabö anibu ju lugöḷ, niḷi bi pak riḷbiknab gau, böḷj nöḷ pa jö ma jö gi arnab,” a ga.

⁴⁵ Bi God niḷ nan sabe gep bi kub gau abe, bi Perisi gau abe, Jisas manö hod riḷköḷm haga anibu, kalip nöḷ haga u niḷjöm, ⁴⁶ niḷ nagḷ lun, a göḷ, gasḷ niḷḷa u pen niḷi bi gau, Jisas niḷ bi God manö hagep a giḷa u me, hanip kal hagnaböl, a göḷ, niḷ nan ap göḷ rö laga.

22

Bi niḷi udöm nan kub niḷḷbal (Luk 14:15-24)

¹ Jisas kauyaḷ manö hod riḷköḷm haga, ² “God niḷi bi udöm abad miḷdeinab u, aiud adö i rö:

“Bi kiḷ ap niḷ niḷpe u niḷi udnig gö, nan kub niḷḷniḷ, nan magö dap magum giḷnaböl. ³ Anig göḷ, bi niḷpe riḷmnap hag yuöm hagnab, ‘Niḷi bi hag liḷnö gau am hagpe aulö, nan kub niḷḷjun,’ a giḷnab. Anig hagö, kale am niḷi bi anib gau kalip hagnaböl u pen kale arö giḷnaböl. ⁴ Anig giḷlö, bi niḷpe riḷmnap pen kauyaḷ hag yuöm hagnab, ‘Kale am niḷi bi anib gau kalip hagnab,’ “Kiḷ u, kaj kau kub riḷmnap, kaj kau pi marep riḷmnap pak lauöm, nan gau magöḷḷhalö giḷ jḷn göḷ, ‘Auöl,’ a göḷ,” a giḷmim,’ a giḷnab. ⁵ Anig hagö, kale am hagnaböl

* **21:42:** Sam 118:22-23; Ro 9:33; 1Pi 2:6-8

u pen manö kalip u ud yunaböl. Rımnap nan wög kale gau arnaböl; rımnap mani wög kale gau geinaböl; ⁶ pen rımnap, kiñ bî nipe gau gî naij göm, al pak lîlö umnaböl. *

⁷ “Anig gîlö, kiñ anıbu niñö, hibur niñ u naij gö, ami bî nipe gau hag yuö, am niñi bî bî nipe al pak lınaböl anıb gau kalip magöñhalö al pak hak löm, daun kub kale u lau ju yulö arnab. ⁸ Pen bî niñ wög gî ñeb gau kalip hagnab, ‘Nan magö nan gau hadö magum gıpun, pen niñi bî nöd wıñ alnö gau auöl rö lagöp. ⁹ Anıb u, kale adan ramö gau ammim, niñi bî niñmim gau, kalip magöñhalö, ‘Aube nan kub ñiñun,’ a gımim, hañowañö uñ gı daube, nan kub ñiñun,’ a gınab. ¹⁰ Anig hagö, bî nipe gau am adan ramö ramö gau amöm, niñi bî aij gau, niñi bî naij gau kalip magöñhalö, ‘Aube nan kub ñiñun,’ a göm hañowañö uñ gı dapöm, bî niñi udöm nan kub ñiñnaböl ram raul anıbu amöm, sısı göl mıdeinab.

¹¹ “Kiñ anıbu pen, niñi bî aubal gau niñin a göm, ram raul yañ amöm niñnab, bî ap, nan ñiñniñg wañj libal u löm wasö, yiñharıñ nöp mıdeinab. ¹² Anig gö, niñ hagnab, ‘Bı me! Niñön gıniñg, niñi udöm nan ñiñniñg wañj libal u limön wasö, yiñharıñ nöp auban?’ ö gınab. Hagö, bî anıbu pen manö ap hagageinab. ¹³ Pen kiñ u bî nipe gau kalip hagnab, ‘Bı i ñımagö ma niñ gau nagı limim, dam sıbön göp añ yañ ud yube, niñi bî anıb gau aip meg magö hau jö göl gı, mıtöñ magö göl gı mıdlañ,’ a gınab,” a ga. *

* 22:6: Mad 21:35 * 22:13: Mad 8:12; 25:30; Luk 13:28

14 Jisas aiud anıbu hag pis göm, kalıp haga, “God nıbi bı iru nöp wıñ alnab, pen kalıp magöñhalö udagnab. Nıbi bı rımnab nöp udnab,” a ga.

*“Gapman bı kub Sisa nıp dakıs ñeb aka wasö?”
gıla*

(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

15 Pen bı Perisi gau, Jisas nıp manö nıhön hagno, pen hagö nıñun, nıp dam nagı lun, a göm, manö hag nıñ hag nıñ göm, * 16 bı kale ke rımnab, Herod bı nıpe rımnab yulö, Jisas mıdeia au amöm hagla, “Manö hag ñeb bı. Ne bı manö nıñö yabıl nöp hagabön. Bı rımnab nıñmön piñıñ gagpan. God hagöp rö nöp nıñmön, nıbi bı hag ñabön. 17 Anıb u, ne gası nıhön nıñban? Hon Isrel nıbi bı, Sisa bı kub daun kub Rom nıbö u, nıp dakıs ñeb aka ñagep wasö?” gıla. 18 Hageila, Jisas gası naij kale nıñöm haga, “Yıp nıhön gıñg neb neb göl gı apim, anıg göl hag nıñabım? 19 Kale dakıs ñıbal kabö magö ap ñıbe, nıñın!” a ga. Hagö, nıp kabö magö ap dap ñeila. 20 Jisas kabö magö anıbu nıñöm kalıp haga, “Kabö magö i, bı nabıc cög i, an nabıc cög mıdöpñ Hib u, an hib mıdöp?” ö ga. 21 Hageia hagla, “U bı kub Sisa,” a gıla. Hageila, Jisas kalıp haga, “Anıb u, Sisa nan nıpe mıdainım, Sisa nıp ñımim. God nan nıpe mıdainım, God nıp ñımim!” a ga. * 22 Anıg hagö, kale gası iru nıñöm, nıp arö göm arla.

* 22:15: Mak 3:6 * 22:21: Ro 13:7

*Umöm kauyaŋ uraknaböl aka göm, Jisas nı̄p
hag nı̄ŋla*

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Nı̄n anı̄bu nöp, Sadyusi bı̄ rı̄mnap Jisas mı̄deia au aula. Sadyusi nı̄bi bı̄ anı̄b gau hagnı̄dal, nı̄bi bı̄ umöm kauyaŋ urakagnaböl, a gı̄mı̄dal. * ²⁴ Kale Jisas mı̄deia au apöm hagla, “Manö hag nı̄eb bı̄. Mosıs haga, ‘Bı̄ ap nı̄bi udöm, nı̄ı̄ pai yag dapöm wasö, yı̄harı̄ŋ umeınab, nı̄mam nı̄pe u, nı̄bi anı̄bu udöm, nı̄ı̄ pai nı̄pe gau, a göm, yag daunı̄m,’ a ga. * ²⁵ Anı̄b u, bı̄ ı̄l halö unbö mudun jı̄ŋ u mı̄deınaböl. Nı̄mam nañı̄ u nı̄bi udöm, nı̄ı̄ pai yag dapöm wasö yı̄harı̄ŋ umnab. Anı̄g gö, nı̄mam yı̄gwö aŋ nı̄bö u pen nı̄bi anı̄bu nöp udnab. ²⁶ Nı̄mam yı̄gwö aŋ nı̄bö u pen nı̄bi anı̄bu udöm, u rö nöp nı̄ı̄ pai yag dapöm wasö, yı̄harı̄ŋ umnab. Anı̄b u, nı̄mam yı̄gwö nı̄gaŋ nı̄bö u nı̄bi anı̄bu udöm, u rö nöp nı̄ı̄ pai yag dapöm wasö, yı̄harı̄ŋ umnab. Anı̄bu nöp gı̄ dam dam, nı̄mam unbö mudun jı̄ŋ u, magöŋhalö nı̄ı̄ pai yag dapöm wasö, yı̄harı̄ŋ nöp umnaböl. ²⁷ Pen nı̄bi u, u rö nöp umnab. ²⁸ Nı̄mam gau kale magöŋhalö nı̄bi anı̄bu udla. Anı̄b u, nı̄bi bı̄ umbal gau uraknaböl nı̄n u, nı̄bi anı̄bu an udnab?” ö gı̄la.

²⁹ Hageıla, Jisas kalı̄p pen haga, “Kale God Manö hagöp u abe, God klö mı̄döp u abe, nı̄ŋaŋpım u me, dui hagnı̄m hagnı̄m, ‘Nı̄bi bı̄ gau umöm urakagnaböl,’ a gı̄pım. ³⁰ Nı̄bi bı̄ uraknaböl nı̄n u, nı̄bi gau bı̄ udagnaböl, bı̄ gau nı̄bi udagnaböl. Ejol kumi kabö adö laŋ mı̄dpal

* 22:23: Ap 23:8 * 22:24: Dud 25:5

rö u m+deinaböl. ³¹ Kale, ‘Nibi bi umöm urak-agnaböl,’ a g+pim u, God Manö kalı kłiñ rıkla rımnap nıñagpim ar? ³² God haga, ‘Yad Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale me yad m+dpin,’ a ga. Bi gau böñ nöp umblap u, God bi nöd umla anıb gau kalıp hagöm, ‘God kale yad m+dpin,’ a gagböp. Bi umlö, rıgöl gıla anıb gau kamıñ mıdpal u me, kalıp haga, ‘God kale yad m+dpin,’ a ga,” a ga. *

³³ Jisas manö anıbu hag ñö, nıbi bi m+deila gau nıñöm, aiö waiö gıla.

Lo kub yabıt u

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Jisas manö anıbu hag aij gö, Sadyusi bi gau manö ap pen hagöl rö laga. Pen Perisi bi rımnap, Jisas anıg ga u nıñöm Jisas m+deia au aula. ³⁵ Bi kale lo manö nıñ aij ga ap, Jisas nıñhön rö hagnım, a göm haga, ³⁶ “Manö hag ñeb bi. Lo manö u, manö adö mai manö kub yabıt mıdöp?” ö ga.

³⁷ Hageia, Jisas haga, “Gası rımıd ne u magöñhalö God lau adö arö, nıp mıdmagö yabıt lımön. * ³⁸ Manö kub nöd yabıt me u. ³⁹ Manö kub yıgwö anıbö u pen anıgöl mıdöp: ne ke mıdmagö lıban rö, nıbi bi ke nıbö gau abe mıdmagö lımön. * ⁴⁰ Manö mıñhau hagajın i, Mosıs lo manö kalı kłiñ rıka manö u magöñhalö abe, God manö hagep bi gau kalı kłiñ rıkla manö u magöñhalö abe, manö ıt kub yabıt me manö anıb mıñhau nöp,” a ga. *

* **22:32:** Eks 3:6 Mad 8:11 * **22:37:** Dud 6:5 * **22:39:** Lep 19:18; Mad 7:12 * **22:40:** Ro 13:10; Gal 5:14

Jisas hag niŋa, “Mesaia a gipim u, niþ bi an ñi niþe a gimim niþbim?” ö ga

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Perisi kai ap magum göm m+dlö niþöl gi, Jisas kalip manö ap hag niþöm haga, ⁴² “Kale Mesaia u niþ niþön gasi niþbimŋ Niþ bi an ñi niþe a gimim niþbim?” ö ga.

Hageia hagla, “Depid ñi niþe,” a gila. *

⁴³ Hageila, Jisas haga, “God Ana u Depid niþ gasi ñö niþöl gi, Depid niþe Mesaia u niþ ‘Bi Kub yad’ a ga. Depid haga,

⁴⁴ ‘Bi Kub manö hagöm, Bi Kub yad u niþ hagöp, “Ne ñimagö yijig yad lau adö m+dmön me, yad ginö, kauaŋ mauaŋ ne gau

kalip ab hi gi yunabön,” a göp,’ a ga. *

⁴⁵ Depid nap iŋaŋ niþe a gipim u pen Depid niþ ‘Bi Kub yad’ a ga. Anib u, kale niþön gasi niþbim?” ö ga. ⁴⁶ Jisas manö niþe u hag aij gö, kale niþ pen hagöl rö lagö me, piñig gi m+deila niþöm hainö Jisas niþ manö riŋnap halö hag niþaŋla.

23

Lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe gipal rö gagmim, a ga

(Mak 12:38-39; Luk 11:43,46; 20:45-46)

¹ Hainö ñin ap, Jisas bi niþe gau abe, niþi bi riŋnap abe, kalip manö hagöm haga, ² “Lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe, Mosi ka niþe u udöm, God lo manö Mosi hadame nöþ kal i kliñ ri ka rö hag ñibal. ³ Anib u, bi anib

* **22:42:** Jon 7:42 * **22:44:** Sam 110:1; Mad 26:64

gau kale God lo manö n̄hön hagöl u n̄iη udmim hain ḡimim; pen naḡi kale göl adö u n̄iηmim, hain gagmim. God lo manö hag ñ̄ibal u pen kale ke manö an̄ibu hain gagpal. * 4 Nan gau ḡimim, nan gau gagmim a ḡipal u, manö iru yab̄i nöp hagpal. Kale hagpal an̄ibu, wad̄i marö kub yab̄i u rö, n̄ibi b̄i gau kal̄ip gam ñ̄ibal u, pen kal̄ip mög n̄iηöm, r̄imnap ud as̄ik gagpal. 5 N̄ibi b̄i gau han̄ip nöp n̄iηlaη, a göm, God Manö kal̄i kliñ r̄ikla manö r̄imnap ud nable cög adö laη abe, ñ̄imagö gau abe li r̄ib̄iköm ajpal. Hon God b̄i n̄ipe me gau, a ḡilaη, a göm, wañ̄ij m̄ilö kub naḡi ad̄iη halö aij gau rol ḡipal. * 6 Kale nan kub ñ̄iηeb aη u amöm aka Juda magum gep ram gau amöm, b̄i kub mab po as̄ikpal adö u nöp as̄ikpal. 7 Gas̄i kale n̄iηbal u, n̄ibi b̄i iru m̄idpal aη gau arno, ‘Manö hag ñ̄eb b̄i kub auabön e!’ ḡilö, han̄ip aij ḡinab, a göm, n̄iηbal.

8 “Pen kale mam iñ̄ añ̄i m̄idpim rö, kalöp, ‘Hag ñ̄eb b̄i kub yad,’ a göm hagagöl. Hag Ñ̄eb B̄i Kub kale añ̄i ap nöp m̄idöp. 9 M̄inöη naböη iñ̄ i b̄i ap, ‘Bapi b̄i kub yad,’ a ḡimim hagagmim. Nap kale añ̄i ap nöp m̄idöp ram m̄inöη kumi kabö adö laη au. 10 Kale u rö nöp, ‘B̄i nab̄ic b̄i kub yad,’ a göm hagagöl. B̄i nab̄ic b̄i kub kale añ̄i ap nöp, Mesaia u nöp m̄idöp. 11 Kale aη au, n̄ibi b̄i an n̄ipe n̄ibi b̄i kub rö m̄idain̄im, n̄ipe n̄ibi b̄i wög ḡi ñ̄eb rö m̄idnab. * 12 N̄ibi b̄i hib kale ke haglö adö arnab gau, hib kale lugnab; pen n̄ibi b̄i hib kale ke haglö

* 23:3: Mal 2:7-8 * 23:5: Mad 6:1; Eks 13:9; Dud 6:8; Nab 15:38-39 * 23:11: Mad 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26

adö aragnab gau, hainö hib kub yabił mıdeinab.
*

*Lo manö hag ñeb bı gau abe, bı Perisi gau abe,
kale manö pir alöm gı naij gep bı*

(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; 20:47)

¹³ “Kale God lo manö hag ñeb bı gau abe, bı Perisi gau abe, kale manö pir alöm gı naij gep bı. God kalöp gı naij gınab. Kale ke God nıbi bı udöm kumi kabö adö lañ au abad mıdeinab mıgan u aragmim, nıbi bı arnıg gıpal gau kalıp adan rıkpim.

¹⁴ “Kale God lo manö hag ñeb bı gau abe, bı Perisi gau abe, kale manö pir alöm gı naij gep bı. God kalöp gı naij gınab. Kale nıbi pałpał ram halö si udpim. Anıbu pen, nıbi bı hanıp nıñöl, a gımim, God nıp manö mılö kub pıral gau nöp hagpim. Gıpim anıbu me, ilön kub yabił udnabim.

¹⁵ “Kale God lo manö hag ñeb bı gau abe, bı Perisi gau abe, kale manö pir alöm gı naij gep bı. God kalöp gı naij gınab. Nıbi bı gau manö hanıp u nıñöm hain gılañ, a gımim, ram mınöñ mılö gau ulhai nıñ ajmim, rımnap nıñmim hag ñıbe, kale ke Seden bı nıpe mıdpim rö wasö, kale Seden nıbi bı nıpe yıjıg göl yabił lınaböl.

¹⁶ “Nıbi bı gau kalıp God adan la u yam aij gıpun, a gıpim u, pen kale bı amgö we u me, kale ke nıñagpim! Anıg gıpim anıbu, manö kub yabił mıdöp. Nıbi bı gau kalıp manö pir almim hagpim, ‘Hon, “God sabe gep ram mıdöp rö, nıñö hagabun,” a gınabun u, hainö arö gun, a gınabun

* **23:12:** Pro 29:23; Luk 14:11; 18:14

u, arö gɨnabun. Pen gol udöm, nan God sabe gep ram raul yaŋ gɨla gau, hib anɨbu hagöl gɨ, “Nɨŋö hagabun,” a gɨnabun u, hagnabun rö nöp gɨnabun me; arö gagnabun,’ a gɨpim. * 17 Kale bɨ amgö we, bɨ hau! Kale gasɨ nɨhön nɨŋbim: gol u nan yabɨɩ aka God sabe gep ram uɩ u nan yabɨɩ Nan yabɨɩ me, God sabe gep ram uɩ nɨpe u. Ram uɩ mɨdeinab u, nan ram raul mɨdöp abe uɩ mɨdeinab me.

18 Manö ap u rö nöp, nɨbi bɨ gau kalɨp manö pir alminim hagnabun, ‘Hon, “God kabö bɨd nɨpe mɨdöp rö nɨŋö hagabun,” a gɨnabun u, manö nɨŋö hagnabun u nan yɨharɨŋ; hainö gasɨ ap nɨŋun, arö gun, a gɨnabun u, arö gɨnabun. Pen, nan God kabö bɨd adö au God nɨp pak sabe gɨ ñɨbal gau, hib anɨbu hagöl gɨ, “Nɨŋö hagabun,” a gɨnabun u, hainö gasɨ ke ap nɨŋun ke gun rö lagnab; hagnabun rö nöp gɨnabun,’ a gɨpim. 19 Kale bɨ gasɨ rɨmɨd lagöp gau, nan nɨhön u nan kubɨ Nan God nɨp pak sabe gɨ ñɨbal nan u, aka kabö bɨd adö au sabe gɨ ñɨbal uŋ Nan yabɨɩ me, kabö bɨd u. Kabö bɨd adö au mɨdeinab u me, nan anɨbu nan God nɨp ñeb rö lɨnab. 20 Pen ‘Kabö bɨd mɨdöp rö, nɨŋö hagabun,’ a gɨnaböl u, bɨd adö anɨbu nan dap laumɨdal halö hagnaböl. 21 Pen ‘God sabe gep ram mɨdöp rö, nɨŋö hagabun,’ a gɨnaböl u, u God ram nɨpe nɨŋöm God hib nɨpe halö hagnaböl. 22 ‘Kumi kabö adö laŋ mɨdöp rö, nɨŋö hagabun,’ a gɨnaböl u, God sea kiŋ asɨk mɨdöp au nɨŋöm sea kiŋ anɨbu abe, God sea kiŋ anɨbu asɨk mɨdöp u abe mɨdöp rö, nɨŋö hagabun a gɨnaböl. *

* 23:16: Mad 15:14 * 23:22: Ais 66:1; Mad 5:34

23 “Kale God lo manö hag ñeb bî gau abe, bî Perisi gau abe, kale manö pir alöm gî najj gep bî. God kalöp gî najj gî nab. Manö nî bi bî rî mnap kalîp hagpim adö u kale ke gagpim. Kamönj asi, nan hañwawö wög adîj ranöb u nîjbe, nan yabîl rö lö, wö ralbe, am siduñ lañ arö, God nîp añî ap ñun, a gîmim, pör nan kale God nîp ñî bim. Nan pro pro anîbu rö pör anîg gîpim, pen nîhön gînîg manö îl yabîl u anîg gagpimj Nî bi bî gau kalîp najj gînîm nagî adö u gagmim; kabö rö gînîm adö u gîmim. Kalîp mög nîjmim, ud aij gîmim. Gî nabun a gîmim, gîmim. * 24 Nî bi bî gau kalöp adan yamun, a gîpim, pen kale ke bî amgö we. Nan pro pro gau nîjbe, nan yabîl rö löp, pen nan kub nan hib waiö mîdöp gau nîjagpim.

25 “Kale God lo manö hag ñeb bî gau abe, bî Perisi gau abe, kale manö pir alöm gî najj gep bî. God kalöp gî najj gî nab. Pler kap kale gau rö, höñ adö gau ñîg lî yu aij gîpim u, pen anj yan nan si nan najj prî u ajmañ rauöm mîdöp. Hon nan iru udun, a gîmim, hañ romañ hon ke gî aij gun, a gîpim. * 26 Kale Perisi bî gau gasî rîmîd lagöp. Pler kap kale anj yan ñîg lî yu aij gîbep, höñ adö gau u rö nöp mîd aij gîböp.

27 “Kale God lo manö hag ñeb bî gau abe, bî Perisi gau abe, kale manö pir alöm gî najj gep bî. God kalöp gî najj gî nab. Wip kabö mîgan gau rîgöl göm, ajön pîl göm, ped rud mailö aij gö, nî bi bî gau nîjlö, aij göp, pen mîgan anj yan wip le hañj najj apöl gî mîdöp; kale unbö rö nöp

* 23:23: Lep 27:30; Mai 6:8 * 23:25: Mak 7:4

m+dpim. * 28 Kale unbö rö nöp, höñ adö hañ roman n+ñbun u, kale b+ aij rö löp u, pen kalöp an yañ, manö piral gau abe, nan si nan naj gau abe, pr+ u ajman rauöm m+dpim. *

*God kalöp pen g+ naj g+ñab, a ga
(Luk 11:47-51)*

29 “Kale God lo manö hag ñeb b+ gau abe, b+ Perisi gau abe, kale manö pir alöm g+ naj gep b+. God kalöp g+ naj g+ñab. B+ God manö hagep hadame nöp allö r+göl g+la uñöm ka adö u r+ b ad+ik g+ aij göl g+ haggim, 30 ‘Ap+ bac b+ g+la rö u, hon God manö hagep b+ gau kal+p al pakagbnop,’ a g+pim. 31 Pen haggim an+bu, b+ God manö hagep gau kal+p al pak l+m+dal it u me, hon m+dpun, a g+mim, haggim. * 32 An+ b u, ap+ bac b+ g+ naj g+la u rö, kale u rö nöp g+ñabun, a g+mim u, u rö nöp g+mim! 33 Kale haiño ñ+ pai gai i. Hainö God n+bi b+ manö kub haggöm, mab ke inab yañ yunab ñ+n u, kale aigö g+mim p+ñ+ñ g+ ke gau arnabimñ Wasö yab+ł. Adan kale ap m+dpaginab. *

34 “An+ b u, yad kalöp hagabin, yad b+ God manö hagep r+mnab, b+ gas+ k+id hi+k n+ñeb r+mnab, b+ manö hag ñeb r+mnab yunö, kalöp aueinaböl, r+mnab al pak l+ñabim, r+mnab mab ba lañ al pak l+ñabim, r+mnab Juda magum gep ram raul m+gan kale u pakñabim, r+mnab p+ñ+ñ g+ arlö n+ñöl g+, ram m+nöñ gau gau r+d+ik g+ yunabim. 35 An+ b u me, God n+bi b+ kam+ñ aij n+pe gau, hadame nöp allö auöp i rö, manö marö

* 23:27: Ap 23:3 * 23:28: Luk 16:15 * 23:31: Ap 7:52

* 23:33: Mad 3:7; 12:34; Luk 3:7

u udnabim. Adam ñi nipe, gi aij nöp gim+döp bi u, Ebol nöp nöd il göm al pak löm, al dapöm, al dapöm, hainö Berekaia ñi nipe Sekaraia nöp, God nöp sabe gep ram au daŋ, kabö ud gila bíd au daŋ m+dö niñöl gi, nöp aŋ au al pak lila.
* 36 Yad kalöp niñö yabił hagabin: nan gipim anıbu, manö anıbu kalöp mıñi mıdpim gai i ado gi aunab.

*Jisas Jerusalem niñö, mög gö, mi-töŋ ga
(Luk 13:34-35)*

³⁷ “Jerusalem niñi bi, niñi bi mög gep rö yad gai i. Bi God manö hagep God kalıp yua bi gau, ram mınöŋ kalöp u aulö, kabö jumim pör nöp al pak libim. Yad kalöp kılakıl niñe pi gau gıpal rö, dam auan mo yad gau lınam a gi libin u pen yıp niñmim arö gıpim. ³⁸ God nipe God sabe gep ram kale u arık ara; cög nöp mıdöp. * ³⁹ Uri yıp niñagnabim; hainö, ‘God bi hanıp a göm yua bi i, aij yabił auab,’ a gimim, ñin anıbu nöp, yad kauyaŋ niñnabim,” a ga. *

24

*God sabe gep ram u ud wał ginaböl, a ga
(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)*

¹ Jisas God sabe gep ram u arö göm, höŋ arö niñöl gi, bi nipe gau nıp hagla, “God sabe gep ram aij gai i nöŋ!” a gila.

² Hageila, kalıp haga, “Kale nan anıb gau magöŋhalö niñmim hagabim u pen yad kalöp niñö

* 23:35: Jen 4:8; 2Kr 24:20-21 * 23:38: 1Ki 9:7-8; Jer 22:5

* 23:39: Sam 118:26

yabił hagabin, hainö ram i ud wał gi+naböl u, kabö ap kabö ap adö u rö mi+dageinab,” a ga. *

Hainö mi+d aij g+naböl
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

³ Jisas am Olip Dum laŋ asi+k mi+dö ni+ŋöl gi, bi ni+pe gau apöm, kalpe ke nöp ap Jisas ni+p agami+j hag ni+ŋöm hagla, “God sabe gep ram ud wał gi+naböl a gi+pan u, mañ mai rö ani+g gi+nabölŋ Hon nan ni+hön u gö ni+ŋun, ne söl aunabön ni+ŋöm ram mi+nöŋ naböŋ ił i ur gi+nab, a gun ni+ŋnabun?” ö gi+la.

⁴ Hageila, Jisas haga, “Ni+ŋ aij yabił gi+mim. Ni+bi bi ri+mnap kalöp piral hagnaböl. ⁵ Bi iru nöp apöm, ni+bi bi gau kal+p pir alöm, hib yad u udöm hagnaböl, ‘Yad nöp Krai+ u,’ a gi+naböl. Ni+bi bi iru nöp manö piral kale u ni+ŋ udnaböl. *

⁶ Söl au pen pen gi+lö, gu gö ni+ŋnabim; pen mi+lö yabił gau pen pen gi+naböl u, manö u nöp auö ni+ŋnabim. Ani+g gö ni+ŋmim, ñin hain u aunig gab a gi+mim pi+ñi+ŋ gagmim. U yi+har+i+ŋ pen pen alnaböl. Ñin hain u hainö aunab. ⁷ Ni+bi bi mi+gan ri+mnap uraköm, ni+bi bi mi+gan ri+mnap aip pen pen gi+naböl. Ki+ŋ mi+gan ri+mnap uraköm, ki+ŋ mi+gan ri+mnap aip pen pen gi+naböl. Ram mi+nöŋ gau magöŋhalö munmon udöm, ki+yö kub yabił apöm gi+nab. ⁸ Ani+g geinab, kalöp ni+bi ñi+ pai ñi+ŋöb rö u gö, söl mi+döp a gi+mim ni+ŋnabim.

⁹ “Kale ni+bi bi yad mi+deinabim rö, ni+bi bi ram mi+nöŋ gau magöŋhalö kalöp iru ni+ŋöm, dam nag+i löm, gi+ naij göm, böŋ nöp al pak li+naböl. * ¹⁰ Ñin

* 24:2: Luk 19:44

* 24:5: Mad 24:23-24 1Jn 2:18

* 24:9:

Mad 10:22

anɪbu, nɪbi bɪ God nɪp nɪŋ uɔpal gau iru nöp nɪŋ uɔep magö kale u arö göm, mɪɔeimam kale ke gau nɪŋlö mulu lugö, kalɪp ud bɪ kauaɫ mauaɫ ñɪmagö adö u lɪnaböl. ¹¹ Pen nɪbi bɪ iru nöp apöm, “Hon God manö hagep bɪ,” a göm, manö pɪral haglö, nɪbi bɪ iru nöp manö pɪral kale u uɔnaböl. * ¹² Nɪbi bɪ gau nagɪ naj adö u gɪlö gɪlö, magöŋhalö rö gasɪ adö anɪbu nɪŋöm, mɪɔmagö lep adö u hauɫ gɪnaböl. ¹³ Pen nɪbi bɪ an God manö aij u nɪŋ ud pɪdöŋ göm, hagöp rö göm, nɪbi bɪ ke nɪbö gau mɪɔmagö löm gɪ nöp mɪɔeinaböl gau, God nɪbi bɪ anɪb gau kalɪp magöŋhalö ud kamɪŋ yunab. * ¹⁴ Pen God nɪbi bɪ uɔöm abad mɪɔeinab manö aij u, ram mɪnönŋ ke gau gau nɪbi bɪ ke ke gau nɪbö gau nɪbö magöŋhalö yabɪɫ haglö haglö am haknɪg gab u me, ñɪn hain anɪbu aunab. *

Bɪ ap God sabe gep ram u gɪ naj yabɪɫ gɪnab, a ga

(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

¹⁵ “Pen bɪ God manö hagep Daniel hadame nöp haga rö u gɪnab. Nɪpe haga, ‘Kale nɪŋnabim, God sabe gep ram raul mɪgan uɫ u, nan asɪ masɪ naj yabɪɫ gep ap urak mɪɔeinab,’ a ga. (Kale nɪbi bɪ manö i uri nöp amgö lɪ nɪŋnabim gau, manö anɪbi ɪɫ u nɪŋ aij gɪmim!) * ¹⁶ Kale nɪbi bɪ ram mɪnönŋ Judia mɪɔeinabim gau, nan naj anɪbu nɪŋmim, yɪŋɪd pɪñɪŋ gɪ nö ilö gau armim. ¹⁷ Nɪbi bɪ ram adö laŋ mɪɔeinabim gau, nan hon rɪmnap udun a gɪmim, ado gɪ ram raul aragmim. * ¹⁸ Nɪbi

* **24:11:** Mad 24:5,24 1Jn 4:1 * **24:13:** Mad 10:22 * **24:14:**

Mad 28:19 * **24:15:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **24:17:** Luk 17:31

bî wög naböŋ gau ajeinabim gau, waŋj mîlö ap udun a gîmim, ado gî ram aragmim. ¹⁹ Pen ñin anîbu nîbi ñî mudun halö mîdeinabim gau abe, nîbi ñî painaŋ ci ñeinabim gau abe, uŋham yabiŋ arnabim.

²⁰ “Pen God nîp sabe gîmim haggim, ram yîgön göp ñin u piñîŋ gî aragun, a gîmim; God nîp sabe gep ñin kale u gagnîm, a gîmim. ²¹ Nîhön gîniŋ, God hadame dagol gau ram mînöŋ gî la ñin u riköm, mîd damöm mîñî mîdpun ñin i, nan naij anîbu rö gaga; hainö anîbu rö gagnab. * ²² Yiŋharîŋ u, nan naij anîbu pör gö, nîbi bî magöŋhalö um hakblap. Pen Bî Kub u nîbi bî nîpe udnab gau kalîp gasî nîŋöm, wasö gö me, nan naij anîbu yöp magö ap gî nab.

²³ “Ñin anîbu nîbi bî rîmnap kalöp hagnaböl, ‘Nîŋim! Krais mîdöp i! Krais mîdöp dan!’ a gî naböl u, pen nîŋö haggal a gîmim, nîŋaggimim.

* ²⁴ Nîbi bî rîmnap, God nîbi bî nîpe hag la gau, böŋ hanîp lau aulan a göm, piral hagöm hagnaböl, ‘Yad me Krais; yad me bî God manö hagep bî ap,’ a göm, nan gagep rö rîmnap gî naböl. Pen God nîbi bî nîpe hag la gau udagnaböl, wasö. * ²⁵ Anîb u, nîŋ aij gîmim. Nan nîhön nîhön hainö gî nab u, yad kalöp hadö hagnö nîŋbim u me, nîŋ aij göl gî mîdaimim.

²⁶ “Anîb u, nîbi bî rîmnap apöm kalöp hagnaböl, ‘Krais apöm mîdöp ram mînöŋ kabö nöp mîdöp an gau,’ a gaiöl u, anîb gau aragmim. Rîmnap pen hagnaböl, ‘Krais apöm pi göl mîdöp

* **24:21:** Dan 12:1 * **24:23:** Mad 24:5 * **24:24:** Dud 13:1-3; 2De 2:8-9; Rep 13:13-14

gai i, a gaiöl u, niñö hagpal a gi+mim niñagmim.
 * 27 Yad Bi Ñi nipe aunabin ñin u, añ+m añ+m
 udöm, amdam magö bol u adiñ miñ nibö adiñ jñ
 aröp rö u gö niñöl gi, aunabin. * 28 Wal wayöñ ap
 umöl mideinab u, yaur apöm magum geinaböl. *

Bi Ñi nipe aunab ñin u

(Mak 13:24-27; Luk 21:25-28)

29 “Pen marö kub anibu gi dam pis gö niñöl
 gi, sidö u mailö gagnab; rak+n u mailö gagnab;
 gapi gau kumi kabö lañ nibö ju lugnab; nan kumi
 kabö adö lañ gau, gau nibö gau nibö ginab. *

30 Ñin anibu, Bi Ñi nipe aunig gö niñöl gi, kumi
 kabö adö lañ ke lö, ni bi bi ram minöñ gau ke ke
 midpal rö niñöm, mitöñ ginaböl. Bi Ñi nipe Nap
 pidöñ u udöm, mailö aij unbö ke halö kumi bad
 adö au auö niñöl gi, niñaböl. * 31 Aññ magö
 kub hagö niñöl gi, ejol nipe gau hag yuö, ni bi
 bi nipe, udnabin, a göm hag la gau udnig, ram
 minöñ it i midöp midöp rö gau gau amöm, udöm
 nip daunaböl. *

Mab rauan u niñmim

(Mak 13:28-31; Luk 21:29-33)

32 “Kale niñbim, mab rauan uññ sidöp löm,
 söl pidöñ ginig gab niñöl gi, sidö linig gab a
 gi+mim niñbim. 33 Anib u rö, hainö nan hagnin
 gau gö niñöl gi, “Bi Ñi nipe ado gi aunab ñin u
 miñi söl yabit midöp; magö pro marap midöm,

* 24:26: Luk 17:23-24 * 24:27: Mad 24:37-39 * 24:28: Luk
 17:37 * 24:29: Ais 13:10; 34:4; Esi 32:7; Joe 2:10,31; 2Pi 3:10;
 Rep 6:12-13 * 24:30: Sek 12:10; Rep 1:7; Dan 7:13 * 24:31:
 1Ko 15:52; 1De 4:16

apjaknab,” a gımim, nıñnabim. ³⁴ Yad kalöp nıñö hagabin, nıbi bı mıñni mıdpal gau umagnaböl, kamıñ mıdlö nıñöl gı, nan anıb gau magöñhalö gınab. * ³⁵ Kumi kabö adö lañ abe, mıñnöñ naböñ ıñ i abe ur gınab, pen manö magö yad ur gagnab.
*

Ñın mai yad Bı Ñı nıpe aunabin u, nıbi bı ap nıñagöp, a ga

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

³⁶ “Yad magö mai rö, ñın mai rö aunabin u, nıbi bı nıñagpal; ejol gau nıñagpal; yad ke God Ñı u pen yad abe nıñagpin; Bapi nıpe ke nöp nıñöb. *

³⁷ “Yad Bı Ñı nıpe ado gı aunabin ñın u, Noa mıdeia ñın u, gı mıdmıdal rö nöp gı mıdeinaböl.

* ³⁸ Hadame nöp Noa mıdeia ñın anıbu, ñıg u nıbi bı gau kalıp ud yuö yuaga magö u, kale nan ñıñöl gı, ñıg ñıñöl gı, nıbi bı udöl gı, gı mıdlö nıñöl gı, Noa ñıg magıb kub mıgan u arö, ñıg apöm kalıp magöñhalö ud yuö yua. ³⁹ Pen kale nan ap gınab a göm nıñagla; ñıg u kalıp ud yuö yuö nıñöl gı nöp nıñla. Hainö yad Bı Ñı nıpe aunabin mañu, anıg unbö rö nöp gınab. * ⁴⁰ Ñın anıbu, bı mıñhöp wög adıñ gau wög gı mıdeinabil u, bı ap udem, ap arö gınabin. ⁴¹ Pen nıbi mıñhöp plaua gınıg, wid magö pa jö ma jö ługaług geinabil u, ap udem, ap arö gınabin.

⁴² “Yad Bı Kub aunabin ñın u nıñagpim u me, nıñ aij göl gı mıdaimim. * ⁴³ Bı ram nap nıbö u,

* **24:34:** Mad 16:28 * **24:35:** Mad 5:18 * **24:36:** Ap 1:7;

1De 5:1-2 * **24:37:** Jen 6:5-8 * **24:39:** Jen 7:21-23 * **24:42:**

Mad 25:13

bɪ nan si udep u magö mai aunab u niŋböp, niŋ aij gɪböp; ram niŋpe pa jö gɪ raul dan am nan niŋpe gau si udagböp. * ⁴⁴ Anɪb u rö, kale gɪ jɪn gɪmim mɪdaimim. Wasö u, Bɪ Ñɪ niŋpe auagab a gɪmim, hauɪ padö gɪ mɪdeinabim ñɪn u nöp aunabin.

*Bɪ wög gɪ ñeb rɪmnap wög gɪ aij gɪpal, rɪmnap wög gɪ aij gagpal, a ga
(Luk 12:14-48)*

⁴⁵ “Bɪ kub ap adan arniŋ göm, bɪ an wög gɪ aij gɪnab u niŋp hag löm hagnab, ‘Bɪ wög yɪp gɪ ñɪbal rɪmnap kalɪp abad mɪdmön, nan magö kalɪp gau niŋpe li aij göl gɪ mɪdaimön,’ a göm, arnab. ⁴⁶ Hainö ado gɪ apöm niŋnab, haga rö nöp geinab. Anɪg niŋjöm niŋp ud aij yabɪɪ gö niŋöl gɪ, bɪ wög gɪ ñeb niŋpe miñ miñ gɪnab. ⁴⁷ Yad kalöp niŋjö hagabin, niŋp hag lö, nan niŋpe gau magöŋhalö abad mɪdeinab. *

⁴⁸ “Pen bɪ niŋpe hag liɪnab anɪbu mɪd damöm, bɪ kub miñi auagnab, a göm, ⁴⁹ niŋbi bɪ wög gɪ ñeb rɪmnap kalɪp miñu magö paköm, am bɪ ñiŋ ñiŋjöm hauɪ liɪbal gau aip aŋ haköm, nan ñiŋjöm, ñiŋg ñiŋjöm gɪ mɪdeinab. ⁵⁰ Bɪ wög gep anɪbu, bɪ kub yɪŋɪd auagnab, a göm, hauɪ padö göm mɪdeinab ñɪn u nöp, bɪ kub aunab. ⁵¹ Apöm, niŋp gɪ naij yabɪɪ göm, niŋbi bɪ piral hagöm, “Hon Bɪ Kub niŋbi bɪ niŋpe me,” a göm piral hagpal gau aip hag yunab. Hag yuö, kale am meg hau rɪbɪköm, mɪɪtöŋ gɪ mɪdeinaböl.

* **24:43:** Luk 12:39-40; Rep 16:15 * **24:47:** Mad 25:21,23

25

Nibi praj unbö sîduj laŋ, manö hod riköm haga

¹ “God nibi bi udöm abad mideinab ñin anibu, aiud adö i rö ginab. Bi ap nibi udnig gab. Nibi praj unbö sîduj laŋ nan kub ñinigin arnaböl. Nibi praj anib gau, bi anibu nip am adan aŋ au ninun ut gi dam ram aunabun a göm, lam ke ke udöm arnaböl. * ² Pen nibi praj anib gau, unbö mamid u gasi nin aij ginaböl; unbö mamid u gasi nin aij gagnaböl. ³ Nibi praj gasi nin aij gagnaböl gau, lam udöm, lam lauep wel rimnap halö ud aragnaböl. ⁴ Pen nibi praj gasi nin aij ginaböl anib gau, lam udöm, lam lauep wel rimnap ral barol migam u löm, halö halö ud arnaböl. ⁵ Pen nibi praj anib gau kale magörhalö amjaköm, abad midlö midlö, bi nibi udnig ginab u yinid auageinab me, uhön auö hon han arnaböl.

⁶ “Pen sibön aŋ kub yaŋ, nibi bi rimnap wiñ alöm hagnaböl, ‘Bi nibi udnig gab u auab. Nip am adan aŋ u ninmim, ut gi dauim,’ a ginaböl. ⁷ Anig hageinaböl, nibi ugan unbö sîduj laŋ anibu magörhalö uraköm, lam wik kale gau gi aij ginaböl. ⁸ Anig göm, nibi gasi nin aij gagnaböl ugan u, nibi gasi nin aij ginaböl ugan u kalip hagnaböl, ‘Lam hon gau hoŋ ginig gab u, wel köl gau hanip rimnap ñim,’ a ginaböl. ⁹ Anig hageinaböl u, pen nibi gasi nin aij ginaböl ugan u hagnaböl, ‘Wasö! Hon wel hon kölape rimnap ñinabun u, wel hon ulep ginab. Kale wel rauep ram ap gau ammim, kale ke rauim,’ a ginaböl. ¹⁰ Anig hageinaböl, wel rauep ram u arnaböl

* **25:1:** Rep 19:7; Luk 12:35

magö u, bî nîbi udnîg gî nab u apjaknab. Nîbi gasî nîñ aij gî naböl ugan u, bî anîbu aip ram raul mîgan arlö nîñöl gî, nîpe ajöñ gî ñî nab. ¹¹ Hainö pen nîbi praj gasî nîñ aij gagnaböl ugan u apjaköm hagnaböl, ‘Bî kub! Bî kub! Hanîp ajöñ u hi+k,’ a gî naböl. * ¹² Hageinaböl, hagnab, ‘Yad kalöp nîñö yabîñ hagabin, yad kalöp nîñagpin,’ a gî nab,” a ga. * ¹³ Jisas manö anîbu hagöm nîbi bî gau haga, “Anîb u, kale Bî Kub u ñîñ mai aka magö mai aunab u nîñagpin rö, nîñ aij gî mim mîdaimim,” a ga. *

*Bî kub ap bî wög gî ñeb nîpe gau kalîp mani ña,
manö hod rîköm haga
(Luk 19:11-27)*

¹⁴ “Pen aiud udnîg gabin adö i rö gî nab. Bî kub ap ram mîñöñ mîlö kub gau arnîg, bî wög gî ñeb nîpe gau kalîp wiñ alö aulö, nan nîpe gau abad mîdeilan, a göm, kalîp ñî nab. ¹⁵⁻¹⁶ Bî nîpe anîb gau, wög gî naböl gî naböl rö nîñöm, mani nîme löm, bî ap nîp paip dausan ñî nab, ap nîp du dausan ñî nab, ap nîp wan dausan ñî nab. Ñöm, nîpe am gau mîdö nîñöl gî, bî paip dausan udnab u, mani anîbu udöm, sîkim gî dam amîl apîl göm, mani sinîñ paip dausan udnab. * ¹⁷ Bî du dausan udnab u, u rö nöp, mani anîbu udöm, sîkim gî dam amîl apîl göm, mani sinîñ du dausan udnab. ¹⁸ Pen bî mani wan dausan udnab u, damöm, uñöm udöm mîñöñ ñî nab.

* **25:11:** Luk 13:25-27 * **25:12:** Mad 7:23 * **25:13:** Mad 24:42 * **25:15-16:** Ro 12:6

19 “Hainö mid damöm, bi wög gi ñeb anib gau bi kub kale u ado gi apöm, mani ñibin anibu nihön nihön gipal, a göm, kalip hag niñnab. 20 Hag niñö, bi paip dausan udnab u, mani niñe u dap ñöm hagnab, ‘Bi kub, nöj! Yip mani paip dausan nöp ñina pen yad mani anibu udem, sikim gi ado malo gi damem, paip dausan mani sinij udpin me i,’ a ginab. 21 Hagö, bi kub u pen hagnab, ‘Aij göp. Ne wög gi ñeb bi aij. Ne yip wög gi aij gi ñiban u me, anig gipan. Ne nan pro u anig gi aij gipan u, nöp hagnö, nan kub gau abad midainabön. Ne apön, ram yad u miñ miñ yabit göl gi midaimön,’ a ginab. *

22 “Bi mani du dausan udnab u, u rö nöp mani niñe u dap ñöm hagnab, ‘Bi kub. Yip du dausan nöp ñina pen yad mani anibu udem, sikim gi ado malo gi damem, du dausan mani sinij udpin me i,’ a ginab. 23 Hagö, bi kub u hagnab, ‘Aij göp. Ne wög gi ñeb bi aij. Ne yip wög gi aij gi ñiban u me, anig gipan. Ne nan pro u anig gi aij gipan u, nöp hagnö, nan kub gau abad midainabön. Ne apön, ram yad u miñ miñ yabit göl gi midaimön,’ a ginab.

24 “Pen bi mani wan dausan udnab u, mani niñe u dap ñöm hagnab, ‘Bi kub. Yad nöp niñbin; ne bi kal yabit. Niñi bi ne rimnap wög waryö kale gipal gau, ne yiharij hal dapön niñban. 25 Ne anig gipan rö, yad piñij gem, mani ñina u damem, uföm udem miñnö miñdmidöp u, miñi mani ne dap ñabin me i,’ a ginab.

* 25:21: Mad 24:45-47; Luk 16:10

26 “Hagö, bi kub u hagnab, ‘Ne bi naij wög gagep ap. Nibi bi yip wög waryö gipal gau, nan yiharin hal dapem ñinbin, a gipan ar?’ 27 Anib u, ne mani yip i dam beg pasbuk lıbnap, miñi yad apem mani sinin rimnap halö yiharin udbnep,’ a ginab. 28 Anig hagöm, bi nipe rimnap kalip hagnab, ‘Anig göp u, mani wan dausan anibu ju udmim, bi den dausan midöp u nip ñimim. 29 Pör hagnap rö, nıbi bi gep gau, kalip rimnap halö ñilö udöm mid aij ginaböl; pen nıbi bi gep wasö gau, nan pro kale midöp u pıı gi udlö, yiharin mideinaböl. * 30 Anib u, bi wög gagöp anibu nip dam sibön kub auöp höj adö au yan yube, nıbi bi meg hau ribiköm, mitöj gi midpal gau aip mideian,’ a ginab,” a ga. *

Manö kub hagep ñin u

31 “Bi Ñi nipe Kin kub midöm, mailö aij unbö ke halö aunab ñin u, ejol gau magöñhalö aip apöm, sea Kin nipe asik midep adö u asikö, * 32 nıbi bi ram minöj ke gau gau midpal rö magöñhalö apöm, amgö ilö nip au magum gılö ninöl gi, kalip nıme li böj u ke löm, böj u ke löm ginab. Bi kaj sipsip kaj meme mukep bi gau, kaj sipsip gau migan ap ke yuöm, kaj meme gau migan ap ke yuöm gipal rö u ginab. * 33 Nıbi bi kaj sipsip rö midpal gau ninöm, ñimagö yijig böj lau linab; nıbi bi kaj meme rö midpal gau ninöm, ñimagö sidagö böj lau linab. 34 Nıpe Kin kub u me, nıbi bi ñimagö yijig böj lau kalip hagnab, ‘Bapi kalöp

* 25:29: Mad 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * 25:30: Mad 8:12;

Luk 13:28 * 25:31: Mad 16:27; 19:28 * 25:32: Esi 34:17; Rep 20:11-13

ud aij göp u me, miñ miñ gi+mim. Ni+pe ram m+nöñ hadame dagol gau gi+ la ñin u, ka kalöp u gi+ la. Apim, ka aij an+bu udim. ³⁵ Pen ni+hön: yip ki+yö lö, nan magö ñi+bim. Yip ñig nan gö, ñig ñi+bim. Yad ram m+nöñ mi+lö gau ni+bö aunö, yip hag udmim, dam ram kale u li+bim. * ³⁶ Yad wa+ij m+dagö, yip wa+ij u ñi+bim. Yad nan gö, yip gi+ aij gi+pim. Nagi+ m+dainö, yip am ni+ñbim, a gi+nab.

³⁷ “Anig hageinab, ni+bi bi+ aij gau ni+pe pen hagnaböl, ‘Bi+ Kub. Magö mai nö+pe ki+yö lö nan magö ñi+bun? Magö mai ñig nan gö, nö+pe ñig ñi+bun? ³⁸ Magö mai ne bi+ mi+lö gau ni+bö rö auö, nö+pe hag udun dam ram hon u li+bun? Magö mai wa+ij u m+dagö, nö+pe wa+ij ñi+bun? ³⁹ Magö mai ne nan ga aka ne nagi+ m+daina, nö+pe am ni+ñbun?’ ö gi+naböl.

⁴⁰ “Hageinaböl, Ki+ñ u hagnab, ‘Mam yad yi+har+iñ ap gi+ aij gi+pim u me, yip gi+ aij gi+pim, a gi+nab. * ⁴¹ Kalip anig hagöm, ni+bi bi+ ñi+magö si+dagö böñ lau m+deinaböl gau, kalip hagnab, ‘God kalöp ni+ñöm gasi+ naij ni+ñab. Ni+pe Seden ni+pe abe, Seden ejol ni+pe gau abe, kalip ilön gö ni+ñöl gi+ m+deilan, a göm, ka mab ke inab ap gi+ la. Kale ni+bi bi+ naij, ilön kub udnabim gau, yip arö gi+mim, mab ke inab ka an+bu arim. * ⁴² Ni+hön gi+nig: yip ki+yö lö, nan magö ñagpe. Yip ñig nan gö, ñig ñagpe. ⁴³ Yad mi+lö gau ni+bö aunö, yip hag udmim, dam ram kale u lagpe. Yad wa+ij m+dagö, yip wa+ij ñagpe. Yad nan ga ñin u, aka

* **25:35:** Ais 58:7 * **25:40:** Pro 19:17; Mad 10:42; Mak 9:41

* **25:41:** Mad 7:23

nagî mîdainö ñîñ u, yîp ap nîñmim gî aij gagpe,' a gîñab.

⁴⁴ “Hageinab, nîp hagnaböl, ‘Bî Kub. Ñîñ mai ne kîyö mîdaina, nan magö ñagnonñ Ñîñ mai ne ñîg nan gö, ñîg ñagnonñ Ñîñ mai ne mîlö gau nîbö auö, nöp hag udagnonñ Ñîñ mai ne waîj mîdagö, nöp ñagnonñ Ñîñ mai ne nan ga aka nagî mîdaina, nöp am nîñun gî aij gagno?’ ö gîñaböl.

⁴⁵ “Anîg hageinaböl, Kîñ u hagnab, ‘Yad kale nîñö hagabin, kale mam yad yîharîñ ap gî aij gagpim u me, yîp u rö nöp gî aij gagpim,’ a gîñab.

⁴⁶ Anîg hagöm, kalîp hag yuö amöm, pör nöp ilön gö nîñöl gî mîdeinaböl ka u arnaböl; pen nîbi bî aij nîpe gau hagö, kale amöm, pör nöp pör nöp kamîñ mîdep ram mîñöñ au arnaböl,” a ga. *

26

Jisas nîp ai göl gun al pak lun, a göm, agamîj hag nîñla

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

¹ Jisas manö anîbu hagöm, bî nîpe unbö mîgan lañ gau kalîp haga, ² “Kale nîñbim, ñîñ mîhöp mîdöm, Pasopa ñîñ kub u mîñi, a göm, ap magum göm yîharîñ mîdeinaböl. Pen kale anîg göl ap magum göm, yîp Bî Ñî nîpe u, ud gapman bî kub gau kalîp ñöm hagnaböl, ‘Nîp mab ba lañ al pak lîmim,’ a gîñaböl,” a ga. *

³ Pen God nîp nan sabe gep bî kub gau abe, bî manö ud asîkep gau abe apöm bî God nîp nan

* **25:46:** Dan 12:2; Jon 5:29 * **26:2:** Eks 12:1-27; Mad 20:18

sabe gep bî kub yabîł Kaiapas ram kub nîpe u magum göm, ⁴ Jisas nîp ai göl gun, agamîj ud sisî lun, al pak lî nabun, a göm, manö hag lî mîdeila. ⁵ Pen kale hagla, “Pasopa nan ñîjeb yîharîj mîdep ñî n i, hon anîg gîno, nîbi bî iru nöp mîdpal gai i pen pen göl rö löp. Anîb u, mîñî arö gun, ñî n ap nîp al pak lun,” a gîla.

*Nîbi ap Jisas nabîc cög nîp wel lî ña
(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)*

⁶⁻⁷ Jisas ram rîlîg aglö Bedani am mîdöm, Saimon bî wös hapeb nöd la u ram nîpe u am nan ñîjeila. Nan ñîjölö nîjöl gî, nîbi ap wel haîj aij auep, mani kub raubal u, barol halö dapöm, Jisas nabîc cög adö u hoj ga. * ⁸⁻⁹ Hoj gö, Jisas bî nîpe gau nîjölö, hibur kale u najj gö, hagla, “Wel anîbu damöm mani kub udöm, nîbi bî nan mîdagöp gau kalîp ñeb rö u, pen nîhön gî nîg anîg göl yîharîj hoj göp?” ö gîla.

¹⁰ Manö anîbu hageila, Jisas ke nîjöm, kalîp haga, “Nîbi anîbi nîpe yîp gî aij yabîł göp u, nîhön gî nîg anîg hagabim? ¹¹ Nîbi bî nan mîdagöp gau aip pör mîdeinabim, pen yad aip pör mîdageinabun. * ¹² Nîbi bî umlö, wîp rîgöl gî nîg, wel lî ñöm dam rîgöl gîpal. Yîp rîgöl gî nîg gaböl u me, nîpe wel anîbu hañ roman yîp lî ñöb. ¹³ Pen yad kalöp nîjö hagabin, hainö ram mînoñ îf i ke gau gau magöñhalö, manö aij yad u hagöl gî, nîbi anîbi anîg gajîp u aiud udöl gî, ga anîbu hauf gagnaböl,” a ga.

* **26:6-7:** Luk 7:37-38 * **26:11:** Dud 15:11

Judas Jisas n̄ip mumug n̄iŋa
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

14-15 Ñ̄in an̄ibu, Jisas b̄i n̄ipe Judas Iskariod, Jisas n̄ip kain ḡi dam ñ̄inö al pak löl a göm, God n̄ip nan sabe gep b̄i kub gau kal̄ip hagn̄ig ara. Amöm haga, “Yad Jisas n̄ip kain ḡi dapem kalöp ñ̄einabin u, ȳip nan n̄ihön ñ̄inabim?” ö ga. Hagö, n̄ip silpa magö ñ̄in juöl añ̄i ap ado ḡi da unbö s̄idun̄ lan̄ (30) ñ̄ila. * 16 Ñ̄eila, Judas n̄ipe, “Yad ai göl gem Jisas n̄ip mumug ḡ+nö, n̄ip ud s̄is̄i löm ud aröl,” a göm, gas̄i u n̄iŋa.

Jisas b̄i n̄ipe gau aip Pasopa nan ñ̄iŋla
(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

17 Hainö nan ñ̄iŋeb kub Bred Yis M̄idagöp a ḡim̄idal ñ̄in u il gö, ñ̄in wañ̄ign̄ibö u nöp, b̄i n̄ipe gau Jisas m̄ideia u apöm hagla, “Pasopa sipsip pi pak ñ̄iŋn̄abun ñ̄in u söl m̄idöp. An̄ib u, hon ram mai amun nan ñ̄iŋn̄abun gau ḡi l̄i aij gun?” ö ḡila. * 18 Hageila, kal̄ip haga, “Kale daun kub u ammim, b̄i ap m̄idöp au ram n̄ipe ammim n̄ip hagmim, ‘Manö hag ñ̄eb b̄i hagöp, “Ñ̄in yad u söl m̄idöp u me, b̄i yad gau aip kaj sipsip pi pak lau ñ̄iŋn̄abun ram ne u,” a göp,’ a ḡim̄im,” a ga.

19 Jisas an̄ig hagö, b̄i n̄ipe gau haga rö n̄iŋöm, amöm kaj sipsip an̄ibu ram an̄ibu pak lauöm, ḡi l̄i aij geila. 20 Dugo magö u, b̄i n̄ipe unbö m̄igan lan̄ gau aip as̄iköm, 21 nan ñ̄iŋöl ḡi haga, “Yad kalöp n̄iŋö hagabin, b̄i hon aip nan ñ̄iŋn̄abun i, ap ȳip kain ḡi dam arnab,” a ga.

* 26:14-15: Sek 11:12; Jon 11:57 * 26:17: Eks 12:14-20

²² Hageia, bî nîpe gau gasî mîlô lôm, aîñî aîñî nîp hag nîñjöl gî hagla, “Bî Kub! Yad hagpan aka?” gîla.

²³ Hageila haga, “Bî yad aip kînañ mîgan aîñî ñîñjabol i, yîp kain gî dam arnab. * ²⁴ God Manö u hadame nöp kalî kliñ rîkôm hagla rö, yîp kain gî damöm, al pak lîlô umnabin u, pen bî yîp kain gî dam arnab u, God bî anîbu nîp gî naij gî nab. Nîme nîp yag dauagböp u aij. Pen yag dauö, mîdöl gî anîg gî nab u, hainö ilön kub yabîl udnab,” a ga.

²⁵ Hageia, bî nîpe Judas, nîp kain gî nîg ga u haga, “Manö hag ñeb bî. Yîp hagagpan aka?” ga. Hageia haga, “Me nöp hagabin,” a ga.

*Jisas bî nîpe gau kalîp bred ñîg wain ña
(Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25)*

²⁶ Nan ñîñ mîdöl gî, Jisas bred udöm, God nîp aij a göm, ud jö göm, bî nîpe gau kalîp ñöl gî haga, “Kale ud ñîñjim. U hañ romañ yad,” a ga.

²⁷ Anîg hagöm, ñîg wain kap u, u rö nöp udöm, God nîp aij a göm, kalîp ñöl gî haga, “Kale magöñhalö ñîñjim. ²⁸ U hagape yad lugnab u nöp. Lugö, God hadame gau haga manö u pîdöñ arnab. Lugö, nîbi bî iru nöp nan si nan naij gî pal gau, God nîñjöm arö gî nab,” a ga. *

²⁹ Anîg hagöm haga, “Yad kalöp nîñjô hagabin, ñîg wain i mîñî rîmnap halö ñîñjagnabin. Hainö, God nîbi bî udöm kumi kabö adö lañ au abad mîdeinab ñîñ u nöp, yad kauyañ kale aip ñîg wain u ñîñjabin,” a ga. ³⁰ Anîg hagöm, bî nîpe

* **26:23:** Sam 41:9 * **26:28:** Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16

gau aip God hib dap raneb k+map ap hagöl gi, Olip Dum arla. *

Jisas Pida n+ip, “Jisas n+ip n+ηagpin,” a ga

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹ Jisas haga, “God Manö u kal+ kliñ r+köm hagla, ‘Yad bi kaj sipsip mukep u n+ip pak l+nö, kaj sipsip n+pe gau magöñhalö p+ñ+η gi arnaböl,’ a g+la.

Hagla an+bu me, midö s+bon an yan kale magöñhalö y+ip arö g+mim, p+ñ+η gi arnabim. *

³² Pen yad umem urakem, ram m+nöñ Galili nöð areinabin, kale hain n+nabim,” a ga. *

³³ Hageia, Pida haga, “Bi magöñhalö nöð arö göm, jöl n+naböl rö löp, pen yad an+g gagnabin,” a ga.

³⁴ Hageia, Jisas haga, “Yad nöð manö n+ηö hagabin, s+bon an yan yaur k+ak+ w+ñ alagnab magö u, ‘Jisas n+ip n+ηagpin,’ a g+mön, magö m+hau n+gan hagnabön,” a ga. *

³⁵ Hageia, Pida klö yab+ göm haga, “Y+ip al pak l+n+g, al pak l+naböl u pen, ‘Jisas bi yad wasö,’ gem hagagnabin,” a ga. Jisas bi n+pe magöñhalö u rö nöð Pida haga rö nöð hagla.

Jisas God n+ip sabe gi m+deia

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Jisas bi n+pe gau aip mab wög ad+η Gedsemani amöm, bi n+pe r+imnap kal+ip haga, “Kale aui as+ik m+daimim. Yad au dan amem, Bapi n+ip sabe

* **26:30:** Luk 22:39; Jon 18:1 * **26:31:** Jon 16:32; Sek 13:7

* **26:32:** Mad 28:7,16 * **26:34:** Mad 26:69-75

göl gi mîdeinabin,” a ga. ³⁷ Anîg hagöm, Pida aip, Sebedi ñî nîpe mîhöp Jems Jon aip kalîp u† gi ara. Amöl gi, Jisas nîpe gasî mîlô lôm, ³⁸ kalîp yam haga, “Mîdmagö yîp u bîg ñöl nöp löp u, umnam rö löp. Kale aui mîdmim, yîp abad mîdaimim,” a ga. *

³⁹ Anîg hagöm, kalîp anîb au hag lôm, nîpe yöp söl dagol au amöm, ubör yîhön göm, mulu adîñ u ud mînön yan lôm, God nîp sabe göm haga, “Bapi, nan yîp giñîg gab anîbu, wasö giñîg, wasö giñmön. Pen yad gasî nîñbin adö u gagmön; gasî ne ke nîñban adö u rö giñmön,” a ga.

⁴⁰ Anîg hagöm, ado gi apöm nîña, bî nîpe gau hon haneila. Jisas Pida nîp haga, “Kale magö añî ap nöp yîp abad mîdagim ar? ⁴¹ Nan naij gun rö löp, a giñmim, God nîp sabe göl gi mîdaimim. Gasî kale u giñmim rö löp u pen hañ roman u nöp masös göp,” a ga.

⁴² Jisas anîg hagöm, kauyan am Nap nîp sabe göm haga, “Nan yîp giñîg gö ilön udnabin u, arö gep rö mîdagöp u, hałowalö gan; gasî ne ke nîñban adö u rö giñmön,” a ga. ⁴³ Anîg hagöm, kauyan ado gi apöm nîña, bî nîpe gau amgö nîñ mîdageila; hon haneila.

⁴⁴ Pen nîpe ado gi amöm, Nap nîp nöd sabe ga rö nöp, kauyan sabe göm, ⁴⁵ ado gi apöm, bî nîpe gau kalîp haga, “Kale masös gö, han mîdpim arñ Bî gau me, nîñim! Bî yîp kain göm, Bî Ñî nîpe, bî nan si nan naij giñpal gau kalîp ñîñîg gab. ⁴⁶ Urakpe arun! Nîñim! Bî kain göp bî auab i,” a ga. *

* 26:38: Jon 12:27 * 26:46: Jon 14:31

Judas Jisas n̄ip kain gi ud ara
(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴⁷ Jisas manö hagö n̄iηöl gi, b̄i n̄ipe unbö m̄igan laη ap, Judas, b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub gau abe, b̄i manö ud as̄ikep gau abe, n̄ip hagla rö, b̄i kale iru nöp dapöm apjaka. Kale ru m̄lō k̄id r̄imnap, ur pakep r̄imnap udöm, aula. ⁴⁸ Judas nöd kal̄ip hag löm haga, “Yad b̄i ap n̄ip am hag w̄ihai udem, ud bom haluem, mulu ñ̄iηeinam u, b̄i u me, a ḡimim, n̄ip ud sis̄i l̄imim,” a ga. ⁴⁹ Pen Judas n̄ipe Jisas m̄ideia au ȳiη̄id nöp apjaköm, “Manö hag ñ̄eb b̄i, ne m̄idpan?” a göm, n̄ip mulu ñ̄iηa.

⁵⁰ An̄ig gö, Jisas haga, “B̄i me. Nan ḡin̄ig gabön u ȳiη̄id ḡi!” a ga.

Hagö, b̄i Judas aip aula gau Jisas n̄ip ud sis̄i l̄ila.

⁵¹ Jisas ud sis̄i l̄ilö n̄iηöl gi, Jisas b̄i n̄ipe ap ru m̄lō k̄id n̄ipe u ud t̄ip gi udöm, b̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i kub yab̄t̄ u wög n̄ip ḡim̄idöp b̄i u, n̄ip r̄im̄id böη lap u böη nöp r̄ib gi dö gi yua. * ⁵² An̄ig gö, Jisas n̄ip haga, “Ru m̄lō k̄id udpan u ado ḡi l̄i m̄igan yuö lugaη. N̄ibi b̄i ru m̄lō k̄id udöm pen pen ḡinaböl gau, adö an̄ibu nöp umnaböl. *

⁵³ Yad ‘Bapi ake!’ gaibnep, n̄ipe ȳiη̄id nöp ejol yam ke ke unbö m̄igan laη rö hag yuö, apöm ȳip abad m̄idaiblap. ⁵⁴ Pen hadame nöp God Manö u kal̄i k̄iñ̄ r̄iköm, ȳip an̄ig an̄ig göm umnab a ḡila u me, an̄ig ḡin̄im. Yad adö ap ke geinabin u, kabö rö gagnab,” a ga.

⁵⁵ Pen b̄i n̄ip udn̄ig aula an̄ib gau kal̄ip haga, “Yad pör am God sabe gep ram u as̄ikem, n̄ibi

* 26:51: Jon 18:26 * 26:52: Jen 9:6; Rep 13:10

bî gau kalîp manö hag ñîbin u pen yîp udagpim. Mîñi pen, ru mîlö kîd halö, ur pakep halö dapim, bî nan si udep rö u yîp udnîg auabim. * ⁵⁶ Kale gabim anîbu, God manö hagep bî gau God Manö kalî kîñ rîkôm hagla rö nöp gabim,” a ga.

Pen magö anîbu, Jîsas bî nîpe gau magöñhalö nîp arö göm pîñîñ gî arla.

Juda Kansol Kub bî gau Jîsas nîp manö kub hagla

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Pen God lo manö hag ñeb bî gau abe, bî manö ud asîkep gau abe, ap magum gî mîdeila bî Kaiapas God nîp nan sabe gep bî kub yabîl u ram nîpe au me, Jîsas nîp ud sîsî löm, dam ram anîbu arla.

⁵⁸ Pen Pida nîpe hain hain amöm, ram höñ adö u mîdöm, God sabe gep ram polisman gau aip asîkôm, nîhön rö gî naböl a göm, nîñ mîdeia.

⁵⁹ Bî God nîp nan sabe gep bî kub gau abe, Juda Kansol kub bî gau abe hagla, “Hon bî manö pîral hagep bî rîmnap kalîp hag nîñno, kale manö ap haglö, kabö göl mîdö, manö ît me u, a gun, Jîsas nîp al pak lun,” a gîla. ⁶⁰ Anîg hagla u pen manö anîbu ke ke arö, Jîsas nîp al pak lep ît ap mîdageia.

Anîg ga u pen hainö bî mîhöp apil haglö, ⁶¹ “Bî anîbi haga, ‘God sabe gep ram u ud jö gî yuem, mîdö ñîñ mîhau nîgan kauyan gî lînabin,’ a ga,” a gîlö. * ⁶² Anîg hagailö, God nîp nan sabe gep bî kub yabîl u, Jîsas nîp haga, “Manö nöp hagabil

* **26:55:** Luk 19:47; 21:37 * **26:61:** Jon 2:19-21

u, ne pen ap hagagnabön ar?” a ga. ⁶³ Hageia, Jisas pen manö ap hagaga. Anig gö, bi God nîp nan sabe gep bi kub yabił u haga, “Miñi manö kub hagnig midpun i, manö piral hagagmön. God pör kamîj midöp u, u rö nöp nîj midöp. Anib u, hanîp kabö göl hagmön: ne Mesaia u, God Nî nîpe aka wasö?” ga. * ⁶⁴ Hageia, Jisas haga, “Me hagpan u. Pen kale magöñhalö nîjîm! Yad kalöp hagabin, yad Bi Kub kłö ke yabił u ñimagö yijig böñ nîpe lau adö midem, kumi bad adö au amem mînöñ naböñ il i aueinabin u nîjñabim,” a ga. *

⁶⁵ Jisas anig hagö, bi God nîp nan sabe gep bi kub yabił u, waij nîpe gau ke ud biłił göl gi haga, “Nîpe God hib u rił juajîp nîjîm! Anib u, nîbi bi rimnap hag nîjagun. Nîpe gi naij göp u waiö hagöp me u. * ⁶⁶ Aka kale gasi nîhön nîjîm?” ö ga. Hageia hagla, “Me hagöp me u; umañ añi,” a giłla. *

⁶⁷ Anig hagöm, mulu maj mîgan nîp u kiñu al ñöm, paköl gi giłla. Rimnap Jisas amgö magö nîpe pału gi ñöm, alaun nîpe gau paköl gi, * ⁶⁸ hagla, “Ne Mesaia u, an nöp pakab u, hanîp hagö nîjun,” a giłla.

Pida, “Jisas nîp nîjagpin,” a ga

(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Pen Pida manö kub hagep ram höñ adö yañ asik mideia u me, bi God nîp nan sabe gep bi kub

* **26:63:** Ais 53:7; Mad 27:12 * **26:64:** Sam 110:1; Dan 7:13;
 Mad 24:30 * **26:65:** Mad 9:3 Jon 10:33 * **26:66:** Lep 24:16;
 Jon 19:7 * **26:67:** Ais 50:6; 53:5

yabił u niþ wög gimidöp pai ap apöm, niþ haga, “Ne Jisas bi Galili niþbö u aip midajıl,” a ga.

⁷⁰ Hagö, Pida niþi bi gau magöñhalö niñ midlö niñöl gi, haga, “Manö ne hagabön u yad niñagpin,” a ga. ⁷¹ Anig hagöm, uraköm, am ajöñ il au midö niñöl gi, niþi ram anıbu wög gimidöp ap apöm, Pida niþ niñöm, niþi bi mideila gau kalıþ haga, “Niþe bi Jisas Nasared niþbö u aip midailö niñbin,” a ga. ⁷² Hagö, Pida wai ñöm haga, “Yad niñö yabił hagabin, bi hagpim anıbu yad niñagpin,” a ga.

⁷³ Pro magö ap midöm, niþi bi Pida aip urak mideila gau niþ hagla, “Niñö nöþ hagpun. Ne bi kale ap. Meg miñgan kale hagpal rö, ne u rö nöþ hagpan,” a gıla.

⁷⁴ Hageila, Pida bılatö göm haga, “Yad kalöp niñö yabił hagabin. Wasö u, God yiþ ilön mab ñinim aij. Bi kale hagpim anıbu yad niñagpin!” a ga. Anig hagö niñöl gi, adıñ yaur kılakıl u wiñ ala. ⁷⁵ Kılakıl u wiñ alö, Pida Jisas manö niþ nöd haga anıbu gası niñöm, gası milö la. Niñön ginig: Jisas haga, “Yaur kılakıl wiñ alagnab magö u, ‘Jisas niþ niñagpin,’ a gimön, magö mıhau niñan hagnabön,” a ga. Gası anıbu niñöm me, gası milö löm, höñ amöm, miñöñ kub ga. *

27

*Jisas niþ dam gapna Pailod niþ ñıla
(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)*

¹ Ram giñsön rıka niñöm, God niþ nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asıkep gau abe, manö

* **26:75:** Mad 26:34

hag n+ŋ hag n+ŋ göm, manö hag adö añ+ löm, Jisas n+ŋ al pak lun, a g+la. ² An+ŋ u, Jisas n+ŋ nag+ löm, damöm gapman b+ kub gapna Pailod n+ŋ ñ+la.

Judas nag+ ñ+ŋa
(Ap 1:18-19)

³ Pen Jisas n+ŋ manö kub hagöm, al pak l+ŋig geila n+ŋöm, Judas, n+hön g+n+g Jisas n+ŋ mumug n+ŋbin, a göm, mani uda u, b+ God n+ŋ nan sabe gep b+ kub gau abe, b+ manö ud as+kep gau abe, kal+ŋ ju dam ñ+n+g göm, God sabe gep ram u ara. ⁴ Amöm, mani an+ŋ gau kal+ŋ ñöl g+ haga, “Jisas naij gagöp u pen yad n+ŋ mumug n+ŋbin u, m+đö umnab. An+ŋ u, yad nan si nan naij g+ŋin,” a ga. Hageia, kale hagla, “U nan hon wasö. Ne ke nöp an+g g+ŋan,” a g+la. ⁵ Hageila, Judas mani ñ+la an+bu God sabe gep ram raul u ud yuöm, am nag+ ñ+ŋa. *

⁶ B+ God n+ŋ nan sabe gep b+ kub gau, mani an+bu udöm hagla, “Mani an+ŋbi, b+ al pak lun, a gun, mumug g+no u me, God n+ŋ ñun rö lagöp,” a g+la. ⁷ An+g hagöm, manö hag n+ŋ hag n+ŋ göm hagla, “B+ m+lö gau n+bö apöm umlö, dam r+göl gun u, m+nöŋ naböŋ m+gan ap rauun,” a göm, am b+ ap m+nöŋ udöm rin cög g+m+đöp m+nöŋ naböŋ m+gan an+bu raula. ⁸ M+nöŋ naböŋ m+gan an+bu, mumug b+g ñ+la mani u udöm raula u me, hainö n+ŋbi b+ m+nöŋ naböŋ m+gan an+bu, hib “M+nöŋ M+gan Hagape Halö” a g+la. M+ñi u rö nöp m+nöŋ naböŋ m+gan an+bu, hib “M+nöŋ M+gan Hagape Halö” a g+pal.

* 27:5: Ap 1:18-19; Mad 26:14-15

⁹ Pen kale mɪnönɟ nabönɟ raula anɪbu, bɪ God manö hagep Jeremaia nöd hagöm kalɪ kliñ rɪka rö nöp gɪla. Nɪpe God Manö u adɪɟ ap kalɪ kliñ rɪköm haga, “Kale mani silpa ñɪn juöl añɪ ap ado gɪ da unbö sɪduɟ laɟ (30) u, Juda nɪbi bɪ hagla mani u yag damöm, * ¹⁰ bɪ mɪnönɟ udöm rin cög gɪmɪdöp mɪnönɟ nabönɟ mɪgan anɪbu raula. Bɪ Kub yɪp haga rö nöp gɪla,” a ga.

Gapna Pailod Jisas hag nɪɟa
(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38)

¹¹ Jisas nɪp damöm, gapman bɪ kub Pailod mɪdeia au arlö nɪɟöl gɪ, Pailod Jisas nɪp haga, “Ne Juda kai kiɟ kub kale mɪdpan aka?” ga. Hageia, Jisas haga, “Me hagpan me u,” a ga. ¹² Pen bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau abe, bɪ manö ud asɪkep gau abe, nɪp manö rɪmnap hageila, nɪpe pen manö ap hagaga. * ¹³ Anɪg gö, gapman bɪ kub Pailod haga, “Manö pen pen hagöm, manö ke ke hagaböl u, nɪɟagan ar?” a ga. ¹⁴ Hageia, Jisas manö pen ap hagagö, Pailod gasɪ iru yabɪt nɪɟa.

Juda nɪbi bɪ gau, Jisas nɪp al pak lɪmim, a gɪla
(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39–19:16)

¹⁵⁻¹⁹ Pen Pailod nɪpe bɪ kub manö ud asɪkep sea adö u asɪk mɪdö nɪɟöl gɪ, nɪbin manö ap hagö, auö haga, “Yad mɪdö nöp sɪbön yaɟ uhön nɪɟbin, bɪ manö kub hagabön bɪ u bɪ aij. Nɪp manö klö hagagmön. Yad uhön nɪɟbin anɪbu, gasɪ iru yabɪt nɪɟabin,” a ga. Pen Pailod gasɪ nɪpe ke gau nöp nɪɟa, Jisas nan ap gaga; bɪ kub gau nöp nɪp nɪɟlö

* ^{27:9}: Sek 11:12-13 * ^{27:12}: Ais 53:7

mulu lugöp daubal. An+bu u, yad aigöl gem, n+ip hag yuö aran, a göm, gas+ u n+na.

Pen Rom gapna b+ kub u pör m+ u m+ u Juda kai Pasopa ñ+n kub u, kal+ip b+ nag+man kale ke hag n+n+m+dal u, y+har+n hub+k yum+döp. Ñ+n an+bu, b+ naj yab+ ap nag+ m+deia; hib n+pe u Barabas. N+bi b+ iru nöp ap magum geila gau, Pailod kal+ip haga, “Kalöp b+ mai y+har+n hag yunam+n Jisas, Mesaia u a g+pal u aka Barabas n+ip hag yunam?” ö ga. * 20 Hagö, b+ God n+ip nan sabe gep b+ kub gau abe, b+ manö ud as+kep gau abe, n+bi b+ gau kal+ip hagla, “Kale Pailod n+ip hagnim, Barabas n+ip hub+k yuöm, Jisas n+ip al pak l+lan,” a g+la.

21 Pen Pailod n+bi b+ ap magum g+ m+deila gau kal+ip haga, “B+ m+hai i, b+ an n+ip hub+k yunam?” ö ga. Hageia hagla, “Barabas n+ip hub+k yumön,” a g+la.

22 Hageila, Pailod haga, “An+g hagnim u, Jisas Mesaia u a g+pal u, n+ip n+hön g+nam?” ö ga.

Hageia, kale magönhalö hagla, “N+ip mab ba lan al pak l+lan!” a g+la.

23 Hageila, Pailod haga, “Pen n+hön? N+pe nan n+hön nan g+ naj göp?” ö ga. Hagö, manö haga u n+na göm, manö dap ranöm hagla, “N+ip mab ba lan al pak l+lan! N+ip mab ba lan al pak l+lan!” a g+la.

24 Hageila, Pailod gas+ n+na, manö yad udagnaböl; pen manö r+imnap halö kal+ip hag ñ+nö, pen pen paköl rö löp, a g+ gas+ n+na. An+g n+nöm, n+bi b+ gau amgö ilö kale gau, ñ+g udöm ñ+imagö ñ+g l+ l+ göm, kal+ip haga, “B+ an+bi n+ip

* 27:15-19: Jon 11:47-48; 12:19

al pak lɪnɪg gabim u, manö anɪbu yɪp auagnab; kale ke ado gɪ aunab,” a ga. *

²⁵ Hageia, nɪbi bɪ gau magöŋhalö hagla, “U wip nabɪc hon ke! Hagape nɪpe hanɪp apöm, ñɪ hon gau arnab! Manö anɪbu, hon abe, ñɪ pai hon gau abe aunab!” a gɪla. *

²⁶ Anɪg hageila, Pailod kalɪp Barabas nɪp hubɪk yuöm, Jisas nɪp ami bɪ nɪpe gau ña nɪŋöm kale nagɪ ud Jisas pakla. Anɪg gɪlö, Pailod nɪpe Jisas nɪp mab ba laŋ al pak löl, a göm, ami bɪ nɪpe gau kalɪp ña.

*Ami bɪ gau Jisas nɪp hag jula
(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)*

²⁷ Gapna Pailod ami bɪ nɪpe gau, Jisas nɪp udöm, dam ram kub kale u amöm, ami bɪ yɪharɪŋ gau kalɪp magöŋhalö wiñ allö, ²⁸ ap magum göm, waɪɪj nɪp u ud juöm, waɪɪj aɪɪ, bɪ kub yɪmbal rö ap dapöm, nɪp yɪm ñɪla. * ²⁹ Yɪm ñöm, nagɪ kalɪ kalɪ halö gau dapöm, kiŋ kai rol gɪpal rö usajɪl bad ap göm, nɪp rol gɪ ñöm, bɪ kub gau ur udpal, a göm, gamɪɪ mɪlö ap ud Jisas nɪp ñɪmagö yɪjɪg u ñöm, apöm nɪp kugom yɪmöm, hag juöl gɪ hagla, “Bɪ kub ne auban? Juda kai kiŋ kale ne auban?” ö gɪla. ³⁰ Anɪg hagöm, nɪp kiñu alöm, gamɪɪ mɪlö anɪbu ju udöm, nɪp nabɪc cög laŋ pakla. *

³¹ Pen Jisas nɪp anɪg göl hag juöm, waɪɪj aɪɪ nɪp yɪm ñɪla u ud ju yuöm, waɪɪj nɪpe ke yɪm ñöm, nɪp mab ba laŋ al pak lɪnɪg, uɪ gɪ ud arla.

* **27:24:** Dud 21:6-9 * **27:25:** Ap 5:28 * **27:28:** Luk 23:11

* **27:30:** Ais 50:6

Jisas n̄p mab ba laŋ al pak l̄la
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

³² Adan aŋ gau amöl ḡi n̄iŋla, Sairini daun n̄bō b̄i ap aueia. Hib n̄ipe u Saimon. N̄p nable paköm, kl̄ö göm hagla, “Jisas n̄p al pak l̄nabun mab i ud aru,” a ḡila. ³³ Haglö, n̄ipe udöl ḡi, ram m̄iñöŋ Golgoda dum arla. Golgoda a ḡim̄idal u manö iŋ u, “Wip Nab̄ic Cög Ij.”

³⁴ Pen dum an̄bu amjaköm, ami b̄i gau ñig wain udöm, ñig asi ap udöm, halö ud ado malo göm, Jisas n̄p ñeila, pen n̄ipe ñiŋ n̄iŋöm arö ga. *

³⁵ Jisas n̄p mab ba laŋ al pak löm, waŋij n̄p gau n̄ime li ke ke udn̄ig, sadu rö göm udla. * ³⁶ An̄ig göm, Jisas n̄p mab ba laŋ al pak l̄la iŋ au asiököm, abad n̄iŋ m̄ideila.

³⁷ Jisas n̄p al pak löm, mab ba laŋ kali k̄liñ rikla:

BI I JISAS, JUDA KAI KIN̄ KALE ME I.

³⁸ Pen Jisas n̄p al pak löm, b̄i nan si udep m̄ihau, ap b̄öŋ lap, ap b̄öŋ lap, al pak l̄la. *

³⁹⁻⁴⁰ N̄ibi b̄i adan majö ap ran ap lug geila gau, nab̄ic cög gor mar göm, n̄p hag juöm hagla, “Ne God Ñ̄i n̄ipe rö! God sabe gep ram u ud waŋ ḡi yumön, ñ̄in̄ m̄ihöp n̄igan̄ kauyaŋ ḡi l̄nabön u me, mab ba laŋ arö ḡim̄ön lugö, hon n̄iŋun!” a ḡila. *

⁴¹ B̄i God n̄p nan sabe gep b̄i kub gau, b̄i lo manö hag ñeb b̄i gau, b̄i manö ud asikep gau, kale u rö nöp n̄p hag juöm hagla, ⁴² “N̄ibi b̄i r̄imnap kal̄ip gaj̄ip kam̄iŋ arbal, pen n̄ipe ke an̄ig ḡin̄im

* **27:34:** Sam 69:21 * **27:35:** Sam 22:18 * **27:38:** Ais 53:12

* **27:39-40:** Sam 22:7; 109:25; Mad 26:61; Jon 2:19

rö lagöp. Isrel Kiñ kub hon u, mab ba lañ arö göm, m+nöñ il i lugö, niñö hagöp a gun, niñ udun.
⁴³ Niñpe God niñ udöm hagöp, ‘Yad God Niñ niñpe,’ a göp. God niñpe ke u rö nöp gasi niñeinab u, miñi apöm, niñ ud kamij yuañ,” a gila. * ⁴⁴ Biñ nan si udep Jisas aip al pak lila miñhau, kale u rö nöp, niñ manö naiñ anibu rö nöp haglö.

Jisas uma

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵ Niñ anibu siñdö añ aulik magö u, siñbön apöm, miñd damöm siñdö gamij ga magö u kauyañ mailö ga. ⁴⁶ Siñdö gamij ga magö u, Jisas wiñ kub al hagöm haga, “Eli, Eli, lama sabakdani,” a ga. Haga anibu, “God yad. God yad. Yip ai giñig arö giñpan?” ö ga. * ⁴⁷ Anig hagö, niñ biñ rimiñnap söñ anib au miñdeila gau niñöm hagla, “Biñ anibi biñ God manö hagep Iñaija niñ wiñ alab,” a gila. ⁴⁸ Anig hagöm, biñ ap am nan adiñ us hain rö bad ap ud dapöm, niñg wain asi u rauöm, gamiñ miñlö ap udöm, abös alöm, niñnö niññañ a göm, niña. *

⁴⁹ Anig göm niñö, biñ rimiñnap hagla, “Arik! Agamiñ niñ miñdaiun. Iñaija apöm, niñ ud kamij yunab aka?” gila. ⁵⁰ Pen Jisas kauyañ wiñ kub al hagöm, ake bad miñdeia u ur ga.

⁵¹ Magö anibu nöp, waiñ miñlö kub God sabe gep ram raul miñgan yañ, ajiñ pak piñ gila u, añ yañ pak biñiñ göm lap ke lap ke ara. Anig gö niñöl giñ, munmon udöm, kabö gau pa bu göm, * ⁵² wip kabö miñgan riñgöl göm pak piñ gila gau,

* **27:43:** Sam 22:8 * **27:46:** Sam 22:1 * **27:48:** Sam 69:21

* **27:51:** Eks 26:31-33; Hib 10:19-20

mıgan hiıköm, God nıbi bı uı nıpe nöd umla rıgöl gıla gau, iru nöp gö, kauyaŋ urakla. ⁵³ Uraköm, kabö mıgan gau arık höŋ amöm, Jisas uraka ñın u kale daun kub uı Jerusalem areila, nıbi bı iru nöp kalıp waiö lılö nıŋla.

⁵⁴ Pen munmon udöm, nıhön nıhön ga u nıŋöm, ami bı kub u abe, bı nıpe gau aip mıdeila gau abe, kale anının gö pıñın göm, mıdmagö kale arö nıŋöl gı, kale hagla, “Yaue! Bı i nıpe God Ñı nıpe nıŋö yabıt!” a gıla. ⁵⁵ Pen nıbi iru nöp apöm, ke ke au mıdöm, nıŋ mıdeila. Nıbi anıb gau Jisas nıp gı ñınıg Galili nıbö aula. * ⁵⁶ Nıbi mıdeila anıb gau ap Maria Magdala u, ap Jems aip Josep aip nıme Maria u, ap Sebedi ñı nıpe mıhau nıme u.

Josep nıpe Jisas hañ romaŋ dam kabö mıgan ap rıgöl ga

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁵⁷⁻⁵⁸ Bı gep yabıt ap, Josep, Arimadia daun nıbö u, nıpe Jisas bı nıpe ap mıdeia. Bı anıbu, Jisas umöb nıŋöm, dugo dugo magö u apöm, gapna Pailod nıp, Jisas hañ romaŋ u udnam aka gö, Pailod yau a göm, bı nıpe gau kalıp hagö, Josep nıp ñıla. * ⁵⁹ Jisas hañ romaŋ nıpe u Josep nıp ñılö, nıpe waıj rud aij ap udöm, wıp he mılö u magöŋhalö wam haluöm, ⁶⁰ dam kabö mıgan gısön nöp ap, yıp rıgöl gınaböl, a göm, ju tu lıla mıgan u rıgöl göm, kabö haıai kub ap ud gau ga gı dam ajöŋ pıt göm ara. *

* 27:55: Luk 8:2-3 * 27:57-58: Dud 21:22-23 * 27:60: Ais 53:9

⁶¹ Nibi mihöp midailö, nibi ap Maria Magdala, nibi ap Maria ap. Nibi Maria mihau apil niñ midlö niñöl gı, Josep anig göm rıgöl ga.

Ami bı gau wip he rıgöl gıla kabö mıgan u abad mideila

⁶² Jisas umö rıgöl gıla ñin anıbu, God nıp nan sabe gep bı kub gau abe, bı Perisi gau abe, God nıp sabe gınig ñin u rol, a göm, nan gı dap jin gıla. Pen ruö, God nıp sabe gınig ñin kale u me, gapman bı kub Pailod mideia au arla. ⁶³ Amöm hagla, “Bı kub. Bı piral hagep anıbu haga, ‘Yad umem, ñin mihau nıgan u uraknabin,’ a ga. *

⁶⁴ Anıb u, ne bı rımnap hagö, ñin mihöp nıgan wip rıgöl u abad midaiöl. Wasö u, bı nıpe gau apöm, wip he mlö u si udöm, nıbi bı gau kalıp piral hagöm hagnaböl, ‘Nıpe kauyan uraköp,’ a gınaböl. Anig gılö, Jisas nöd manö piral haga u nan pro; kale hainö manö piral hagnaböl u kub yabıl gınab,” a gıla.

⁶⁵ Hageila, Pailod kalıp haga, “Anıb u, kale ami bı bad ap udmim, wip rıgöl gıla gau ammim, gası kale ke niñ aij gımim, wip rıgöl kabö lı pıdön gıpe, ami bı abad niñ midaiöl,” a ga.

⁶⁶ Hagö, Juda bı kub anıb gau amöm, ajön pıl gıla kabö kub u urön rö göm, ami bı bad u haglö, anıb au niñ mideila.

28

Jisas uraka

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

* **27:63:** Mad 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21

¹ Ruö ram rîk da lö nîñöl gî, nîbi mîhau Maria Magdala abe Maria ap abe kale ammil, Jisas nîp rîgöl gîla u nîñnîg arlö. ² Magö anîbu munmon kub yabiî udö nîñöl gî, ejol ap kumi kabö adö lañ nîbö apöm, Jisas nîp rîgöl göm kabö haîai piî gîla u, ud ju ba u yuöm, adö anîbu asîka. ³ Ejol anîbu, mulu adîñ nîpe mîmailö göl gî mîdeia. Waîij nîpe u, rud aij yabiî u la. ⁴ Pen ami bi nîñ mîdeila gau, nîp nîñöm, anîñnîñ gö piñîñ göm, gîl gîl göm, umöm rö mîdeila.

⁵ Pen ejol u nîbi mîhau kalîp haga, “Piñîñ gagmil! Yad nîñbin, kale mîhön Jisas mab ba lañ al pak lîla u nîp nîñ ajabil. ⁶ Nîpe aui mîdagöp. Nöd haga rö, mîdö nöp kauyañ uraköm aröp. Pen kale apil, nîp dam lîla kuö adö u nîñmil, * ⁷ yîñîd ammil, bi nîpe gau kalîp hagmil, ‘Jisas kauyañ uraköm Galili arab. Kale bi nîpe ammim nîp anîb gau nîñnabim,’ a gîmil. Manö anîbu nöp kalöp hag ñîñîg aubin,” a ga.

⁸ Anîg hagö nîñmil, nîbi mîhau piñîñ gîlö u pen mîñ mîñ göl gî, wip rîgöl anîbu yîñîd arö göm, bi nîpe gau kalîp hagnîg gî dö gî arlö. ⁹ Adan añ gau arlö nîñöl gî, Jisas kalîp mîhön nable paköm haga, “Kale mîdpil?” a ga. Hagö, kalpe mîhön ap kugom yîmmil, ma nîpe pîdön udmil, hib nîpe u haglö adö ara. ¹⁰ Jisas kalîp mîhön haga, “Piñîñ gagmil! Kale ammil mam yad gau kalîp hagmil, ‘Galili ammim Jisas nîp nîñnabim,’ a gîmil,” a ga.
*

Ami bi gau am Jisas uraköp manö u hagla

* **28:6:** Mad 12:40; 16:21 * **28:10:** Mad 26:32

11 Nibi miḥau, adan aṅ gau arlö niṅöl gi, ami bi niṅ mideila gau riṁnap, daun kub waryö raul aṅ amöm, bi God niṅ nan sabe gep bi kub gau kalip, niḥön niḥön ga anibu magöṅhalö hag ñila.

12 Hag ñeila, bi God niṅ nan sabe gep bi kub gau amöm, bi manö ud asikep aip manö hag adö añi löm, ami bi anib gau kalip mani kub ñöm hagla, 13 “Kale manö i nöṅ hagemim, ‘Siḅ aṅ yaṅ hon hanajun magö u, bi nipe gau apöm, wip he miḷö u si ud arbal,’ a giṁim. 14 Anig hagpe, gapna Pailod manö anibu niṅnab u, hon niṅ aip hagno, kalöp marö riṁnap ñagnab,” a giḷa.

15 Anig haglö, ami bi gau mani anibu udöm, amöm Juda bi kub anib gau hagla rö nöṅ giḷa. Kale pir alöm, Jisas wip he miḷö nipe u, bi nipe gau si ud arbal, a geila manö u, miñi Juda nibi bi gau manö piral anibu nöṅ hagöl gi nöṅ miḍpal.

Bi nipe gau Jisas niṅ niṅla

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

16 Jisas bi nipe unbö agip u Galili amöm, Jisas nöḍ haga dum u arla. * 17 Amöm, Jisas niṅ niṅöm, hib nipe haglö adö ara. Pen bi nipe riṁnap niṅöm dui göm hagla, “U Jisas aka bi unbö ke?” ö giḷa.

18 Pen Jisas söḷ au apöm, kalip haga, “Bapi yip hagö, ram miṅnöh kumi kabö adö laṅ u abe, miṅnöh naböh iḷ i abe, yad magöṅhalö abadöl miḍpin. *

19 Anib u, kale ram miṅnöh gau magöṅhalö riṅon riṅon ammim, nibi bi ke ke gau magöṅhalö manö aij yad hag ñibe, kale yip niṅ udöm nibi bi yad

* 28:16: Mad 26:32 * 28:18: Jon 13:3; Ep 1:20-22

mıdöm yıp hain göl. Anıg gımim, Bap u, Nı u, Ana Uı u hib hıgmim, kalıp nıg pak nımim. *

²⁰ Anıg gımim, yad kalöp gımim, a gem, manö nıhön nıhön hag nıbin u, kale u rö nöp manö anıbu magöñhalö kalıp hag nı aij gıpe, magöñhalö hain göl. Pen yad kalöp nıñö yabıt hagabin, yad kalöp aip mıdem, mıd damem, mıd damem, mınöñ naböñ ıt i ur gınab,” a ga.

* **28:19:** Mak 16:15-16; Ap 1:8

Manö Kamɨŋ
The New Testament in the Kobon Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Kobon long Niugini

Copyright © 2005 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Kobon

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

3850151d-322e-5e07-a069-b89a616a091d